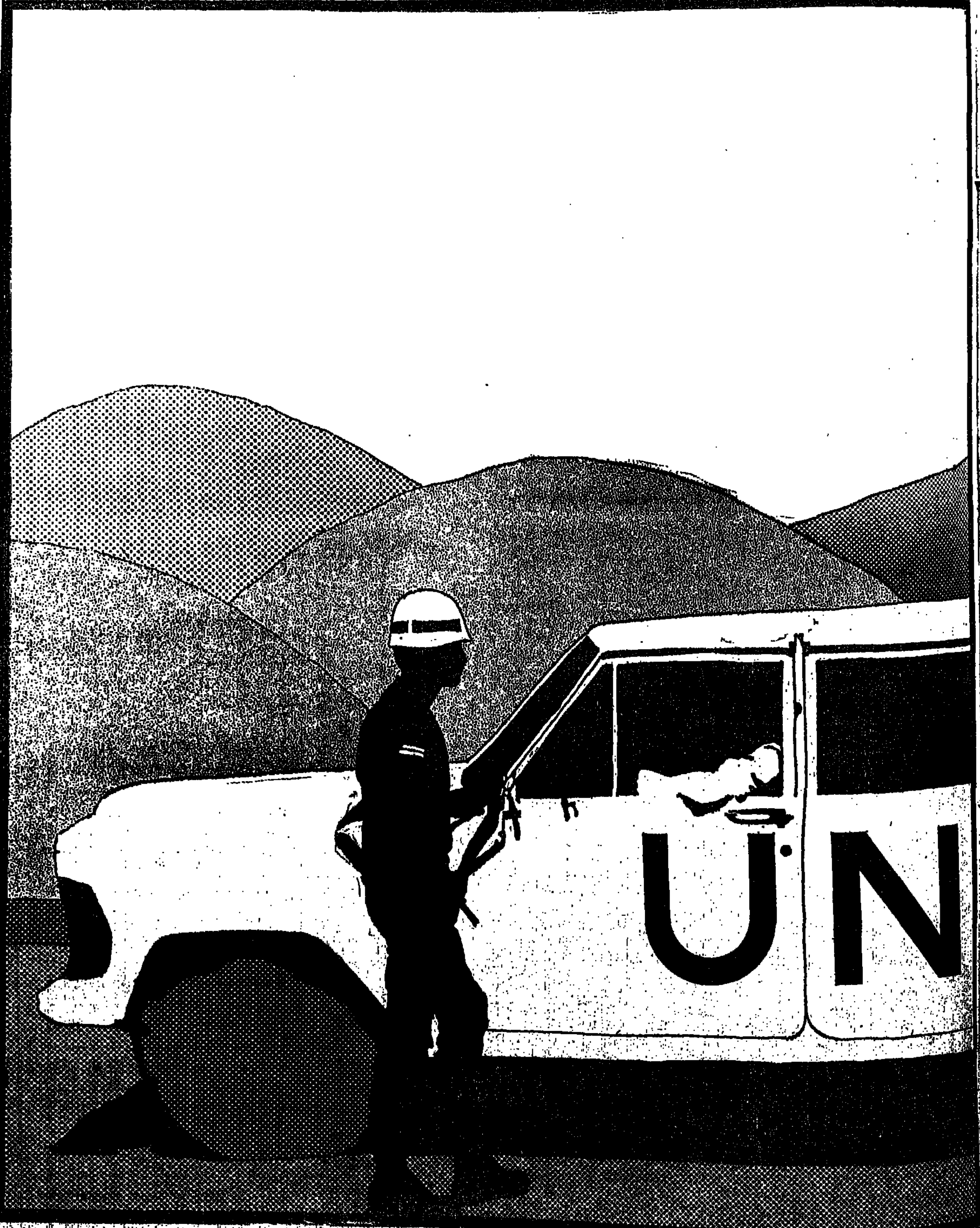

משרד השיכון
7000 דירות חדשות
לזוגות צעירים
זכאי משרד השיכון
מכירת דירות לזכאים
מתוכניות הסיוע לזוגות צעירים 1973/74
של משרד השיכון.
זוג צעיר
מובא בזה לידיעת הזוגות הצעירים זכאי התוכניות משנים 1973 ו-1974 ואלו שקיבלו "הודעת זכאות" ... ביום ששי, ט' כסלו תשל"ה 29.11.74 תפרסמנה חברות הבניה הציבוריות - פרטים על ... דירות (תוכנית אמיסיה) לזוגות צעירים זכאי משרד השיכון. הדירות ... ע"י החברות. ההרשמה תיעשה במקומות ובמועדים שיפורסמו במודעה ע"י החברות.
מחירי הדירות הם קבועים ואינם צמודים למדד
אנו מזכירים שלזוג צעיר אין חובה לרכוש דירה מאחת החברות שתפרסמנה לציבור כאמור לעיל. יש אפשרות לרכוש דירות גם מיד שניה, או מקבלן פרטי, או דירה בשכירות בדמי מפתח. כל זאת על סמך "הודעת הזכאות" המקורית שנשלחה לזוגות הצעירים שנמצאו זכאים.
מי רשאי להרשם
רשאים להרשם אצל החברות זוגות צעירים שבידם "הודעת זכאות" של משרד השיכון מתוכניות 1973 ו-1974.
סדרי ההרשמה
ההרשמה לקניית הדירות, על ידי הזכאים, תעשה במשך שלושה שבועות. לא תהיה כל עדיפות לנרשמים ראשונה.
בשבוע הראשון, יוכלו להרשם רק זכאים הגרים באותו ישוב בו נמצאים אתרי הבניה שיפורסמו במודעה של החברות ביום 22.11.74 (קביעת מקום הישוב של בני הזוג תהיה על סמך הרשום ב"הודעת הזכאות").
אם תישארנה דירות לאחר תום השבוע הראשון להרשמה, יוכלו בשבועיים הבאים, להרשם גם זוגות צעירים שאינם תושבי המקום.
אם יעלה מספר הנרשמים על מספר הדירות יקבעו המועמדים הסופיים לקבלת הדירות על פי הקריטריונים של משרד השיכון.
הצעת דירות לזכאים ע"י חברות השיכון והבניה תימשך גם לאחר מועדים אלו. מודעות על כך יפורסמו בעתונות מדי פעם ע"י החברות.
בעת ההרשמה ישלמו הנרשמים סך 10,000 ל"י לזכות חברת הבניה וימסרו לרשותה את "הודעת הזכאות" המקורית.
סדרי עדיפות

מס' 48 (255) שנה ה'
ט"ו כסלו תשל"ה, 29 נובמבר 1974

המערכת והמנהלה: בית „על המשמר", רח' בן־אביגדור 4, תל־אביב. המען למכתבים, תגובות והערות: שירות „שם ועול" תל־אביב. טורן ראשון: בצלאל לב די"ר.

העורך: ישראל נמיר. עריכה גראפית: „מיט" צלמוו: ריבה טגל; מזכירה: נורית לבנר. חברי המערכת: י. אופן, צ. בן־שלום, מ. גילת, ד. גפן, ש טריב, ג. מנור, ד. מרוז, י. סובול, מ. סנונית, י. פאנץ, ג קונן, ת. רז, ח שור.

תמונת השער: המנדט יימשך, מכוניות האו"ם ימשיכו לחצות את הקווים הלוך ושוב.

בגליון זה:

3 ממשלת מילכוד לאומי — דורית גפן
4 סיכה בבלון — עמיר שפירא
6 פרשת שכונת מונטיפיורי — מרדכי גילת
8 לאן הלכה האינטגרציה — ראובן מרוז
9 שינוי ביחסי הכוחות הגלובאליים במזח"ת — אלי פיינגרש
10 שבעה מכתבים מפראג (המשך) — יהודה לחב
12 איך להגיד מה — שלומית טויב
14 ההופך מומים לכלול יופי — רות חזן
15 בעקבות הזמן שהיה — מיכל סנונית
16 נעלה אם לא תהיה ברירה — בנימין סופר
18 טורים: יהושע סובול, אהרון בכר, לוח, דוד שחם, אברי בן־שלום, א"ש
21 יו—יו—YO—YO
22 לוח שידורי הרדיו והטלוויזיה

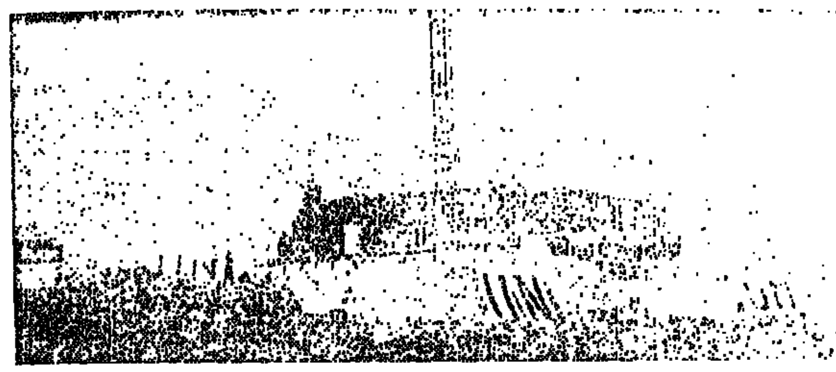

או"ם בעל־מום

שבוע האו"ם שנפתח במועקה כבדה עם קבלת החלטה בעצרת בשאלה הפלשתינאית, מסתיים ככל הנראה באקורד אופטימי יותר. ביקורו של ולדהיים והבהרותיו ביחס להמשך מנדט כוח החירום בצפון נותנים מקום להרגשת הקלה.

הגם שזכורים יפה הימים בהם נטו מנהיגי ישראל לזלזל בכוחו של ארגון האומות, קשה להתעלם מן התפקיד אותו מילא השבוע בעיצוב ההוויה המדינית באזורנו. או"ם־שמו"ם, אותו הכפשנו בעפר בשל החלטה הנותנת ביטוי לכניעתן המעליבה של אומות העולם, הפך לקראת סוף השבוע מוקד התעניינות שלוותה בתקוות רבות.

לגלימת „משיח" שהכל מצפים למוצא פיו לא יכול אפילו ולדהיים לצפות, אבל ככזה הוא נתקבל, למרות הכל. כמונו ידע, שבבואו קוצר הוא תהילה שעמלו להשגתה אחרים. אפס, גם אם נבוא עימו חשבון על מעלליו של הארגון בראשו הוא עומד, לא נוכל לגזול ממנו רגעים גדולים — והם ספורים — המזדמנים לו בתפקידו זה.

קשה להניח ששביעות הרצון מן ההפוגה במתיחות בחזית הצפון עשוייה לכסות על עלבון צורב, שהיה מנת חלקנו בימי עצרת שלחצה בחמימות את ידיו של הטרור, אולם ביודענו מה משקלו האמיתי של הארגון, ניטיב לעשות אם נמצא דרך להפיק את מעט התועלת שיש בו.

משקלו הממשי נמדד לא בערכן של החלטות המתקבלות בין כתליו, אלא בכושרו להוציאן אל הפועל. בנידון זה שימש השבוע החולף אינדיקאטור המגלה את מצבו האמיתי: את החלטת עצרת האו"ם לא יוכל להגשים נגד רצונה של ישראל, ולהחלטתו השניה (זו שתיפול במועצת הבטחון בשבת) יותן תוקף רק משעה ששתי מעצמות־העל תעמודנה מאחוריה, ושני הצדדים המעורבים — ישראל וסוריה — יבקשו להימנע מהחרפת המתיחות ביניהם.

חיילי העופרת, המוסטים מאזור אחד למשנהו בזירות רגישות, ימשיכו להוות קיר מגן המונע היווצרות חלל רגיש, רק אם הנוגעים בדבר יבקשו למנוע הידרדרות צבאית. כוחם הצבאי של הצדדים הערוכים משני עבריו של הקיר ימיס בנקל כל החלטת או"ם.

היו רגעים השבוע, וכל מי שנקרא חזרה אל הקו יודה בכך, שנתלו מבטי תחינה בחיוכו המאולץ של ולדהיים הנוחת בישראל. גם באותם רגעי ציפיה לחודעה מרגיעה, אסור היה לשכוח כי בעת ובעונה אחת עם בואו לאיזור נתבשרנו על ידי אונסק"ו על ניתוק קשריו של הארגון עם ישראל.

הכאב ה„קטן" הזה בדין הוליך אותנו להרהור, שמעתה נידונים אנו לתיטלטל בין חבטה אחת לשניה, ואם לזכור כי התאוצה גברה דווקא בשבוע האחרון לחודש נובמבר — הוא השבוע שבו לפני 27 שנה נתקבלה החלטת או"ם על כינון מדינת ישראל — זוהי תחושה שאינה מלבבת כל עיקר.

בין כה ובין כה, מצווים אנו להבחין ברורות בין כוחו האפקטיבי של מכשיר בין־לאומי, המעמיד במתו לרשות דורשי חורבנה של ישראל, לבין משימותיו, האופרטיביות שבעצה ותבונה עשויות למלא גם שליחות מרגיעה.

חרף דברי הכיבושים, אין מנוס מקביעה כי אותו או"ם הפך במידה רבה בעל־מום, באשר ליכולתו למלא תפקיד של שומר עולמי ומשגיח על ערכי מוסר וצדק ברוח מגילת זכויות העמים. משכרון חש נאות והשיטנה שנתגלה בין כתליו לא יתפכח במהרה. הפעם — כך נכון לומר — היתה זו לגימת תגונה של נפט ולא יין.

ש. ער

ממשלת מילכוד־לאומי

מאת דורית גפן

תרופות הפלא שמציעים לנו בכל שעה קשה — וכאלו, כידוע, יש למכ־ביר — היא ממשלת ליכוד, או חי־רום, או אחדות, לאומית (המינוח תלוי במציע). הדבר מזכיר את פרשת הרב והעז, אלא שכאן, להבדיל, ברור אומנם שיהיה יותר קשה ויותר מסר־בך עם העז בפנים, אבל אין כלל בטחון שיהיה מי שיוציא את העז — הליכוד — היא עלולה להישאר בפ־נים ולבעוט החוצה את מי שיפריע לה.

המתדפקים על פתחו של רבין בימים אלה, מביאים לו בין היתר דיאגנוזה רפואית על העם: העם בדכאון, העם מצוברח, העם מדו־כדך, צריך לעודד את רוחו, להשיב לו את שמחת החיים. כיצד? ע"י ממשלת חירום לאומית. לא איזו פרוגרמה מדינית מרחיקת ראות, לא אילו תוכניות כלכליות קונסטרוק־טיביות — רק סמי ארגעה לטשטוש הכאב. ואם זה עלול להביא לתוצאות לוואי קשות עוד יותר — על כך נשבור את הראש מאוחר יותר. קודם־כל צריך לטשטש.

אמת, ייתכן שחלקים גדולים בציבור רו־צים היום ממשלת ליכוד לאומי. קיים תסכול אצל אנשים, בעיקר לאחר החלטת עצרת האו"ם בעניין הפלסטינאים. יש הרגשת קשה של בידוד מדיני, כולם בגדו בנו. הערבים משתלטים על העולם, משכרים אותו בנוזל השחור וקונים אותו במיליארדים; רוצים ל־השליך אותנו מכאן ולהקים מדינה פלסטי־נאית. טראומות אינן חסרות ליהודים, ובראש כולן זכר השואה. לא פלא, איפוא, שמייד מתעוררות אצל אנשים אסוציאציות קשות, שאינן משפרות כמובן את מצב הרוח. ברג־עים כאלה קיים רצון מובן להתלכד, להרגיש מאוחדים. זהו תהליך אמוציונלי מובהק, שאין לו עם פוליטיקה ומדיניות ולא־כלום.

אם לאנשים כפרטים מותר להתחשב ב־מצבי רוח משתנים שלהם, לא כן לממשלה, שחייבת לנהל מדיניות קרה ומחושבת, ללא היסטריה וללא פיק ברכיים מדומה או אמיתי. לרכב על הגל של „רצון הרחוב" פירושו להיות מונהג ולא להנהיג. „הרחוב" משנה את מצבי רוחו לעתים קרובות ובנסיבות רבות. ממשלה חייבת להיות עקבית ונחושה בדרכה, וממשלת רבין, כפי שהיא אומרת זאת מאז החלה לפעול — אינה מוכנה ל־וותר על כל אופציה מדינית שתפתח את ה־דרך להסדרי שלום, אך גם אינה מוותרת על אופציה של מלחמה אם לא תהיה ברירה אחרת.

ובין המפלגות יש מי שמבקש לעשות הון פוליטי ממצבי־הרוח של העם.

כל אחד בעקרונותיו

נתחיל דווקא במפלגה קואליציונית קטנה — „הליברלים העצמאים" — אשר בסוף השבוע שעבר עשתה, למראית עין, צעד טקטי מפתיע ביותר. ל"ע נחשבה בידק ל־מפלגה „יונית". השר משה קול היה מתפאר בעבר, כי הוא היה „הגבר" היחיד בממשלת גולדה, שהיה מביע עמדות אופוזיציוניות לקונספציה הידועה. האומנם החליף קול את קולו? האם הפך להיות אקטיביסט ומאקסי־מליסט? דומה שזוהי רק אשלית אופטית, קאמופלאז׳. כדי להבין מה הביא את משה קול לנסח החלטה הממליצה על צירוף הליכוד לממשלה, צריך לבדוק מה קורה בתוך ל"ע. ח"כ הילל ויידל, שנטיותיו ימינה ידועות מ־זמן, מנסה כבר תקופה ארוכה להתקרב ל־„ליכוד", בעיקר לאגף הליברלי. הוא היה כל הזמן במיעוט. והנה, לאחר עצרת האו"ם הרגיש ויידל לפתע, כי ההזדמנות לחשיג תמיכה גדולה לדעותיו במפלגה הגיעה. הוא לא רצה להחמיץ אותה. אלא שמשה קול הוא פוליטיקאי מנוסה, ולא הוא שיתן למי־שהו במפלגה להכניס אותו למצב הבלתי נעים — להיות לפתע, בעמדת מיעוט, דבר שהיה כמובן מערער את מנהיגותו. בטקטיקה מבריקה אימץ לעצמו את נוסחת הצעת ה־החלטה והביא אותה למרכז מפלגתו בשמו ובשם תאוזנר, כשוויידל נותר בפה פעור. קול גם ניסח את ההחלטה בצורה כזו שאין בה למעשה חריגה מעמדותיו המדיניות ומבחינה מעשית היא אינה ניתנת למימוש. כי מה אמר קול? על הליכוד לוותר על מקסימאליזם של „ארץ שלמה", ולהסכים לקווי היסוד של הממשלה שיש בהם ויתורים טריטוריאליים.

ישנם בוודאי היום חלקים ב„ליכוד" שהיו חותמים על נוסח זה, כמו ח"כ תמיר וכמו אחדים מבין האגף הליברלי, אך בגין הוא עדיין, כידוע, האיש שנותן את הטון, ועל פיו ישק דבר. ובגין הוא איש עקרונות, הוא דבק בהם וגם בשעה זו הוא מודיע ב־פירוש — קבל עם ועדה — „כל אחד יחזיק בעקרונותיו".

אל נא נשכח, כי מנחם בגין איש העקרונות ויתר על כסאו בממשלת גולדה כאשר זו החליטה להסכים להצהיר על נכונותה לנסיגה תמורת הסכמת מצרים להסכים לנכונות ל־מו"מ באוגוסט 70. בגין ראה אז בנכונות זו „דפיטיזם לאומי", ולא רצה שידו תהיה במעל. העובדה, שנכונות תרדית זו של ישראל ומצ־רים הביאה להפסקת האש ולהפסקת מלחמת ההתשה הארוכה, היתה בעיניו פרט קטן ולא חשוב. עלינו גם לזכור, כי בגח"ל לא הכל היו תמימי דעים עם עמדתו הקיצונית של בגין אז, וכאשר נפלה ההכרעה לפרוש מן הממשלה היה זה ב־117 קולות מול 112. רוב זעום זה הושג בעיקר בגלל לחצו ה־בלתי־מתפשר של בגין, אשר הציג את ה־עניין כולו כהבעת אמון אישית בו. זו היתה גם ראשית הקרע בינו לבין עזר וייצמן, ש־צידד אז בהישארות בממשלה, אך קיבל את דין התנועה.

רוב לעמדה הנוקשה

בגין, כאמור, הוא איש עקרונות. בשם אותם עקרונות לא הסכים להפסקת האש ולהסכם הפרדת הכוחות עם מצרים ולאחר מכן עם סוריה. הוא אינו מבין מדוע מעלילים עליו „עלילות דם", כאילו הוא סוגר אופציות בעקרונותיו הבלתי מתפשרים. לדבריו, על הערבים להוכיח את נכונותם לשלום בדרך אחת בלבד — עליהם להודיע, כי הם מסכי־מים לשלטון ישראלי בשטחים (יהודה ושומ־רון) וכי אין להם תביעות טריטוריאליות. אני מוכנה להניח, כי אילו הערבים והפלסטינאים היו יוצאים בהכרזה כזו, היו גם מפלגות שמאליות בישראל תומכות בה ומסכימות ל־ארץ ישראל גדולה ושלמה. אך חלומותיו של בגין הינם, למעשה, היפוכו של החלום ה־אש"פי, והדבר היחיד המשותף להם — הוא עצם החלום שאין לו סיכוי כלשהו להתגשם. המציאות היא הרבה יותר מורכבת, וכמו בכל עניין בחיים אי אפשר ללא פשרות, ללא ויתורים הדדיים, ללא מכנה משותף שיהיה מוסכם בין הצדדים. לכך אין בגין מוכן. לזכותו ייאמר, כי הוא אינו מתכחש לעקרו־נותיו ואינו מסתיר אותם. ואם בשנת 70 פרש מן הממשלה בגלל התוכנית האמריקנית (ש־הביאה להפסקת האש בתעלה), הוא לא יהסס לצאת מממשלת ליכוד לאומי חדשה, אשר תחליט בניגוד לעקרונותיו. אם כן, מה הטעם בכלל להיכנס פנימה? בכל זאת יש טעם. „הליכוד" היום איננו אחיד בדיעותיו. פה ושם שומעים צלילים אחרים, מנגינות תמלמ־דות על דיסהרמוניה במקהלה המלוכדת. שמואל תמיר נאבק בתוך „המרכז החופשי" ותובע מתינות וראיה חדשה. בליברלים יש מיעוט בעל משקל שנחשב ל„יוני". יש גם תסכול מן הישיבה העקרה באופוזיציה. הלי־ברלים היו מוכנים לתמוך בתוכנית הכלכלית של הממשלה, אך נאלצו לשחק את המשחק האופוזיציוני. גם אצל אנשי חירות יש חישו־בים ברורים. לדעתם, כניסת ה„ליכוד" לממ־שלה הנוכחית עשויה להביא שוויון כוחות בין ה„ניצים" ל„יונים", ואולי אף לתת ל־עמדה הנוקשת רוב. החישוב כאן הוא פשוט: המפד"ל תתמוך בעמדת הליכוד. רפ"י גם כן, ואולי גם מישהו אחר.

ח"כ שערי מל"ע ידע את אשר אמר במרכז מפלגתו, כי ממשלה עם ה„ליכוד" עשויה להפוך על פיה את הקונסטלציה הקיימת — ולהיות ממשלה שונה בתכלית. „הליכוד" רוצה להיכנס לממשלה — על כך אין ויכוח. הטאקטיקה שלהם כרגע היא לתת לאחרים לעשות את העבודה השחורה. המפד"ל תמיד היתה מוכנה לכך. היא הרי העמידה בזמנו כתנאי בל יעבור כמעט להצטרפותה לממשלה הקמת ממשלת חירום. אם כי, כאשר נוכחה להבין כי לא תצליח, נסוגה בזהירות אלקטרוניים ובעיתוני הערב.

היום ששה המפד"ל להיות מליצת־יושר לצירוף הליכוד. היא מוכנה „להפוך עולמות". היא היתה הראשונה שפנתה אל נשיא המדינה בעניין זה. זהו צעד נועז ומסוכן, שיש בו נסיון לערב את הנשיא בבעיות פוליטיות בין מפלגתיות. כאשר שאלתי את מזכ"ל מפד"ל — הכיצד? הרי הנשיא בישראל הוא אישיות א־פוליטית? השיב לי מניה וביה: „הקמת ממשלת אחדות לאומית היא היום עניין א־פוליטי — גורל העם מונח על כף המאזניים". כאמור, המפד"ל אינה מפתיעה אותנו בנושא זה. היא מוכנה אפילו לעשות יד אחת עם ל"ע (המפלגה שהתנגדה לצירוף המפד"ל לקואליציה ואשר עשתה למפד"ל צרות גדולות בבעיות דתיות).

משה יודע להמתין

הליכוד ממתין עכשיו ל„גויים של שבת", שמדליקים בשבילו את „אש" ההיסטוריה, ה־מקבלת דלק לא מועט באמצעי התקשורת ה־אלקטורניים ובעיתוני הערב.

מה קורה במפלגת „העבודה"? רפ"י — עמדתה ידועה. היא בעד צירוף הליכוד. חב־ריה חתמו על „עצומת הליכוד" ואף הצהירו בהזדמנויות שונות על עמדתם החיובית. יש להם כמובן מניעים משלהם, כמו לחברים אחדים, מעטים מאד, שאף כי לא הצטרפו לרפ"י — נפשם חצויה. האם הם רוצים ל־הכשיל את רבין? דומה שכן. לא משנאה חס וחלילה, כי אם משום שלדעתם יש מועמד טוב יותר. הניחוש אינו קשה. משה דיין, היושב עכשיו בשקט, עוקב בעניין רב אחרי ההתפתחויות. היסטריות של הרחוב ו„היגיום" והאווירה הם קרקע פוריה לפריחה מחודשת שלו. כך היה ב־67, ערב מלחמת ששת ה־ימים, כאשר הרחוב ו„נשי תל־אביב העלי־זות" הכתירו אותו בכתר שר־הבטחון. הוא לא ויתר על הכתר. הוא אומנם נאלץ לצאת מן הממשלה — לא מרצון כי אם מאונס — אך הוא יודע להמתין. הפעם כך נראה, הוא מקווה, כי כשלונו של רבין יעניק לו עטרת חדשה — זו של ראש־הממשלה.

אלא שכאמור, הרוב במפלגת „העבודה" עדיין אינו בעד ממשלת חירום לאומית. בש־ביל מפלגת העבודה אין זו רק שאלה של מדיניות כזו או אחרת. בשביל מפלגת העבודה זו שאלה של להיות או לחדול. כי אין כל ספק שהסכמה לצרף את „הליכוד" לממשלה תביא לקרע חמור ולהתפוררות מפלגת „הע־בודה", שהיא עדיין המפלגה הגדולה ביותר במדינה. אין זה סוד, כי גם גורלו של המערך במקרה כזה יהיה מפוקפק ביותר. במאוחר או במוקדם יעמוד עצם קיומו בסימן שאלה גדול, והוא עלול להתפרק. את השברים יהיה קשה מאד לאסוף לאחר מעשה.

מה חושב רבין? מי שחשב, כי רבין ייכשל בגלל חוסר נסיונו הפוליטי והמפלגתי, טעה טעות גדולה. רבין הפתיע עד כה, והוא עוד עלול להפתיע את אלה המנסים בכל כוחם לשים לו קליפות־בננה בדרכו, ועומדים מן הצד כדי לראותו מחליק עליהן. הוא למד מהר מאד את ההליכה בין המכשולים. הוא מדלג על המשוכות וממשיך לרוץ במסלול שקבע לעצמו — המסלול המדיני. גם עכשיו „בחינגה הגדולה" שעורכים לפניו למען צי־רוף „הליכוד" — הוא אינו מאבד את עשתו־נותיו — מתון מתון הוא מקשיב לכל מליצי היושר הבאים אליו — מקשיב להם בתשומת־לב רבה. לא אומר להם לאו מוחלט ולא משיב בהן. הוא שומע ומחזיר את הכדור ל„ליכוד" — שיגידו בגין ואריק שרון ולגדאו על מה הם מוכנים לוותר.

הזמן אינו עומד על מקום אחד. כל יום מביא עמו התפתחויות בוססות. הנה, כבר נדמה היה שסוריה לא תסכים להארכת יחי־דות של האו"ם ותהיה מלחמה — ובכל זאת היא הסכימה. [illegible] אף היא היתה משמעותית, ושליחותו של קי־סינג'ר באזורנו תימשך. השמיים אומנם עכו־רים מאד אבל איזו קרן שמש שבה מנסה בכל זאת להידחק. עדיין יש סיכוי למהלכים מדיניים. עדיין לא נסגרו כל האופציות. תקוה הבטית משהו לעם, והוא יעשה הכל שצוות הבטחה זו עד תומה. צירוף „הליכוד" אם יהיה, מבחינתו, הרמת ידיים — כניעה, והודאה כי כוחו לא עמד לו. לא רבין הוא האיש שירים ידיים.

האמת החבויה בעצומת „הליכוד" קבורה תחת ערימות נייר

מאת עמיר שפירא

„הליכוד" ניסה להכניע את אחרון האזרחים ברחוב באמצעות השלב השני: השגת חתימות של למעלה ממחצית הבוחרים היהודיים.

אנשי גח"ל מתכוונים להפתיע את הממשלה: להעביר לה ערימת־נייר בלתי מבוקרת, כדי שהיא תבדוק ותוכיח שאין אמת בהתפארות על ממדי ההחתמה.

מי שחשש כי איחר את הרכבת — ועשוי להתעורר רושם כזה — ולא הספיק לצרף חתימתו לעצומת הליכוד, צריך לרשום לפניו כי עליו להזדרז. המבצע שנכנס לשבוע השביעי לקיומו מתקרב לקיצו. הונמך הפרופיל, ירדה גם הטמפרטורה, ובצנעה נארזים כבר הפריטים. ועם זאת יהיה זה - כך נראה — שבוע של „קרב־אחרון". כל כך למה? מפני שהעיניים הגדולות תובעות עוד. לא די בהישג חלקי דוגמת איסוף חתימות בהיקף העולה על מספר מצביעי הליכוד בבחירות האחרונות לכנסת. הומצא יעד נוסף. עם האוכל בא התיאבון. ואחרי שנגדשה התיקיה ועדיין זרמו חתימות החליטו ראשי מטה העצומה (מדוע הוצנעה החלטה זו?) לגבור על יעד אחר: מחצית הבוחרים מכלל המצביעים היהודיים. מדוע? איזו משמעות לכך? רשאי כל אחד להביא הנמקות לעצמו.

בימים הראשונים, בעת שגעש הרחוב וליבם של אנשי הליכוד עלה על גדותיו למראה תורי הוותמים, אמר לי באקראי אחד מפעיליהם — ואין לי סיבה לחשוד שדבריו לא היו תרגום מילולי לרוח התדריך שקיבל משולחיו — כי „אינו יודע כמה זמן זה יימשך. אבל, (כאן קבע החלטית) אנחנו נמשיך עד שאחרון האזרחים ייכנע". המבצע המאראתוני והיקף האמצעים שהופעלו במהלכו נותנים תחושה, שאמנם לכך היה מכוון.

ערב הריונה של ההחתמה, שמעתי את בגין — ממנו צמחה היוזמה — קורא לאותו „ציבור אדיר" שבשמו הוא מופיע, לרדת אל הרחוב. בסיסמא זו נעשו כבר דברים בישראל. יותר כאשר בניקרה אחד הפך הרחוב את הקערה הפוליטית על פיה. קשה להעריך שאנשי הליכוד — כאנשים פוליטיים — אמנם ציפו לעוצמה מסוג זה בעקבות האקט שבוצע. נכון להניח שאת הישגה המירבי ראו במסע ההתעוררות כשלעצמו. הוא נועד להפגין תהודה רחבה, — והסתייע בכך כיאות בכלי התקשורת — כדי ליצור אקלים של התקוממות עממית, שתערער ותביך ממשלה שבסיסה הציבורי (אז) מצומצם. איש מהם אינו יכול לומר לעצמו שהתרגיל הצליח. המאורעות הפכוהו לאנאכרוניסטי במידה רבה, והצניעוהו מאחורי כותרות אחרות אותן חיפש הציבור. ראשי הליכוד חדלו בימיו האחרונים להתפאר בחוצות בהישגיהם, ואלמלא התמדתו של המנגנון המועסק בכך, היה הכל נגמר זה מכבר, ובשקט. לא היתה כל סיבה להמשיך ולצבור חומר כשאין פיקוח ונגרכת טרחה, זולת האפשרות לציין חגיגית סיומו של מבצע, שלהערכתי אין כל משמעות לממצאיו, כנגד אי הדיוק וחוסר האמינות שבנתוניו.

להקדים בואו של קיסינג'ר

את השיחה נועץ בבלון חבר הכנסת איתן לבני, העומד בראש מטה המבצע, בשיחה שקיימתי עימו ב„חור המבצעים" של מצודת זאב.

שאלה: מתי הוחלט על עריכת עצומה?

ת.: בחול המועד סוכות, על ידי פורום מוסמך של הליכוד על כל חטיבותיו.

ש.: היה ויכוח על עיתוי תחילתו של המבצע?

ת.: נכון. מבין התאריכים 12.10 ו־19.10 הכריעו שני שיקולים לטובת התאריך הקרוב: בואו של קיסינג'ר, והחשש בפני גשמים ככל שמתקדמים באוקטובר. מכל מקום, דיברנו על מוצאי שבת, כערב בו יוצא הציבור לרחובות. בערב הראשון הוצאנו 500 שולחנות.

ש.: בימים הראשונים התגבשו תורים ליד השולחנות. הידעו האנשים על מה הם חותמים? הראו את הכתוב?

ת.: משהבחנו שכוח המצב החלטנו לשנות את השיטה והוצאנו במקום הפלאקאט המפורט (המקורי) פרסום אחר, עם גראפיקה בולטת וטקסט קצר. הוספנו גם צורות אחרות של החתמה: במפעלים, בסניפים, בקמפוסים ומבית לבית.

ש.: קיימת אפשרות שאדם שחתם ברחוב יחתום פעם נוספת.

ח"כ איתן לבני

ת.: הוצאנו הוראה למחתימים לוודא האם המוחתם חתם כבר על העצומה ולמנוע כפילות.

ש.: היתה בקרה שאכן כך נעשה?

ת.: לא. לא יכולת להיות.

ש.: ייתכן אף שחותמים עברו משולחן לשולחן וחתמו.

ת.: ייתכן, אי אפשר לבדוק. אבל אנחנו מניחים שכלל החתימות הפסולות אינו עולה על 5%.

ש.: האם עודדתם את פעיליכם למלא מכסה?

ת.: לא כך. בסניפים שפיגרו — והיה לנו מעקב — הורינו לפעילים להגביר את ההחתמה. — עודדנו, אבל בלי לתת צל"שים. בתום המבצע ייתכן שנשלח מכתבי תודה והערכה לפעילים.

ש.: יש גם חותמים לא יהודיים?

ת.: אלפים. ישנם כפרים ערבים ודרוזים בהם היתה החתמה המונית. הופתענו.

ש.: הידעתם מה הוסבר למוחתמים דוברי הערבית?

ת.: אני יוצא מתוך הנחה שהם קוראים עברית והבינו פשר העצומה. בהחתמה בסקטור הזה עסקו פעילים שלנו מבין בני המיעוטים, בהם משכילים ובוגרי בתי־ספר.

ש.: מדוע החלטתם על החתמה דרך מודעות בעיתונים?

ת.: חיפשנו כל דרך להגיע לציבור רחב יותר. תופתע לשמוע שהגיעו אלינו גזרי עיתונים שפורסמו בעיתונות לדוברי רומנית, הונגרית ופולנית, ציבור שמקובל היה להגדיר השתייכותו הפוליטית לאו־דווקא אלינו. באמצעות גזרי עיתונים הגענו גם אל התנועה הקיבוצית. הרשימה תעניין אותך. יש רבים המשתייכים לקיבוצי השומר הצעיר.

ש.: האם בירורתם גילו של החותם?

ת.: המחתימים נתבקשו לשאול צעירים לגילם.

ש.: ובאמצעות גזרי העיתונים, איך יכולה להתבצע בקרה כזו?

ת.: לא יכולה.

ש.: גם לא ביקורת אם קיימת כפילות, סיכרוק או הונאה.

ת.: מי ששמו נראה לנו משונה או כתובתו בלתי סבירה — פסלנו.

ש.: איזה היקף מכלל החתימות הגיע באמצעות הדואר?

ת.: להערכתי, פחות מ־3%.

(הערה: השבוע עברה ההחתמה את ה־700 אלף. הבקרה — אם היתה — יכולה להקיף לכל היותר 20 אלף חתימות!).

ש.: מדוע לא ביקשתם מספר תעודת זהות?

ת.: היו שהציעו זאת מתוך כוונה להיעזר אחרי המבצע ברשימות המוחתמים לצורך איתורם בפנקס הבוחרים בעת מערכת הבחירות. נמנענו מכך מחשש שיווצר תור, יתמעטו החותמים, והערכה כי באקט כזה אנחנו עשויים להרתיע אנשים מלחתימה.

אין כסף למיון

ש.: מדוע לא מיינתם את החומר שנצבר אצלכם?

ת.: זוהי עבודת ענק. חשבנו על אפשרות להעזר במיון מכני. אחד החברים שבירר אפשרות כזו עם חברת I.B.M. דיווח על דרישת מחיר בהיקף של רבע מיליון ל"י. לא יכולנו להרשות זאת לעצמנו.

ש.: אני יכול להסיק מכך שלנתונים שפרסמתם אין על מה להסתמך.

ת.: יש לנו ספירה של החתימות, אבל אין מיון והשוואה. אנחנו מעריכים פחת מסוים, הנובע מכפילות ומעשי קונדסות.

ש.: כמה עסקו בקיטלוג החומר?

ת.: יש מטה שהיה מתכנס יום ולילה ועסק בכך.

(ביום בו ביקרתי במצודת עסק בחיתוך גזרי העיתונים והדבקתם סטודנט אחד בשכר, נעזר בקיטלוג במזכירתו של א. לבני).

ש.: מה תעשו בכל החומר שבידכם?

ת.: נעביר אותו בשלמותו לכנסת. הוא יימצא לעיון בספריית הכנסת.

ש.: מתי תסיימו את המבצע?

ת.: בתום שבעה שבועות. תחילה חשבנו על חודש, אולם החלטנו להאריך את הזמן.

ש.: האירועים הפוליטיים שהתרחשו במהלך ההחתמה, כיצד השתקפו?

ת.: בשבוע הפיתות חלה הרפיה ניכרת. בשבוע הראשון הושפעה ההחתמה מנסיונות ההתנחלות. כניסת המפד"ל לממשלה לא השתקפה כלל בהיקף ההחתמה. אחרי נאום ערפאת באו"ם חלה התעוררות חזקה.

ש.: היתה החתמה בהתיישבות העובדת, ביוזמתכם?

ת.: במושבים עסקו בהחתמה פעילים שלנו, אנשי הסניפים. בקיבוצים נענינו לפניות לשלוח חומר. עקבתי אחרי החתימות בקיבוצים. ברור לי שככל שהיישוב מתקרב יותר אל הגבול, גוברת החתימה. בקיבוצי ספר, גם כשהאנשים רחוקים מהשקפתנו, הישגנו הרבה חתימות.

ש.: הפעולה נעשתה בהתנדבות?

ת.: בוודאי. תנועת חירות בנויה מתמיד על התנדבות. מאז האיחוד עם הליברלים חדרה גם אווירה אחרת. יש כבר השואלים: למה, וכמה הוא מקבל?

ש.: הגילו כל חטיבות הליכוד מידה דומה של התלהבות לעסוק בכך?

ת.: ההחלטה על עריכת העצומה היתה משותפת לכולן. הייתי אומר שכל אחד תרם כמיטב מה שיש לו.

ש.: היו בין חברי סיעתכם בכנסת שלא הורדו לחתום על העצומה.

ת.: אחרי הכל, כולם חתמו. האשימו את אברמוב שאינו רוצה לחתום. לא הוסבר לציבור כי אברמוב לא היה אותה עת בארץ. היו קשיים עם להט. אבל ההחתמה בתל־אביב לא הושפעה מעמדתו של ראש העיר.

ש.: מה היה היעד אותו ביקשתם להשיג?

ת.: יעד ראשון — לעבור את מספר מצביעי הליכוד לכנסת בבחירות האחרונות. היעד השני — לעבור את מחצית מספר הבוחרים מבין הציבור היהודי בארץ.

ש.: כמה זה?

ת.: 740 אלף איש.

ש.: הגעתם?

ת.: נגיע, אנחנו קרובים.

(הערה: אף שתמוהה הגדרת היעד השני, ראוי לומר שממספר זה לא הופרדו אלפי חתימות של לא־יהודים, שהליכוד כה מתפאר בהשגתן).

ש.: איזו תועלת הפקתם מהפעולה הזו?

ת.: קודם כל, פעילות משותפת של הליכוד על כל חטיבותיו. העצומה נוסחה כך שלא יהיה קושי לגייס את כולם לפעולה בלא הצורך לעורר מחלוקות.

ש.: כמה עלה לכם המבצע?

ת.: אינני מעוניין למסור מספרים. עיקר ההוצאה — 80% — כרוכה בפרסומים בעיתונות. הוצאות אחרות היו שכירת שולחנות, הכנת ניירת וכו'. אני יכול להבטיח לך שאין לדבר על מאות אלפים.

שהממשלה תעבור על החומר

ש.: מדוע חשוב היה לכם לערוך את העצומה?

ת.: רצינו שהממשלה תדע על הלך הרוחות בעם.

ש.: לאיזה צורך?

ת.: נוכל לטעון שהממשלה לא מייצגת את דעת הציבור בנושא. לומר שלעם היושב בציון ישנם רחשי לב אחרים.

ש.: לשם כך תצטרכו להוכיח שמספר החותמים הוא אמיתי.

ת.: הממשלה תוכל לעבור על החומר ולהיווכח.

ש.: אתה מאמין שישבו פקידי ממשלה ויעשו זאת?

ת.: למה לא?

ש.: אמרת, שבשבילכם בדיקה ומיון היא הוצאה גדולה מדי. האם תציע שהממשלה תעשה זאת, בכספי הציבור?

ת.: ביחס להוצאות אחרות, ובזבוזים שהיו, זה יכול להיות פסיק בתקציב הגדול.

ש.: אתם — אולי — לא תצטערו כזכות! אבל אני כן.

ת.: זה נכון, צריך לחשוב על דרך של בדיקה מדגם כלשהו.

ש.: ראיתי שאתם מקטלגים חומר לפי איזורים. זה לצורך פנקס הבוחרים?

ת.: בחלק מהדברים ייתכן שנוכל להיעזר. לא חשבנו על כך מראש. זה לא הוגדר כיעד לפעולתנו.

ש.: איך זה, אתם הרי אנשים פראגמטיים?

ת.: כשהחלטנו על ההחתמה, הבחירות לא היו אקטואליות.

ש.: דווקא אז, ערב כניסת המפד"ל לממשלה, דובר על בחירות בתנאי משאלה הטריטוריאלית.

ת.: אנחנו מכירים את המפד"ל לא מהיום. לא היה לנו צל של ספק שהם יצטרפו לקואליציה.

ש.: גם לא חישבתם אפילו כציון מה ביקשו כמו דיווח שמות, לצורך הסברה לפני בחירות.

ת.: אולי אפשר להצטער על כך.

ש.: יש לך איזה שהוא כושג ניתוחי מהחומר שהצטבר?

ת.: החתך הוא כללי של היישוב. מריבוי החותמים אפשר להסיק שהסתייענו באנשים שאינם נמנים עם החוגים שלנו. היו פעילים של מפלגת העבודה, ובהם גם של אחה"ע, שעבדו למעננו. אני יכול למשל לומר שבין ואוקדמאים יש לנו חותמים רבים יותר מאשר מצביעי ליכוד בבחירות. זה ברור לי.

ש.: הקביעה שלכם שיש רוב בעם נגד החזרת שטחי יהודה ושומרון לשלטון זר, תהיה נכונה רק במידה שיוכח שהמספר האמיתי הוא זה שאתם נוקבים בו, וגם אז תהיה הקביעה נכונה רק לגבי נוסח זה של עצומה. בשינוי ניסוח אפשר שיפים מבין החותמים יחזרו בהם.

ת.: זה נכון, בכל זאת אני מאמין שגם כשנוריד מספר שולי של פסולים, מספר החתימות יעיד על רוב בציבור.

ש.: התערכו עצומות נוספות?

ת.: התרחקנו מבחירות ומתקרבים לבחירות אחרות, ולקראתן לא נצטרך לפעולה כזו. אבל הטעם האחר חשוב לי יותר. את העצומה הזו ייתכן לעניין שהוא מעבר לעקרוני. זהו נושא יסודי בחיינו, כמעט שאין עוד נושא שכה ראוי למבצע מסוג זה.

בלוף מונח על מדפים

הבלוף הגדול שעומד מאחרי העצומה כרוך בהכרח מגבלותיה. אחת, הקורא, רשאי להניח — משם שהניחו מראש אנשי הליכוד — כי לא ניתן לעקוב אחרי ההחתמה, קל וחומר כשמציבים מלפני קהלם אפשרויות רבות להונאה. הקשת היתה מגוונת: חתימה ברחוב בתנאי צפיפות ודוחק שמונעים יכולת בקרה, גלויה ממוענת תחת דלת הכניסה לדירה, מודעות בעיתונים שניתן לגזור ולהחתים במקום עבודה או במסגרת הכרונית. זהו על כן, כשמעודדים פעילים להחתים ציבור — והביקורת עודדה עליהם את הקרב אנשי המטה — ניתן להניח שלא מעטים מביניהם נדחקים להשיג מכסות שאין לזו כיסוי של ממש, כשאין לגוף המבצע בקרה, וכשמיון נידחת מראש, לא נקבעת שום עובדה סטאטיסטית זולת הצטברות נייר. ערימת נייר שבתוכה אפשר למצוא בנקל: חותמים כפולים ומשולשים, עוברי אורח שהוחתמו פעם בתל־אביב ביום ופעם במקום מגוריהם בערב, ילדים שגילם גיל בית־ספר, חותמים ששמו ללעג את מבצע ההחתמה ובדו שם אחר, או אחרים שחתמו בשמות חבריהם. ערימה בלבד, וכזו תישאר, למגינת ליבם של סטאטיסטיקנים וסוציולוגים, שכבר שינסו מתניהם כדי „לעבד" את החומר.

הבלוף הגדול של הליכוד מונח על מדפים בחדרו של איתן לבני, ארוז בארגזי קרטון ותיקים, שאיש אינו יודע בבירור את הנעשה בהם. הוא עשוי להישלח — בתום ההחתמה — בארייה חגיגית אל ספריית הכנסת, לשם הצגתו בפני נבחרי הציבור כתמצית דעת הקהל בישראל.

חתימות שאין לה שיעור היא המחשבה שמישהו יתייחס לכך ברצינות. לא רק משום שדרך הצגת הנושא בפני האזרח היתה הצגה מדריכה, מנחבת, אלא גם משום שאין לתת אמון בהחתמה שנוהלה כפי שנוהלה. טענה מסוג אחר — צדקנית — היא זו המטילה על הממשלה לבדוק ולמיין את החומר כדי לסתור את העובדות שהוצגו לקהל, שכן, ההגיון נותן שחובת ההוכחה היא על זה המציג אותן.

נכון היה להניח שאנשי הליכוד, המודעים למידת התועלת מסוג זה של עובדות פוליטיות, לא ישקיעו כסף ומנגנון בבקרה על החומר. שום עסקן לא יקבל ברצינות תמונה לערוך מבצע מסוג זה כך, שבמאותיו לא ידבק רבב. קופתו לא תעמוד במשימה ברם, אם אמנם כך הדבר, מחייבת ההגינות — מושג שגור בפי אנשי הליכוד — לוותר בפומבי את מגבלות האמינות של המבצע. להערכתי, זוהי ציפיית שווא.

כך, משמבחינים את מרכיבי המבצע, נראה שהכליתו מתגמדת: העובדות שהכסיר את הציבור נדחקו לקרן זוית. ההישג מאלק מוראלי (לקראת הבחירות הבאות) בשמם. והצמה פוליטית לא־ברכשית עם ישראל בלע את הצעוריע ולא נודע כי באת אל קרבה.

מאת מרדכי גילת צילם דן הדני

פרשת שכונת מונטיפיורי

אני חייב, לפני כל דבר אחר, כמה שורות התנצלות להנהלה החדשה של עיריית תל־אביב. לא התכוונתי להקדיש לה, כבר עתה — 10 חדשים בסך־הכל אחרי כניסתה לעבודה — סידרת כתבות ב„חותם". זה קצת מוגזם, אני מודה. ביקשתי להעניק לה הרבה יותר זמן והרבה יותר „אוויר" ולא ללחוץ אותה חזק אל הקיר — אבל זה לא כל כך הלך. ולא באשמתי.

ההנהלה החדשה פשוט מזמינה את הלחץ הזה, ותעיד על כך העובדה שבעשרת החודשים הראשונים לעבודתה היא הצליחה לרשום „לזכותה" עשרות מחדלים, בזיונות, ופרשיות מכוערות, והיא איננה יורדת כמעט מכותרות העיתונים. פרשת פתקאות הפרוטקציה בעיריה, פרשת התפטרותם של הפקידים הבכירים, פרשת הלשכות המיותרות לאחדים מסגני ראש העיריה וחברי ההנהלה, פרשת ניפוח המנגנון העירוני, ופרשיות שונות של בזבוז כספים — הם רק ציוני דרך בדרכה של ההנהלה החדשה, והם צריכים להדליק אור אדום בקומה ה־12. אור זה לא נדלק משום מה באותה קומה, ועל כן אני מנסה להדליקו. עדיין לא מאוחר!

[illegible]

אינני מתיימר בסידרת כתבות זו „לכסות" את כל העיריה, את כל נבחריה, ואת כל מחדליה — אף־על־פי שחומר בנושא זה מצוי בידי בשפע וממשיך לזרום אלי גם עתה — כי אם לספר על החלטות ומעשים חמורים של אבות העיר החדשים, ועל התנהגותם הפרועה והאלימה — וזוהי לשון המעטה — של אחדים מהם. אבות־עיר אלה הצליחו בתקופת כהונתם בעיריה לקבור כמה מושגי יסוד ואבני פינה בחיים הציבוריים, ומכיוון שטקס הקבורה האחרון והטרי ביותר נעשה דווקא בשכונת מונטיפיורי הוותיקה — אחד ממעוזי גח"ל בעיר, — אני פותח את הסידרה באותה שכונה. גם עליה מבקש עתה הכורת לעלות!

שכונת מונטיפיורי הממוקמת בצידו המערבי של אפיק נחל איילון, הוקמה ב־1923 על חורבות פרדס גדול, קרמה מיד עור וגידים, קלטה עשרות יהודים, והפכה למעין „מדינה מקומית" קטנה: „באו אלינו הרבה יהודים" — נזכר ישעיהו הנדלסמן, אחד מתשעת התושבים הראשונים בשכונה, החוגג עתה את יום הולדתו ה־88! — והתחילו לבנות שכונה יפה ולפתח את המקום. היתה התלהבות עצומה, היה חשק לבנות בית חם ולהיאחז חזק בקרקע, וכולם נרתמו למלאכה. אני זוכר את הימים האלה כאילו היו אתמול, ונזכר כי אחרי תקופה לא ארוכה, כאשר גדלנו והתרחבנו, הפכנו למעין רשות עירונית עצמאית שסיפקה לעצמה את כל השירותים: היתה לנו באר מים שלנו, היתה לנו תחנת כיבוי־אש, היה לנו צריף דואר, היה מגרש כדורגל ובשלב מאוחר יותר, אפילו סניף של ויצ"ו...

„השכונה הגנה בחירוף נפש על עצמה, לא נעזרת במעט באחרים, סייעה לאבטח את משלוחי הלחם לתל־אביב והוציאה לא פעם את הערבים והבריטים מגדרם. היינו מלוכדים ומגובשים, אחד היה בעד כולם וכולם בעד כולם — ואינני אומר זאת לתפארת המליצה — ותל־אביב התחילה ללטוש אלינו חזק מאד עיניים. היא ביקשה להגדיל את שטח שיפוטה ולכלול בה גם את שכונת שרונה — היום הקריה — וידעה כי אם היא תצליח לספח אליה את שכונת מונטיפיורי, לא תוכל שכונת שרונה להשאר לאורך זמן תקועה באמצע (שכונת שרונה הפרידה אז בין תל־אביב לשכונת מונטיפיורי — מ.ג.) ותהיה בכיסה. ובאמת, זמן לא רב לאחר מכן סופחה גם שרונה לתל־אביב, והעיר גדלה והגיעה עד לנחל איילון, שהוא גבול השכונה".

שכונת מונטיפיורי נבנתה אז כמנורת עם שמש ושמונה קנים, כאשר השמש הוא הרחוב המרכזי בשכונה, שדרות יהודית, (הנושא את שם אשתו של מונטיפיורי) ושמונה הרחובות משמשים אך ורק למגורים. החלטה זו נשמרה וכובדה עד לסוף שנות החמישים, אבל לאחר מכן התחילו התעשיות הקלות, המלאכות השונות והמוסכים להתקרב לשכונה, לחנוק אותה לאט לאט מסביב, ואף לנסות לחדור לתוכה.

מובן כי בשכונת מונטיפיורי — שבה מתגוררים היום למעלה מ־2,500 תושבים — קמה סערה גדולה וועד פעולה מקומי, בראשותו של הסופר המנוח י. רימון, החל לנהל מלחמה גדולה לשימור השכונה כמקום מגורים בלבד ולהרחקת כל מיטרד אפשרי. הוועד הצליח אז לעצור את חדירת התעשיה לשכונה, אבל מהר מאוד הסתבר לו כי דבר זה איננו לאורך ימים, וכי מוסכים ובתי־מלאכה צצים כפטריות אחרי הגשם ומצפצפים על החוק. חוק אולי היה, אבל מכיוון שאיש לא טרח לשמור עליו — קרה בשכונה מה שקרה!

עדיפות לתעשיה

מכיוון שבתוכנית־האב של תל־אביב נקבע כי שכונת מונטיפיורי תהיה איזור תעשייתי, החליטה בשנת 1970 הוועדה המחוזית לבניין ערים (להבדיל מהוועדה העירונית, הנמוכה ממנה) לאשר במקום תעשיה ועוררה מחדש את זעמם של תושבי השכונה, אלה פתחו מיד בהפגנות, פורסמו מיגשרים ונקטו כל צעד אפשרי כדי לבטל את רוע הגזירה:

„הזמנו לשכונה את ועדת בניין ערים העירונית — מספר אליהו פיטוסי, חבר ועד השכונה היום — וביקשנו אותם לראות את המקום ההיסטורי הזה, את הרחובות היפים, את העצים, את הבתים ואת שדרות יהודית, ופשוט להתרשם. חברי הוועדה, ביניהם ראש העיריה דאז יהושע רבינוביץ ומי שכיהן כראש האופוזיציה, מנחם סבידור, התכנסו אז

ועד השכונה: „אנחנו אנשי גח"ל, אבל נספר את כל האמת!"

„יגאל גריפל ושלמה להט רוצים לחסל אותנו!"

חיים טסה: „חילקנו להם באמת הבטחות ואינני מבין מדוע לא מקיימים אותן."

בתום הסיור בביתה של הגב' צ'אצ'קס — אף היא חברת הוועד — והחליטו, על דעת נציגי האופוזיציה והקואליציה, כי יש לעשות הכל לשימור שכונת מונטיפיורי על שמונה רחובותיה כמקום מגורים בלבד, ויש להתנגד בתוקף לחדירת תעשיה ומלאכות שונות למקום".

בעקבות סיורם בשכונה, פנו ראש העיריה ויתר חברי הוועדה העירונית, אל הוועדה המחוזית, עירערו על החלטתה ודרשו את ביטולה — אבל הוועדה המחוזית דחתה תביעה זו. תושבי שכונת מונטיפיורי יצאו להפגנות ליד הוועדה המחוזית וליד עיריית תל־אביב, ובעקבות הפגנות אלה חזרה הוועדה העירונית וקבעה כי יש לשמור את שמונת הרחובות למגורים בלבד. היא שיגרה פניה נוספת לוועדה המחוזית, והפעם החליטה הוועדה שהשכונה תהיה גם למגורים וגם למלאכות ולמשרדים, שאינם מהווים מיטרד. היא גלגלה את הכדור חזרה לוועדה העירונית, כדי שזו תציע איזה מלאכות ועסקים ניתן לאשר בשכונה — וזו החליטה כי באים בחשבון משרדים, חנויות לתיקון ראדיו וטלוויזיה, מחסנים ובתי־מסחר אחרים.

הצעה זו גולגלה בחזרה לוועדה המחוזית וזו החליטה לאשרה, אבל לא לפני שקבעה כי לעסקים, למלאכות קלות ולמשרדים, תינתן עדיפות של 110 אחוזים לעומת 90 אחוזים למגורים. במלים אחרות: היא החליטה לעודד בשכונה פיתוח תעשיה ולא מגורים, וזאת בניגוד גמור לתביעת התושבים.

„לזאת לא הסכמנו", אומר חבר הוועד מאיר נטר, איש גח"ל ותיק, „וביקשנו להשוות את אחוזי הבניה הניתנים למגורים לאחוזי הבניה הניתנים למלאכות קטנות ולעסקים. קיימנו פגישה עם יו"ר הוועדה המחוזית לבניין ערים, דב רוזניק, והוא הסכים להשוות את האחוזים. הכל היה טוב ויפה, אלא שאישור החלטה זו נדחה אז בגלל שביתת מהנדסים. השביתות נסתיימת אמנם, אבל עוד לפני שהספיקה הוועדה המחוזית להיכנס — פרצה, לצערנו, מלחמת יום־הכיפורים ואחריה כבר עלתה גח"ל לשלטון ושכחה את כל ההבטחות. כאילו לא היו דברים מעולם!"

גריפל סיפר סיפורים

איזה הבטחות הבטיחה סיעת גח"ל?

מסביר אליהו פיטוסי: לפני שאני מדבר על ההבטחות שקיבלנו, אני רוצה לומר לך במלוא הכנות: רוב התושבים אצלנו הם אנשי גח"ל והליכוד, אבל כאשר מדברים על השכונה הזאת, לא חשובה לנו המפלגה כי אם פתרון הבעיה. לא הייתי רוצה לתקוף את ההנהלה החדשה או חלילה להשמיצה, אבל אחרי מה שהיא עשתה לשכונת מונטיפיורי ואחרי כל ההבטחות שחילקה, אני־מרשה לעצמי לומר לך את כל האמת. אין לי מה להסתיר. זוהי שערוריה אחת גדולה וצריך לטפל בה!"

והוא מספר: „בתחילת הקאדנציה הקודמת, כאשר בעיית השכונה שלנו צצה ועלתה, באו אלינו נציגי גח"ל בעיריית ת"א, אמרו שילכו איתנו למען השכונה עד הסוף והבטיחו להפעיל על רבינוביץ לחץ כבד כדי שגם הוא ילחץ על הוועדה המחוזית לשינוי החלטתה. אנשי גח"ל, ובראשם ראש הסיעה, מנחם סבידור, פנו באמת לרבינוביץ, הפעילו עליו לחץ, והיה להם חלק נכבד בכך שגם הוא, בסופו של דבר, תמך בשכונה.

„סבידור עשה אז עבודה יפה אבל גם יגאל גריפל, שעכשיו פתאום איננו מכיר אותנו, ואריה קרמר, דיברו איתנו יפה והבטיחו הרים וגבעות. אתה לא מתאר לך איזה מילים יפות נשפכו כאן. הם נשבעו לנו כי על השכונה הזאת ועל שמירתה כמקום מגורים לא יוותרו, ואמרו כי אם יזכו בבחירות ויתפסו את השלטון — לא יהיו לנו יותר בעיות.

„כדי שלא נשכח חלילה את ההבטחות האלה, הביאו לכאן, לפני הבחירות, את המועמד לראשות העיר, שלמה להט, וגם היהודי המצוחצח הזה הבטיח לעזור לשכונה. הוא דיבר אל כולם בחביבות, אמר שהשכונה הזאת נורא יקרה לו, דיבר על משה מונטיפיורי ועל הערך ההיסטורי, והבטיח שכל בית־מלאכה אשר הוקם כאן בשלוש השנים האחרונות ללא רשיון — יסולק מיד, ועסקים ותיקים יותר, שגם הם חסרי רשיון — תוך 10 שנים. לכולנו היה מובן כי להט מתכוון לספח את השכונה כאיזור מגורים ולא כאיזור תעשיה, ואיש לא העלה בדעתו שזמן קצר אחרי עלייתו לשלטון הוא יהפוך את עורו ויציע לחסל את השכונה. לזאת לא האמנו!

גב' כספי: „הלכתי פעם אחת לבד לישיבת הוועדה לבניין ערים שדנה בעניין השכונה. והמתנתי עד לסיום הישיבה. זה היה לפני כמה חודשים. ישבתי בחוץ כמו איזו אשה מסכנה כמה שעות, ובסוף, כאשר נסתיימה הישיבה אמר לי גריפל כי עלי לשמוח. שאלתי אותו למה, והוא אמר לי כי הוחלט להיענות לכל תביעותינו ולתמוך בהן. הלכתי הביתה שמחה ומאושרת, אבל אחרי כמה ימים הסתבר לי שלא דובים ולא יער: גריפל סיפר לי סתם סיפורים!"

מאיר נטר: „גח"ל שכחה את ההבטחות!"

גב' כספי: הסתבר שגריפל סתם סיפר סיפורים

אליהו פיטוסי: זוהי שערוריה גדולה!

„הוריד אותי מהשלטון"

אליהו פיטוסי: כשגח"ל עלה לשלטון וגריפל נתמנה ליו"ר ועדת בניין ערים, פנינו אליו שוב בקשר לשמונה רחובות בשכונה והזכרנו לו את כל הבטחות גח"ל לפני הבחירות. באנו לבניין מינהל ההנדסה, דיברנו איתו, והוא הבטיח לנו חגיגית שהשכונה תהיה רק למגורים ואין לנו יותר מה לדאוג. אני נרגש משמחה לקחתי את היד שלו ונישקתי אותה, וכולם היו בטוחים שמעכשיו לא יהיו יותר צרות ולא יהיו דאגות. ככה הלכנו כולנו הביתה, אבל אחרי כמה ימים נדהמנו לקרוא ב„הארץ", כי גריפל מתכוון להפוך את השכונה לאיזור תעשיה.

פנינו אליו שוב והוא עשה את עצמו כאילו איננו יודע משום דבר: „לא אסכים ששכונת מונטיפיורי תמשיך להיות מגורים — הוא אמר — בשום אופן לא!

„אחרי מה שאמר לנו ואחרי שהסתבר לנו כי גח"ל בת"א עשתה מאיתנו צחוק, פנינו אל מנחם בגין, נפגשנו איתו, וסיפרנו לו את כל הסיפור. בגין השתומם על כל העניין, אמר שאיננו מאמין שמתכוונים לחסל שכונה היסטורית כזאת, והבטיח לשוחח בעניין עם יגאל גריפל. הוא כנראה באמת דיבר איתו, אחרת גריפל לא היה משנה את הטון כלפינו ולא מנסה להעמיד פנים כאילו הוא ממשיך לתמוך בנו..."

גב' כספי: „היו לנו שלוש פגישות עם להט אחרי הבחירות, ומסתבר שגם הוא מתכחש לכל ההבטחות. הוא אמר לנו שכל מה שהיה לפני הבחירות וכל מה שהבטיחו לנו בעבר, לא מעניין אותו, והוא מתכוון להפוך את השכונה לאיזור תעשיה. אפילו אם נעמוד על הראש!"

אליהו פיטוסי: „בשתי הפגישות הראשונות איתו הוא עוד היה פחות או יותר נסבל, אבל בפגישה השלישית הוא קרע את המסיכה מעל פניו. באנו אליו אחרי שבמשך חודשיים לא הצלחנו להתקבל אצלו לראיון, ואיך שנכנסנו ללשכתו, הוא אמר לנו בחוסר סבלנות מופגן: אריק'ה, תכנסו מהר, יש לי בשבילכם עשר דקות בדיוק...

„ראיתי שזה ככה או הצגתי לו 3 שאלות קצרות:

א. מה בקשר להבטחות גח"ל לטפל בבעיות השכונה ולבנות בה מקלטים, טיפת חלב, ומוסדות אחרים?

ב. מה בקשר לשמונה הרחובות שלנו ולאיסור מתן רשיונות לבתי־מלאכה ולתעשיות?

ג. מה בקשר למוסכים חסרי רשיון שצצים בכל פעם בשכונה, ללא תגובת העיריה?

על השאלה הראשונה לא מצא להט לנכון לענות, כנראה מפני שלא היה לו מה לומר בנידון, ואילו על שתי השאלות האחרונות הוא ענה בצורה פסקנית: אני בעד לחסל את המגורים בשכונה ולפתח בה רק תעשיה!

אמרתי לו: במה אשמים כאן 3,000 תושבים? מדוע אתה מתעלם מהם?

להט ענה: אני לא מתעלם מהם. מי שירצה לגור בשכונה הלאה — יוכל לגור. לא אסלק אותו בכוח, אבל לא אעצור את חדירת התעשיה למקום.

אמרתי לו: אבל כך תהרוס את השכונה!

ענה לי: מה אתה מדבר כל כך הרבה — השכונה הזאת של הסבתא שלך?

אמרתי: מדוע אתה מדבר ככה? מדוע כשהייתם באופוזיציה תמכתם בנו ודיברתם אחרת, והיום שיניתם את פרצופכם?

להט ענה: אדוני, יש לך רק ברירה אחת: להוריד אותי מהשלטון. תתחיל לנסות!"

„גח"ל [illegible]..."

טענותיהם של תושבי שכונת מונטיפיורי לגבי ההבטחות שחולקו בשכונה אינן מצוצות מהאצבע, ומלבד מכתבי סיעת גח"ל אל ועד השכונה ואל ראש העיריה הקודם, יהושע רבינוביץ — מכתבים המוכיחים זאת שחור על גבי לבן — מעיד על כך גם חבר הנהלת העיריה, חיים טסה: „אתה יכול לכתוב בפירוש כי גח"ל באמת הבטיחה לשכונה הזאת להילחם בשבילה ולהתנגד לחיסולה, והיום היא שוכחת את כל ההבטחות. אינני יודע מדוע חברי למפלגה ולסיעה „חרות" מתנהגים כך, אבל אני יודע שכל דברי תושבי השכונה הם נכונים וצריך לכבדם. גח"ל הבטיחה להם את כל ההבטחות האלה ועכשיו איננה מקיימת אותם. אני אישית מאוד מצטער על כך. אני חושב שזאת שגיאה גדולה לנהוג כך וצריך לתקנה."

טסה ממשיך, אם כן, לתמוך בתביעת שכונת מונטיפיורי, אבל לא כן יגאל גריפל, המעמיד פנים של תם שאיננו יודע מה בדיוק מבקשים ממנו. לפני הבחירות הרעיש אדם זה עולמות למען השכונה, אבל לאחריהן שכח את כל הפרשה. בכתבה שפורסמה באחד העיתונים טען גריפל כי העיריה החליטה בקאדנציה הקודמת, מתוך צרכי בחירות, לתמוך בקיום שמונה רחובות בשכונת מונטיפיורי למגורים, ומכיוון שהוא איננו שלם עם כך, הוא יעשה לפינוי התושבים מהמקום ולהקצאת השטח המתאים לתעשיה.

דבריו של גריפל לא היו, אולי, חמורים לו היה איש זה ממשיך, כמו בעבר, לשבת רק על תקן של עסקן כדורגל ולא לכהן בתפקידים ציבוריים בכירים. אבל כאשר עסקן זה מכהן היום גם כסגן ראש העיריה, גם כממלא מקומו הקבוע (שימו לב: התפקיד מספר 2 בעיריה), גם כיו"ר הוועדה לבניין ערים (תפקיד מרכזי בעל חשיבות ממדרגה ראשונה) וגם כיו"ר סיעת חירות בעיריה, וכאשר מכתבי סיעת גח"ל אל ועד השכונה מונחים על שולחני ומוכיחים כי הוא פשוט משקר — מצטיירים הדברים בצורה חמורה ביותר.

לתמורה הזאת צריך בהחלט להתייחס, גם במפלגתו של האדון גריפל.

כתבה ראשונה בסידרה

לאן הלכה האינטגרציה

מאת ראובן מרוז

בעקבות ההפגנות בגדה ובירושלים

מזה שמונה שנים מנסה מדינת ישראל לאחד את ירושלים המזרחית והמערבית, בסיסמה של „אינטגרציה". והנה באו הפגנות התלמידים במזרח העיר, כרוכות בהתכתשות אלימה ובמעצרים נרחבים, והן הוכחה לכך שהאינטגרציה הנכספת היא מאיתנו והלאה. מתברר כי גם בעניין איחוד ירושלים, כמו בהרבה נושאים אחרים, היה מחדל, שאפשר לראותו כחוליה בשרשרת המחדלים הצפים ועולים על פני השטח מאז מלחמת יום־הכיפורים.

חיילים עוצרים תושב ג'נין שניסה לארגן הפגנה והטיח קללות בחיילים (צילום שלוה סגל)

הצלחת האינטגרציה של ערביי מזרח ירושלים במדינת ישראל היתה מלכתחילה מוטלת בספק, ולו מהסיבה הפשוטה שהם רואים עצמם עד היום כחלק בלתי נפרד מהלאום הפלשתינאי היושב בגדה המערבית. לכך יש להוסיף, שתקופה של 8 שנים בחייו של עם הינה קצרה מכדי שנוכל להסיק מסקנות או לצפות לתוצאות המקוות של אינטגרציה. אוסיף גם, כי אם ניקח לדוגמה את ערביי ישראל החיים עימנו זה 20 שנים, הרי על אף כל המאמצים שהושקעו עדיין רואה בהם רוב העם היהודי היושב בארץ נטע זר שיש לכל היותר לסבול אותו כמיעוט נחשד. תופעה זו שהשלכותיה מוצאות את ביטויין בשטחים רבים, פועלת כבומרנג ומרחיקה מעלינו גם את אלה מערביי ישראל שהיו מבקשים להזדהות עם המדינה ולהרגיש עצמם כישראלים לכל דבר. על אחת כמה וכמה כשהמדובר בתושבי מזרח ירושלים, הנושאים עד היום דרכון ירדני, ושבאפשרותם לצאת ולבוא ככל העולה על רוחם על גשרי הירדן אל העולם הערבי הפתוח בפניהם.

לפיכך ניתן לומר, שהפגנות ההזדהות עם החלטות רבאט והופעת יאסר ערפאת באו"ם היו צפויות, והיה זה ממש בלתי טבעי לו היתה אוכלוסיית מזרח ירושלים יושבת בשקט.

ברם, נשאלת השאלה, מה עשינו אנו במשך 8 השנים שחלפו וכיצד ניצלנו את הזמן כדי להוציא מהכוח אל הפועל את מדיניות האינטגרציה?

מיד עם כיבוש העיר וסיפוחה הוכרז מימשל צבאי בעיר, והצבא החל להפעיל בה את סמכויותיו. הצבא היה אחראי גם למגעים עם המנהיגים והנכבדים של העיר. עד מהרה התקפל הצבא מירושלים, בוטל המימשל הצבאי והטיפול עבר בצורה די טבעית לידי עיריית ירושלים. אלא שכאן קרה דבר מוזר: שלטונות המימשל הצבאי מיאנו לנטוש את „אחוזתם" וטיפולם בענייני העיר, וזאת בתואנה כי אי־אפשר להפריד את ענייני ירושלים מכלל ענייני הגדה המערבית. אנשי המימשל הצבאי המשיכו, איפוא, לבחוש בענייני העיר כאילו ממשיך לשרור בה המימשל הצבאי.

כשעבר הטיפול לידי העירייה ניתן היה לצפות שזו תטפל בנושאים מוניציפאלים גרידא, כמו מים, ביוב, בתי־ספר וכו' ואילו את הנושאים המדיניים תשאיר לטיפול משרדי הממשלה הנוגעים בדבר. אלא שבגלל אישיותו של ראש העיר ועוזרו לענייני מזרח ירושלים, מירון בנבנישתי, טיפלה העירייה בכל התחומים המוניציפאלים, הדתיים, המסחריים והפוליטיים. כשנכנסו לתמונה שאר משרדי הממשלה, לאחר מספר שנים של מאבק, ותוך כדי נסיון לשלב את תושבי העיר בפעולתם לא נטשה העירייה את „המבצרים" שכבשה בינתיים במזרח העיר, כך שגם הצבא, גם העירייה וגם המשרדים הממשלתיים המשיכו לקיים מגעים [illegible] באותם הנושאים. כך נוצר מצב, שכמה גופים שלטוניים טיפלו באותו נושא, וכמובן הקדיחו את התבשיל.

כשנתמנה י.ש. שפירא לשר־המשפטים החליט שאף הוא צריך לבחוש באותה קלחת. הוא הועמד בראש ועדת שרים לענייני מזרח העיר. זיקתו של השר לערביי ירושלים הולידה בסופו של דבר את „חוק הפיצויים" לערביי העיר, אשר איש מהם אינו מוכן לקבל פיצויים אלו.

אל מכלול העוסקים בנושאי מזרח ירושלים נוסף בינתיים עוד גורם, והוא שר המשטרה, שבהיותו יועץ מדיני לראש הממשלה בענייני ערביי השטחים ראה חובה לעצמו לעסוק גם במגעים מדיניים במזרח העיר. יוצא, איפוא, שתושבי מזרח ירושלים סבלו ממש מעודף טיפול של גורמים ישראליים, אלא שכל הגורמים הללו גם יחד, הגם שכוונותיהם טובות הן, את האינטגרציה המקווה לא השיגו.

פנינו בשאלות אל כמה ממנהלי בתי־הספר הערביים במזרח העיר.

אתם כמורים וכמחנכים, מה דעתכם על הפגנות התלמידים בעיר העתיקה?

תשובה: אל תחשוב שיש מי מערביי מזרח ירושלים הרוצה שהיהודים יישארו בה. מי שאומר לך כי יש ערבי המסכים לשלטון הישראלים בעיר הוא שקרן או חנפן. ההפגנות של תלמידינו, הגם שלא אנו היסתנו אותם להפגין, הן מחאה כנגד המשך הסיפוח של מזרח ירושלים לישראל.

שאלה: מה לדעתכם שגתה ישראל בטיפולה בתושבי מזרח העיר. היכן נכשלה בחתירתה ליתר אינטגרציה בין שתי האוכלוסיות?

אם נתעלם לרגע מהאספקט הפוליטי של הבעיה, הרי שמלבד תשומת לב שניתנה בענייני חינוך ו„הביטוח הלאומי", הרי שבשום נושא אחר לא הרגישו התושבים את היתרון שיש בשלטון ישראל על פני שלטונה של ירדן. להיפך, התושבים חושבים שישראל ריכזה את עיקר מאמציה בהגברת קצב גביית מס־הכנסה מהתושבים, ורק בזאת הצטיינה.

שירותי הבריאות הם בשפל המדרגה. יוקר המחיה אוכל כל חלקה טובה בהכנסה, שאמנם גדלה כביכול בקרב הפועלים הערבים. מצב השיכון בלתי נסבל. אם בעבר יכול כל אחד לבנות על אדמתו, הרי שכיום מחכים שנתיים לאישור רשיון בניה, וגם אז נדחים התושבים בלך ושוב.

ישראל לא עשתה שום דבר רציני לשם האינטגרציה. אנו נמנעים מלהיכנס למשרדי ממשלת ישראל, כי מרגישים שם את ההשפלה על כל צעד ושעל. לו לפחות היו השלטונות ממנים פקידים ערביים מתושבי העיר בכל משרדי הממשלה המטפלים באוכלוסיה, ולו הטפסים הרשמים היו כתובים בערבית, היו שתושבי העיר הערבים מרגישים בעיר כבביתם. אולם למעשה הם מרגישים בה כזרים.

שמונה שנים פועלת המדינה במזרח ירושלים, כלום לא הצליחה לטעת את ההרגשה בקרב התושבים שישראל אינה מתכוונת לנטוש את העיר. כלום אין ערביי מזרח ירושלים רואים בערביי ישראל דוגמה לכך שאמנם ניתן לחיות עם היהודים בכפיפה אחת תחת השלטון הישראלי?

ערביי ישראל אינם דוגמה טובה. ראשית, לו היה נערך משאל־עם חופשי ביניהם, היו ברובם מצטרפים לתומכי הקמת המדינה הפלשתינאית. שנית, אנו קשורים בקשרי משפחה עם תושבי הגדה המערבית. יותר ממחצית תושבי ירושלים מוצאם מחברון, משם היגרו במשך 50 השנים האחרונות. אנו קשורים עם הגדה בקשרי מסחר ועורכים את קניותינו בשוקי חברון ורמאללה. המנהיגות הפוליטית שלנו שוכנת בגדה המערבית. כולנו נושאים דרכון ירדני, המאפשר לנו לעבור מדי יום את הגשרים, כך שהקשר שלנו עם העולם הערבי הוא הדוק ובלתי אמצעי. ישראל לעומת זאת, אינה מאפשרת לנו ביטוי פוליטי כל שהוא. אם תצרף את כל הגורמים האלה יחד תבין, שגם לו פעלה ישראל ברצינות ליתר אינטגרציה, היתה נכשלת.

מדוע אתם שולחים נערים להפגין ומסתתרים מאחורי גבם, בעוד המבוגרים אינם מעזים להפגין בעצמם?

מרבית הבוגרים שבינינו אינם מאמינים באפקטיביות של ההפגנות. כמנהל בית־ספר, הייתי חושש להצטרף להפגנה שמא אלה מתלמידי שיש להם חשבונות אתי ינסו לנצל הזדמנות זו כדי לגמור אותם במהלך ההפגנה. אך ברגשותינו אנו מזדהים עם המפגינים.

איך צופה, איפוא, חיים משותפים ליהודים ולערבים בירושלים?

„אין ערבי שמעלה בדעתו שירושלים תישאר בידכם. עליכם להתפשר איתנו, להחזיר לנו את השטחים וירושלים ואז אולי נסכים כפשרה שתישארו ביפו או ברמלה. סוף סוף יש לנו זכויות גם שם. ואיך אתה מדבר על אינטגרציה, כאשר חייליכם נכנסו לבתי־הספר והיכו בתלמידים מכות רצח ללא הבחנה?

מה דעתכם על מתן שלטון עצמי מוניציפאלי לתושבי העיר? שמא מתן אפשרות לביטוי פוליטי תקהה את התסכול?

השאלה היא, מה תהיה הסמכות הפוליטית של השלטון ומי יעמוד בראשו, ומה יהיו יחסיו עם ישראל. הבעיה מסובכת ביותר, וספק אם כיום יימצאו ערבים שיהיו מוכנים לעמוד בראש שלטון עצמי כזה, ואפילו יהיו לו סמכויות של מושל מחוז. לו הייתם מממשים את ההצעות שהעלה בשעתו מירון בנבנישתי, ניתן היה לדבר, אבל כיום האווירה השתנתה.

היכן, איפוא, שגתה ישראל בטיפולה בערביי מזרח־ירושלים, או שמא לא שגתה?

לא חשוב מה שתעשה ישראל במזרח העיר. כל עוד לא יהיו תושביה מנותקים מהגדה, מירדן ומהעולם הערבי הם יהיו נתונים להשפעה מתמדת של גופים אלה ולא יהיו חופשים להחליט כרצונם. אבל ישראל עשתה את כל השגיאות האפשריות בטיפול בתושבי מזרח העיר. הם מרגישים עצמם זרים בעירם, נתונים לשלטון זר, שמלבד גביית מיסים לא מעניין אותו דבר.

אשר להפגנות, הרי שצעירי מזרח ירושלים לא היו יכולים להרשות לעצמם לפגר בהפגנות הלאומיות (על רקע התחרות המסורתית שבין הערים) אחר צעירי שכם וג'נין.

אם זו דעתם של משכילי ירושלים על ההפגנות בעיר, על אחת כמה וכמה כך הדבר בשאר ערי הגדה. הציפיות להקמתה של המדינה הפלשתינאית קיבלו חיזוק יתר בעקבות הופעת ערפאת באו"ם. אלא שבכל זאת והצליחו 8 שנות המימשל הישראלי בשטחים להקהות מרירות ולנטרל את הנטיה למרי אזרחי. שהתבסס על האידיאולוגיה של ה„צומוד" השלילי, דהיינו אי־שיתוף פעולה עם המימשל בכל תחומי החיים.

ברם, לאחרונה התארגן בגדה גוף מחתרתי מיסודה של המפלגה הקומוניסטית הירדנית, שקרא לעצמו „החזית הלאומית הפלשתינאית". גוף זה קיבל את ברכתו של הפת"ח ואת הסכמתו לייצג את אש"ם בשטחים בכל הנוגע להסתה, לפעולות טרור ולמרי אזרחי. גוף זה הינו כיום הגוף המחתרתי העיקרי הפועל בגדה. זהו גוף בעל ארגון מעולה יחסית. הוא מחולק לתאים מחתרתיים כאשר קיים בידוד מוחלט בין התאים. הקומוניסטים הרכיבו מספר הנהגות, וכאשר הנהגת הדרג הראשון נחשפת, מיד ממלאת את מקומה הנהגת הדרג השני וכן הלאה.

ב־1972 נערך כנס ראשי הקומוניסטים בלבנון, שם הוחלט על הקמת החזית הלאומית של הקומוניסטים בגדה, שתכלול את כל הארגונים האחרים ושאליה יצטרפו כל היסודות המחתרתיים והבלתי מרוצים. הגוף כלל את „קאומיון אל־ערב", את אנשי הבעת' ואת הנוער המשכיל התיכון. משימותיו היו תחילה לחדור לכל ארגוני הצדקה, למועדונים ולעיריות, ולשלוט עליהם מבפנים.

ואמנם החל"פ (החזית הלאומית הפלשתינאית) הצליח להחדיר את אנשיו לאגודות הצדקה ולמועדונים כמו המועדונים של האורתודוכסים ברמאללה ובית־לחם, ולאגודות שיתופיות של חקלאים.

שיקוליו של הארגון לטווח ארוך הם, שהוא יהיה הגוף המגובש היחיד בכל הגדה, וכשישראל תיסוג יהיו הקומוניסטים גוף בעל מעמד מיוחד ובעל משקל שיש לצרפו לכל ממשלה פלשתינאית שתקום.

מבחינה פוליטית הם מציגים עצמם כיום כנציגיו הבלעדיים של אש"ם בשטחים. בניגוד לקו הקודם של הקומוניסטים, שאסר צירוף המוני של חברים, הרי שעתה החלו לצרף חברים ממש ללא הבחנה ולמעשה את כל מי שרק היה מוכן.

בטאונה המחתרתי, „אל ווטן", מופץ מדי שבוע ולא אוחר עד היום. הם הקימו ארגון המשמש להם מסווה וכיסוי בשם „התאחדות התלמידים", דרכו הם מקיימים את השפעתם על התלמידים והנוער המשכיל.

מייחסים, איפוא, את ההפגנות בערי הגדה לפעילות ארגונית ולהסתה של החל"פ על התלמידים.

יש להניח שגל ההפגנות ייפסק בקרוב, הן משום שעם חלוף הזמן ישובו התלמידים לעיסוקיהם והן משום שראשי העיריות הנכבדים הוזהרו ע"י המימשל הצבאי, כי יהיה עליהם לשאת בתוצאות עד כדי סגירת גשרים על הירדן — פעולה שלא נעשתה עד היום הזה, אם לא יוחזרו בעוד מועד את תלמידיהם לבל יפתו להעמולה של אש"ם.

שינוי ביחסי־הכוחות הגלובליים במזרח התיכון

מאת אלי פיינגרש

נושאת המטוסים הסובייטית הראשונה, „קייב", עומדת להופיע בקרוב במימי הים־התיכון. בצד יחידות צי סובייטיות אחרות, השטות דרך קבע בים התיכון, ואחרות שתיכנסנה לים זה דרך מיצרי גיברלטר, עלולים אנו להיות עדים להפגנת כוח סובייטית מרשימה באזורנו. הצגת ראווה כזאת זכורה לנו מלפני מספר שנים, כאשר הופיעו לראשונה בים התיכון, זו לאחר זו, שתי נושאות כלי הטיס הסובייטיים „מוסקבה" ו„לנינגראד".

היה זה אז האות להיווצרות הצי הסובייטי החזק בים התיכון, שמגמתו העיקרית לנטרל את השפעת הצי השישי האמריקני ואף לנסות להכריח אותו לצאת מתחום הים התיכון. המאבק בין שתי המעצמות הללו על ההגמוניה בים התיכון היה גלוי. ארצות תבל, ובמיוחד המדינות השוכנות לחופי הים התיכון, עקבו בעניין רב אחרי החזיון המרתק אותו הציגו שתי הגדולות.

היום מסתתר המאבק הגלובאלי באיזור זה בתוך ערפל הקרב של מלחמות ערב־ישראל. זרקור ההתרחשויות וההתעניינות העולמית עברה מהשחקנים הראשיים לשחקני משנה ולסטאטיסטים. אך אלה, אין להם הנסיון, הכוח הכישורים והיכולת לנהל את ההצגה למשך זמן רב. אלא שקיימת תלות הדדית והשפעת גומלין בין כל משתתפי ההצגה ההיסטורית הזאת, ולכן אפשר לומר שסך הכל ההתרחשויות במזה"ת ב־20 השנים האחרונות הוא תוצאה של שני תהליכי עימות: א) הסיכסוך הישראלי־ערבי; ב) המאבק הגלובאלי בין ארה"ב (נאט"ו) ובין בריה"מ (ברית וארשה). כדי לקבוע איזה משני העימותים האלה הניע את האירועים הקשים באיזור, ומהי מידת ההשפעה של זה או של זה בתקופות השונות, יש לבדוק בדיקה יסודית ומקפת.

מערך רצוף

באופן כללי אפשר לציין כי הסיכסוך הישראלי־ערבי, שהתקיים בעבר כאילו „בכוחות עצמו", גרר במרוצת השנים את המעצמות במידה גוברת והולכת. מידת העצמאות וחופש התימרון הפוליטי והצבאי של מדינות האיזור הכרוכות ישירות בסכסוך קטנו והלכו, ולעומת זאת גברה השפעתן של המעצמות עד למידת הכרעה כמעט מוחלטת במצב העניינים בתקופה זאת. לנוכח מצב כזה כדאי לבדוק מה תשתנה ביחסי הכוחות הבין־גושיים באזורנו ולטובת איזה צד נוטה עכשיו „מד הכוח המעצמתי".

ברית המועצות נתנה בשנות ה־50 המוקדמות את האות למאבק הגלובאלי באיזור. פעילותה הענפה קבעה את היקף המאבק ועיצבה את תוכנו. עד גירוש מרבית היועצים הסובייטים ממצרים השיגה בריה"מ הישגים והצלחות רבות משקל ומרשימות כאחת. ה„ברוגז" המצרי־סובייטי לא ביטל ולא ערער הישגים אלה, ולא הקנה לארה"ב שום יתרונות והישגים. רק לאחר מלחמת יום־הכיפורים חל לראשונה שינוי במאזן ההשפעות של המעצמות (רק במצרים), כתוצאה של פעלתנותו הבלתי־רגילה של מזכיר־המדינה האמריקני. רבים צהלו ושמחו על דחיקת רגליהם של הסובייטים ממצרים וכמו אז, בזמן גירוש היועצים הסובייטים, האמינו גם עכשיו כי סוף סוף נקטעה שרשרת ההישגים הסובייטיים באיזור. היום, קיימים סימנים ברורים לכך שתקוות כאלה הן בגדר של אשליות מבוקשות.

ברה"מ מסוגלת לספוג מפלות פוליטיות קשות ולאזן אותן בהישגים במקומות אחרים. כך העבירה את „מרכז ההשקעות" זמנית ממצרים לסוריה, והרוויחה בהזדמנות זאת אחיזה בלתי מבוטלת בלוב. אם תחזור מצרים „לדרך הטובה", יהיה המערך האסטרטגי הסובייטי שוב מושלם ורצוף לאורך חופי הים התיכון, ים סוף, מיצרי באב־אל־מנדב, בואך המפרץ הפרסי. המשחק על הקלף הפלשתינאי יביא לברה"מ אחיזה בארץ ערבית נוספת — ירדן והרפובליקה הפלשתינית העממית. „שאיבת" הציוד הצבאי הרב והניתוכם לתוך סוריה ובקרוב גם למצרים ניתנת שוב להתפרש כהכנה למצבורי ציוד מלחמתי, שאיננו מיועד דווקא לצבאות המדינות הקולטות ציוד זה.

לטרוף את אירופה

אך לא רק השאיפה להחזרת ההשפעה האבודה בארצות ערב מדרבנת את ברה"מ לפעילות נמרצת ומחודשת. הדלק המניע בתקופה זאת את גלגלי המדיניות הסובייטית הוא המגמה האמריקנית לנטרל אותה מהאירועים הקשורים בהסדרים הפוליטיים בין ישראל לערב, האתגר האמריקני הזה מדרבן את בריה"מ לפעילות קיצונית ומסוכנת. מלחמת ההתשה של הסורים היתה תוצאה של פעילות כזאת. המונופול האמריקני לעשיית שלום במזה"ת עלול להביא למלחמה מקפת יותר, הפעם יזומה ומתוכננת ע"י ברה"מ. זה חודשים רבים משתדלים הסובייטים להסביר ולשכנע את האמריקנים, שבלי השותפות המלאה שלהם לא תיגמר כל עיסקה פוליטית כוללת באיזור. בעניין זה עברה העקשנות האמריקנית את כל גבולות ההגיון והריאליזם הפוליטי, ומוזר הדבר שדווקא מדינאי מפוקח וגמיש כמו קיסינג'ר קובע ומבצע קו מדיני כזה. מדיניות כזאת היא הרת־אסון לישראל, כי היא מגבילה את מרחב הפעילות המדינית הישראלית להגיע להסכמים עם הערבים, ותוביל למצב מחודש של „סטאטוס־קוו", והיא עלולה לדרוש מישראל ויתורים מוגזמים כדי לספקם לערבים (באמצעות האמריקנים) ומבלי להזדקק לעזרה סובייטית.

סיוע עקיף לחיזוק מעמדה של ברה"מ ניתן לה על ידי מדיניות הנפט הערבית בעולם המערבי. מבלי לעשות דבר, מתחילה ברה"מ לנצל את הלחץ הפינאנסי של ההון הערבי, המאיים למוטט את יסודות הכלכלה המערבית. מדיניות הפיוס הסובייטית באירופה מכוונת גם היא להחליש את המחנה המערבי מבחינה כלכלית, חברתית וצבאית. בארצות אירופה נפוצה הדעה כי מתקרב היום בו תטרוף ברה"מ את מערב אירופה כפרי בשל ורקוב. יש גם לזכור כי קיים קשר גיאו־פוליטי הדוק בין הזירה האירופית והזירה הים־תיכונית. משבר קפריסין הכניס גם הוא רווחים לקופה הסובייטית, מבלי שזו תשקיע במשבר זה כל מאמץ.

לא הזכרנו בוודאי את כל הגורמים היכולים להצביע על שינויים במאזן הכוחות המעצמתי. היתרון הסובייטי גדל לאין שעור. המשך מגמה זאת מעוגן אולי בכל זאת במושג „תהליך היסטורי", המביא לחילופין של בימת ההיסטוריה מבלי לשאול את הסכמתם של בני האדם. הזכרנו לא פעם את היתרונות הרבים של משטר הריכוזי על פני דמוקראטיה מסורבלת במאבק גלובאלי, וכל זמן שהמשטר בברה"מ יישאר על כנו, יתנו יתרונותיו את אותותיהם בזירות המאבק. ההכרה במציאות זאת היא מכאיבה אך הכרחית. ברגע אנחנו מתעלמים ממנה, חלות המנחלות שלנו בארה"ב מעבירה אותנו על דעתנו.

שבעה מכתבים שהוברחו מפראג

- המשטר האמיתי — בלשוקראטיה
- משטרת הבטחון שולטת בכל התחומים
- בית־ספר מיוחד גבוה ודוקטורים משטרתיים
- המשטרה מבצעת באורח שיטתי עבירות על החוק
- למשטרה עוצמה אדירה ועם זאת היא מסורתית

תירגם מן המקור הצ'כי והביא לדפוס: יהודה להב

אם נתעלם מן הטאנקים והכידונים הסובייטיים, הכוח „הפוליטי" החשוב ביותר: אשר המפלגה הקומוניסטית „המנורמלת" נשענת עליו, היא משטרת הבטחון. הננו חיים פשוטו כמשמעו במדינת־משטרה, בה השוטר, הבלש והמלשין מנגנים בכל התחומים ובכל הדרגים על הכינור הראשון. אפשר לומר, אנו חיים בבלשוקראטיה.

מנגנון הבטחון בצ'כוסלובקיה של ימינו מורכב משני חלקים ראשיים — המשטרה הציבורית ומשטרת הבטחון. שני החלקים של אירגון עצום־ממדים וכל־יכול זה גדלים ומתפתחים בלי הרף. בסתיו 1973 הוקם אפילו בית־הספר הגבוה של המשטרה, שיש בו שלוש פאקולטות (משטרת הגבול, המשטרה הציבורית וקרימינליסטיקה), ומתפקידו לחנך שוטרים בעלי השכלה. נוסף לדוקטורים המפלגתיים, מוסמכי בית־הספר המפלגתי הגבוה, יהיו לנו, איפוא, גם דוקטורים משטרתיים. בצבא וכן במוסדות אחרים מתנהלות פעולות גיוס נמרצות לשורות המשטרה. לאחר שנת־אימונים זוכה שוטר בן 19 למשכורת כפולה מאשר בוגר אוניברסיטה בגיל 25. אם סטודנט למשפטים, לכלכלה או בענפים אחרים נתחייב להתגייס למשטרה לאחר גמר לימודיו, ניתנת לו בכל תקופת לימודיו מילגה בסך 1000 כתר לחודש. הולכים ומוקמים קסרקטינים לגדודי־חירום של המשטרה, שניים מהם מוקמים צפונית ודרומית מפראג. וכדי שאיש לא יפקפק למה נועדו יחידות אלו, שידרה הטלוויזיה הצ'כוסלובקית לפני זמן־מה תמונות מתרגיל לעיני נציגי המפלגה והממשלה, בו פיזרו אנשי גדודי־החירום בעזרת גז מדמיע, תותחי מים, אלות וכלבים הפגנה עצמית.

אולם התפקיד החשוב ביותר נועד למשטרת הבטחון, שהיא אירגון מסועף ורחב לאין שיעור, המזכיר במקצת קרחון: מלבד 12—15 אלף האנשים הקבועים, הנמנים עם שורותיה באופן רשמי, יש לה רשת רחבה של משתפי פעולה וכליינים, שמספרם בוודאי אינו קטן מ־100 אלף (אני חושש, שאפילו שר־הפנים אינו יודע בדיוק את היקף המשטרה החשאית. שכן, אין נותנים אמון מופרז בשרים; שרים באים והולכים, או כדוגמת שר־הפנים הקודם, קאסקה, שנהרג בתאונת מטוס, נופלים מן השמים בנסיבות מסתוריות — בעוד שהצוות הבסיסי של משטרת הבטחון נשאר ללא שינוי עשרות בשנים ורק הדרישה לגימלאות מביאה לשינויים אישיים איטיים במנגנון נורא זה).

על פי נתונים מהימנים, בצ'כיה גופא נמצאים ברשימת מקבלי המשכורות של משטרת הבטחון 14 אלף איש, אולם 10 אלפים נוספים נשלחו בתפקידים בכירים במוסדות שונים ומקבלים את שכרם מהם. כ־50% מכל עובדי משרד החוץ והמשרד לסחר־חוץ הם קציני משטרת הבטחון. צוותי כל החברות ליצוא וליבוא מורכבים אף הם בחלקם הניכר מאנשי משטרת הבטחון. בכל משרד ממשלתי מועסק לפחות בכל מחלקה חשובה, כאיש מס' 2, איש משטרת הבטחון, והוא הדין לגבי שאר המוסדות והמפעלים החשובים. משטרת הבטחון חולשת גם על התפקידים המכריעים במנגנון הועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית. בעצם, כלל לא ברור מי שולט במי, שכן שני המרכיבים, המנגנון המפלגתי והמנגנון הבטחוני, כה משולבים זה בזה, שגם מומחים לדבר אינם מתמצאים בסבך זה.

אין לשכוח, כי מלבד משטרת הבטחון הצ'כוסלובקית פועלים אצלנו גם אלפי קצינים של הק.ג.ב. הסובייטי, המוזרים (מלבד „היועצים" הסובייטים הרשמיים) בהרבה עמדות חשובות. סוד גלוי הוא, למשל, כי לפני שנים גייס הק.ג.ב. לשירותיו את שר־החוץ הצ'כוסלובקי הנוכחי, חנאופק, שבעצמו הודה בכך, בהשפעת כמה כוסיות וויסקי, באוזני ידידיו. בפראג קיימים ספקות רק לגבי דרגתו של חנאופק בק.ג.ב.!

משטרת הבטחון היא מוסד שהכל מותר לו: מספר העבירות המבוצעות ע"י אנשיה ודאי אינו נופל מן השיעור הכללי של העבריינות בצ'כוסלובקיה. אינני מדבר בעלמא: הצנזורה של מכתבים לחו"ל ומחו"ל, שמשטרת הבטחון מבצעת באורח שיטתי במשרד הדואר 120 בככר גורקי בפראג, היא עבירה על פי החוקים הצ'כוסלובקיים; לעבירה נחשבים גם הציתות לשיחות טלפון והקלטתן, התקנת מכשירי האזנה בדירות פרטיות, גם היא בבחינת עבירה. עבירה היא השימוש בפרוטוקולים מפוברקים וזיוף עדויות. עריכת חיפוש בדירה בלי נוכחות הבעלים היא עבירה על פי החוקים הצ'כוסלובקיים. חרמה בלתי־חוקית של חפצים, השמעת איומים (סחטנות), נסיון להשפיע על שופטים או עדים — כל אלה הם מעשי־עבירה, על כל אלה מושלים עונשים על פי סעיפים מפורשים בחוק הפלילי הצ'כוסלובקי.

על פי החוק, כפופה פעילותו של מוסד זה לפיקוח משרד התביעה ובתי המשפט. המצב במציאות הוא הפוך. משטרת הבטחון עומדת מעל התביעה ובתי המשפט — אף אחד מבין המוסדות שהיו צריכים לפקח עליה, אינו מעז להתנגד או להתערב בפעולתה של מאפיה סוציאליסטית זו.

פעילותה של משטרת הבטחון והתפקידים שהיא ממלאת (יותר נכון: שהיא מטילה על עצמה) כה נרחבת ומגוונת, שהיא מעוררת אף את תמיהתו של אדם בקי במצב.

המוסדות הפוליטיים הבכירים — ולמעשה, המוסדות הפוליטיים בכל הדרגים — אינם מסוגלים לפעול בלי השירותים של משטרת הבטחון: הם מקבלים ממנה מידע, מביעים באוזניה את משאלותיהם והיא אמצעי הקשר הבלעדי שלהם עם אנשים ממעמדות נחותים (יש כמעט חשק להתלוצץ: החקירה, כצורה האחרונה של פעילותו הפוליטית של המשטר...). חקירה מתנהלת גם נגד אנשים בסביבתם של החשודים, מכריהם ומכרי־מכריהם. החקירות הן שיגרתיות. על פי רוב נוטלים בהן חלק שני חוקרים — האחד „טוב", השני רע (גם תכסיס זה אינו מקורי — לרבים הוא מוכר עוד מימי הגסטאפו). עד מהרה נוכח הנושא שיש שימוש עילה לפתיחת החקירה והיא נהפכת למעין ויכוח פוליטי בין הסוהר ובין קורבנו־בכוח. המשטרה מאיימת, משכנעת את בקיאותה. לסירוגין מציעה שיתוף פעולה ומאיימת, לעתים החוקרים אף צורחים; אך הם נרתעים בדרך כלל מאלימות ישירה, מאיימים בכיוון עובדות בביכות. על כמה מבכירי איימו, כי ידליפו ל„שטרן" או לעיתונים מערביים אחרים תעודות, שיש בהן כדי להביא אותם. אנשי משטרת הבטחון מבטיחים החזרה לעבודה, לתפקידים (הם ממלאים, איפוא, תפקיד משולב של מעסיק וממונה על קאדרים). מבטיחים לדאוג לקבלת דרכון וכד'.

ילדי „האופורטוניסטים הימניים", דרכם חסומה לבתי־הספר הגבוהים ואף לבתי־ספר תיכוניים עיוניים. למשל, מזה שנים אחדות מנסה לשווא להתקבל לפאקולטה לרפואה בתו של פרופ' שילהאן, קאטרינה, אף כי היא עוברת בהצטיינות במבחני־הקבלה. על אף ציוניהם הגבוהים לא התקבלו לאוניברסיטה בניהם של פרופ' מילאן היבל, הסופר יירי האנזלקה ועוד. לבתו של היבל, מלאדנה, לא ניתן אף לסיים את בית־הספר התיכון. מלבד מנגנוני הקבלה וועדות־הקבלה פועלת גם בתחום זה משטרת הבטחון.

החל בשנת 71—1970 החל משרד־הפנים גם בהחרמת דרכוניהם של תושבי הגטו. כל המבצע היה לכל הדעות בלתי־חוקי. איש מבין הנפגעים לא קיבל מעולם הסבר מדוע הוחרם דרכונו ולכמה זמן. הרחיק לכת האדון המזכיר הכללי הוסאק ושר־הפנים שלו: האנשים מן הגטו הצ'כוסלובקי אינם רשאים לצאת ביום אי לטיול לדרזדן, כיוון שעל פי ההסכם הבלתי־שווה משנת 1971 זקוק אזרח צ'כוסלובקי לשם מסע לגרמניה המזרחית או לדרכון או לנספח־מסע בתעודת הזהות שלו. בעוד שאזרחי מזרח־גרמניה רשאים לנסוע לצ'כוסלובקיה באורח חופשי, על סמך תעודת הזהות שלהם בלבד. אני מכיר עשרות אנשים, שבכל ימי המלחמה לחמו במחתרת או היו כלואים במחנות ריכוז; אני מכיר אנשים, שאבותיהם הוצאו להורג ע"י הגרמנים בימי המלחמה או חוזקו במחנות ריכוז או לחמו בשורות היחידות הצ'כוסלובקיות בחו"ל. אנשים אלה אינם יכולים היום לטייל למזרח־גרמניה, כי גלקת מהם הדרכון או נספח־המסע. ואני מכיר תושבים מזרח־גרמניים, שלחמו בשורות הוורמאכט, שירתו בימי המלחמה בפרוטקטורט בוהמיה ומוראביה, השתתפו בדיכוי המרד הסלובקי הלאומי, עבדו במשרדים או במוסדות נאציים — והם וילדיהם יכולים עתה לבקר ללא הגבלה בצ'כוסלובקיה.

אינני יודע, אם בעת הדיון על ההסכם הנ"ל עם מזרח־גרמניה עמד האדון המזכיר הכללי של המפלגה גם על השלכה זו של ההסכם. אם לא, הנני בא להזכיר לו; אם כי אני חושש, כי שיקולים מוסריים מסוג זה זרים לאדון המזכיר הכללי. שאם לא כן, ספק אם בימי המלחמה היה מסכים להשתתף במסעם של אנשי־תרבות סלובקיים באוורי בריה"מ, שהיו כבושים ע"י הוורמאכט, מסע שאורגן ע"י גבלס.

„אופורטוניסטים ימניים" ו„יסודות אנטי־סוציאליסטיים" אינם זכאים היום אף לרשיון־ציד — ועליהם למסור לשלטונות אף את כלי הנשק ששמרו למזכרת, שקיבלו תמורת מעשי הגבורה שלהם במלחמת האזרחים בספרד, בקרבות הפרטיזנים וכד'.

ממכתב המחאה של הסופר ל. ואצוליק לשר־הפנים הצ'כי נודע, כי משטרת הבטחון מאיימת על ידידיו ומכריחה אותם לנתק את קשריהם עימו. זה אינו מעשה יחיד במינו: בשנת 1973 ניהלה משטרת הבטחון חקירה של לפחות 37 ממכריו של העיתונאי העצור יירי הוכמן (ועל חקירות רבות ודאי כלל לא נודע להוכמן), איימה עליהם ושידלה אותם, שיפסיקו להתיידד ולבוא בקשרים עם משפחת הוכמן. אחדות מחקירות אלו, יש לתן אופי טראגי־קומי ממש. מנהל המטבח הציבורי בפראג, שהעסיק זמנית את אשתו של יירי הוכמן בתור מדיחת־כלים, נחקר פעמים מספר, הואשם במתן תמיכה בימין ואיימו עליו בגרימת קשיים לפרנסתו.

מאחורי כל המעשים האלה מורגשת ידו של במאי מנוסה, שהכל מותר לו, אבל ל„טיפולה" של משטרת הבטחון יש לפעמים תוצאות נעימות למדי: העיתונאי סטניסלב בודין, לשעבר עורכו הראשי של השבועון „רפור־טר", סולק מדירתו, שנמצאה „מופרזת בגודלה". כאשר בא לקבל את האישור לכניסתו לדירה חדשה, אמרה לו הפקידה במשרד־השיכון, כי אנשי משרד־הפנים נעזרו בה בגלל הוצאתו מדירתו הקודמת. „יכולת לומר לנו מייד, שיש לך מכרים טובים במשרד־הפנים!" אמרה לו. המנהל לשעבר של תיאטרון „וינוהראדי" ומי שהיה חבר הועד המרכזי של המפלגה, פ. פאבליציק, לא יכול במשך זמן ממושך מאד להשיג טלפון לדירתו החדשה. לאחר בקשות רבות במינהל הטלפונים אמרה לו הפקידה לבסוף, כי הענין עלה על דרך המלך, כיוון שממשרד־הפנים ניתנה הוראה להחיש את חיבור הטלפון לדירתו. נסיון דומה היה גם לעיתונאי דינסטביר, לקריינית שטוביצ'קובה ולאחרים. נדיבותה של משטרת הבטחון מובנת עד מאד: בדירתו של בודין הותקנו בוודאי מכשירי ציתות ובסביבה גוייסו מלשינים לרוב; אדם שאין לו טלפון, הרבה יותר קשה ויותר יקר העיקוב אחריו מאשר אחרי בעל טלפון — ומשטרת הבטחון שלנו מבקשת לדעת את הכל על הכל ונגד הכל. אגב, אנו בנשי מיחתנו נזהרים גם נגד צרעה זו של משטרת הבטחון. תמיד מצוי בכיסנו אסימון, ושיחות טלפון חשובות יותר מתנהלות מטלפונים ציבוריים או מדירותיהם של מכרים פחות חשופים לעיקוב.

אפשר היה להמשיך במניין מעשי־רדיפה משטרתיים מסוג זה. למרבה המזל, גם העיקוב המשטרתי, יש לו „דליפות" משלו, ליקויים אופייניים לרשלנות, בה מצטיין המשטר החברתי שלנו כולו. ניתן להדגים את הדבר בעזרת בדיחה ידועה על ההבדל בין הגיהנום הקאפיטליסטי והגיהנום הסוציאליסטי: הגיהנום הסוציאליסטי הרבה יותר נסבל, כיוון שתמיד חסר בו משהו, המשמש לעינוי הנשמות: מסמרים, פחם, שמן, מערכת החימום מתקלקלת ותיקונה נמשך חודשים... לרגל תיאום בלתי מספיק ועיבוד לקוי של המידע (משטרת הבטחון ממש טובעת בשפע של מידע, אך אינה מסוגלת למיין ולעבד אותו בעוד מועד) וגם בגלל יעילותו הזעומה של מנגנון המשטרה (פריון העבודה של חוקר או עובד המשטרה הממוצע הוא קטן ביותר), מצליחים אנשי הגטו להתקיים.

שמעתי, כי ממשלתנו (ביתר דיוק: משרד־הפנים) מגלה עניין לרכוש במערב (בארה"ב או אולי בשבדיה) מחשבים לעיבוד נתונים אישיים, שבעזרתם היא מקווה להתגבר על חוסר התיאום או הפיגור בעיבוד הנתונים. הנני מזהיר את ממשלות המערב בכל תוקף מפני מכירתם של מחשבים מסוג זה לארצות הסוציאליסטיות. בתנאי המשטרים הטוטא־ליטריים והמשטרתיים יהיה המחשב הזה למכשיר של דיכוי משטרתי ופוליטי ללא תקדים.

בארצות המערב פורסם לא מכבר ספר על המחלקה המיוחדת של שירותי הביון הצ'כוסלובקיים, שתפקידה להסיץ מידע כוזב; נדמה לי, ששם הספר הוא „משחק מתחת למים". משטרת הבטחון מנהלת בלי הרף משחק כזה: במיוחד מחבב אותו מה שנקרא „המרכז האנטי־קומוניסטי" במשטרת הבטחון, השוכן בקומה ד' וה' בכלא־רוזין. אנשיו משתמשים בפרוטוקולים מזוייפים, בסלילי הקלטה של שיחות־טלפון, בצילומים מבויימים וכפרובו־קציות, שתכליתם לשמש יסוד למעצרים (כמה אישים פעילים משנת 1968 קיבלו אזהרה בנובמבר 1971, כי במכוניותיהם „יימצאו" מיסמכים „אנטי־ממלכתיים". האל־מונים הזהירו בדרך זו את ל. פאכמן, קארל קינצל, יירי הוכמן, פראנטישק יאנאוק, יירי האנזלקה ואחרים). משטרת הבטחון „שותלת" בתאי המעצר פרובוקטורים, אשר בעת שיחרורם מגלים נכונות להעביר ידיעה או פתק; היא מפיצה ידיעות כוזבות על התנהגות האסירים בכלא או בחקירות, משגרת מכתבים אנונימיים המכילים איומים.

בסתיו 1973 הכינה משטרת הבטחון לפי כל הסימנים פרובוקציה גדולה נגד הסופר אוטה פיליפ. מסתבר, שרצו לביים נסיון התאבדות, אולי אף התאבדות בפועל. משטרת פראג הזהירה מראש את הסופרים ואצוליק וקוהאוט, שום ישאו במלוא האחריות, אם באמצעות איומים יניעו את פיליפ לנסיון לאבד עצמו לדעת. את שורת־הביום קילקל, כנראה, מכתבן הבלתי־מחוכם של פיליפ לל. ואצוליק, בו מודה פיליפ הן לואצוליק והן לקוהאוט על יחסם הטוב אליו ועל תמיכתם בו וכותב, כי הוא קרוב להתמוטטות בגלל האיומים, החקירות וההסתננות המתמידים של משטרת הבטחון ואינו יודע, מה עליו לעשות. המשטרה חוכתה מהלם כאשר נודע לה על קיומו של מכתב זה, ולמעלה משבוע ניסתה בכל האמצעים לקבל לידיה את מקורו. המשטרה איימה על ואצוליק וקוהאוט במאסר ואילו את פיליפ אף הכריחה לכתוב מכתב נוסף לואצוליק, בו „דרש" להחזיר לו את המכתב הראשון. מוואצוליק ומקוהאוט דרשה המשטרה להבטיח, שמכתבו של פיליפ לא יפורסם בחו"ל (באביב 1974 הוגלה הסופר אוטה פיליפ למערב־גרמניה).

כמעט שכחתי להזכיר את העיקובים. בשלוש־ארבע השנים שחלפו הם היו פעמים רבות מנת חלקו של כל אחד מאיתנו ואצל אחדים אף התפתחה תגובה „מנורמלת" ראויה לציון: אתה יוצא מן הבית — התבונן מסביב; אתה יוצא לטייל ברחוב — עצור מספר פעמים ליד חלונות ראווה והתבונן סביבך. אם אתה נוסע במכונית, הסתכל במכוניות הנוסעות אחריך, זכור את מספריהן, במקרה הצורך אף עשה סיבוב מיותר...

העיקוב, הנמנה עם התחמושת הקלאסית של השיטות המשטרתיות, הוא לעיתים נסתר, כמעט בלתי ניתן להוכחה לעיתים א.ם מרמה לעצמו, שאין זו אלא הזיה וכי הוא לקה במחלת הרדיפה. אך במקרים אחרים מוקף אדם במכוניות ובשוטרי חרש, שאינם זזים ממנו אף לרגע. העיקוב לובש דמות של לווי משטרתי או תמות; המכוניות תונות לפני הבית יומם ולילה, מכונית אחת נוסעת לסניד, שתיים אחריך, שוטרי החרש נצמדים אחריך, לחנויות, לקולנוע, למעלית, לבתים. אחד מידידי — עתה הוא עדיין כלוא בבורי — סיפר, כי פעם אחת, כאשר נערך עיקוב מאסיבי אחריו, ראה את מכונית־השרד של הוסאק נוסעת מולו. „פתאום חשתי רגש של סיפוק שקשה לתארו" — אמר. „את הוסאק ליוותה מכונית אחת עם שלושה אנשים בלא מדים בה. אותי ליוו שלוש מכוניות ושישה שוטרי־חרש"...

תיאור „הבלשוקראטיה" שלי לא יהיה שלם אם לא אציין קו חדש, המבדיל את משטרת הבטחון של היום ממשטרת הבטחון בשנות ה־50. „לפני זמן־מה פגשתי איש צעיר ממשטרת הבטחון, הוא נראה כאדם הגון" — סיפר לי ידידי, „בגלל גילו, לא יכול לקחת חלק במעשי שנות ה־50. על ידו היתה חתבושת גדולה וניכר, שהוא סובל מכאבים. הוא סיפר, כי יש לו פצע מוגלתי במרפקו וכי לעולם לא ירצה עוד לסבול כאבים כפי שהיו לו, כאשר החכו את הפצע וניקו אותו. שאלתי אותו בתמיהה, מדוע לא הרדימו אותו בעת הניתוח. הוא השיב בלי היסוס ובכנות גמורה — כלום אניח להם להרדים אותי, שעה שהם יודעים, שאני במשטרת הבטחון?"

יש להם כוח ושלטון, הרבה כוח — ויחד עם זה הם פוחדים עד מוות. שנת 1968 משמשת להם אות אזהרה קבוע המדיר את שנתם ומעורר בהם רגש מתמיד של חוסר בטחון: מה מותר לי ומה עלול להיות המחיר שאשלם?

אמנם, משטרת הבטחון היא כל־יכולת, אך באוזניה מתנהלות שיחות, „האח הגדול" יש לו שאיפות ותוכניות בלשון ומעצרים נחבלים או משפטים מעוררי הדים עלולים להפריע. מרחב הפעולה של משטרת הבטחון והצר זמנית. היום קשה לה אפילו לאיים במעצרים, לא כל שכן לבצע מעצרים. אולם זה אינו מצב קבוע — יותר נכון היה לראות בכך הגבלה זמנית שתוטלה, כנראה, בזכות הפיוסמוס. לחם זוכה בעולם מסע הרדיפות בצ'כוסלובקיה. והיה תופעה זמנית, מחר יכול הכל להשתנות. אם תהיה שעה פוליטית משרה, או אם הדבר יימצא נחוץ, אפשר להתחיל בלא דחיות במשפטים נגד דובצ'יק, קריגל, סלאביק, שפאצ'ק. בכספות משטרת הבטחון מוכנות השדרות, סיפנים מהם האישום. צריך רק ללחוץ על כפתור.

מאת שלומית טוב

איך להגיד מה

נימוסים והליכות - לפי תקן?

היש להעיר לזר על תקלה בלבושו? איך לקבל את העובדה שלא הוזמנתי לנישואי אחותו של חברי הטוב? האם נאה לשלוח פרחים לאלמנה שנישאה שנית? האם חובה להגיש כסא לשכנים הבאים מדי ערב לצפות בטלוויזיה? —

צריך לדעת איך לנהוג, אבל סתם גינונים הם נייר צלופן בו אנו עוטפים את יחסי־האנוש המתדרדרים שלנו.

כולנו שוללים עקרונית דברי חנופה או חלקלקות, אך כולנו מתפתים להאמין למחמאות, כי כולנו זקוקים לחן מדי פעם. גם לאחר ששינינו לעצמנו שלא נלך יותר שולל אחר מחמאות מנומסות ושאבלוניות, שהסכו כמעט למצוות אנשים מלומדה, אנו מתקשים להתקיים בלעדיהן, ולעתים אף נפגעים בהעדרן. וגם מי שמצדד תיאורטית ב„דוגריות" מתקשה להיות ספורטיבי כשהיא מכוונת אליו.

אשה מצפה בדר־כלל מהמחמאות של מחוריה שלא יהיו שמאלציות ובאנאליות מדי ושלא יצופות בגודש נפרז. שיוכיחו לה לפחות כי הבחור איננו מ„המקצוענים" המשופשפים מדי, המשמיעים אותם דברים יפים גם לאוזניים אחרות, אלא שהוא תופס ומרגיש את ייחודה שלה. רצוי גם שהפער בין המחמאות למציאות לא יהיה גדול מדי. מחמאה צולעת של מחזר עלולה בהחלט „לקלקל" לו, אם אין היא ניתנת במקום הנכון ו...על־ידי האיש הנכון.

להכיר את הקוד

אנו מנסים, איפוא, לגווט עצמנו בים המחמאות וללמוד להבחין במשמעויות שביניהן. אך מאחר שרוב המחמאות המשמעותיות בחברתנו ניתנו לפי קוד מוסכם, די קשה לקבל ולהעריך את אלה שהן „שוות" או אמיתיות.

„כשאתה מכיר את הקוד המקובל" — טוענת הפסיכולוגית יהודית אלול — „אתה יודע מה לומר, ומתי. וזה פוטר אותך, בעצם, מהתייחסות של ממש לאדם שמולך ומהתחייבות לבטא את עצמך אישית. אמירה העוברת לאחר כמו ,היה נחמד מאוד', איננה אלא תחליף להתייחסות".

תחליף מפוקפק זה משול בעיני הגברת אלול (הידועה בפעילותה במכון „אדלר") למין נייר צלופן של גינונים, שבו אנו מנסים לעטוף את יחסי־האנוש המתדרדרים שלנו.

„יתכן שבחברה המעודדת את היחידים בתוכה להיות הם עצמם" — היא אומרת — „אין מקום למושג המחמאה, אלא להתייחסות חיובית לדברים היפים שבזולת. אבל בחברה ביקורתית וקטלנית כמו שלנו, המחמאות הן במקום מרוקן משמעות, הפוטר אותנו מהתייחסות של ממש, ומעודד את תהליכי הניכור וההזדרות (מלשון זרות)."

קלישאות של תקשורת

כשאנו שואלים מכר „מה שלומך?" בלי לצפות, בעצם, לתשובה, או מפטירים באורח אוטומטי למחצה „היה נעים להכירך", אנו משתמשים ביודעין בקלישאות של תקשורת. סילו זו דרכו של עולם, ואולי אי־אפשר בלעדיה.

חן זו, לדעת יהודית אלול, איננה אלא תחליף להתייחסות, ומטב שנסתדר בלעדיה. גברת אלול איננה מפרידה הלכה ממעשה. אין היא מחלקת סתם מחמאות ומילות־נימוס, ומליצה גם כך להיות טאקטית. כאשר בגד חדש של מכר אינו מוצא חן בעיניה, היא מסתפקת באמירת „תתחדש", בכך הכירה בעובדה שיש לו בגד חדש, בלי להסתבך בזיוף ו„מריחה". וכשמישהו מתכוון להחמיא לה ואומר שבפגישה בביתה „היה יופי", היא נוהגת להחזיר שאלה: „מה היה יופי?" ואז מסתבר לה, כי האנשים מוכנים להיות מנומסים, אך לא להתחייב ולומר מה שבכך נראה להם חיובי באמת.

„כל גינונים של נימוס וטאקט המסייעים לתקשורת ונוטים של זרות ומצילים את המצב בפגישה ראשונה", מכירה גם יהודית אלול. „כשאני פוגשת אדם לראשונה" — היא אומרת — „לא אתייחס בדברי לצדדיו האישיים באמת. לא אגיד לו אם צבע חולצתו הולם אותו או לאו. מאחר שטרם הכרתי אותו, איני יודעת איך יתייחס לזה, האם יראו לו אמינים או צבועים. עדיין אני שמה לעצמי גבולות".

דרכי מוצא אלגנטיות

מי שמודעת יזועה ל„הליכות וגימוסים", שביקשה לא לנקוב בשמה, איננה דוגלת במחמאות מזוייפות. היא ממליצה על דרכי מוצא אלגנטיות. ההמלצות הקונקרטיות ששמעתי מפיה מעידות, כי יש גירסאות שונות ומשונות על פירושו של „זיוף" בנימוסים.

כאמור, אין המלצה לזיוף, אך לפי גירסתה של אותה מומחית אין לנו מנוס ממלה טובה על בגד חדש של מכר, גם אם הבגד אינו לטעמנו. „אין הכרח לומר דבר שקר" — היא מייעצת — „אפשר לומר, למשל, ,זה מעניין מאוד', ,אופנה מפליאה', או ,איזה צבע יוצא דופן'." אך אני עודני חוששת כי אלגנטיות מעין זו תישמע מאוד מאולצת בפי רוב מכרי ומכרותי...

מלה טובה שאומרים מדי פעם לאשה על חיצוניותה, נראית לבת־שיחי כעניין של התחשבות. וכשאני שואלת לדעתה על מחמאות שהסכו כמעט לתפטרה מיכאנית וכך איבדו משמעותן, אני שומעת כי היא דווקא מתנגדת לנוסח זה בעת ההיכרות („גם בחז"ל מסתפקים ב,שלום', היא מעירה) „אבל כשנפרדים, אפשר להגיד ,שמחתי להכירך' או משהו בדומה לכך". יחי ההבדל הקטן.

איך לא „לבוא במבוכה"?

כל זה מזכיר לי את מדורי „ההליכות" בעיתונות ואת עצותיה של הגברת חנה בבלי.

שאלות שעליהן השיבה במדורה הקבוע ב„הארץ", או גילגלה בחן בקול סמכותי אך נינוח בפינתה ששודרה ברדיו, ובהומור דק מן הדק, היו ברובן שאלות יומיום. הדגות במצבים שאליהם נקלעים כולנו. לא גינוני טרקלין וסיטואציות של „קוקטייל", גם לא תקנוני נימוסים והליכות שאינם מותירים מקום לשמץ ספונטניות ב„חברה" ולסגנון התנהגות אישי.

עלעול חטוף בתיק רשימותיה של חנה בבלי ב„הארץ" מחזיר אותי לבעיות מוכרות: היש להעיר לזר על תקלה בלבושו? האם סריגה בעת מפגשים חברתיים פוגעת בנוכחים? איך לקבל את העובדה שלא הוזמנתי לנישואי אחותו של חברי הטוב? האם להביא את ילדי הקטנים לחתונה שאליה/הוזמנתי? האם להביא מתנה לידידים שהודיעונו על אימוץ תינוק? האם לפתוח את המתנה לעיני המגיש אותה? האם חובה היא להגיש כסא לשכנינו הבאים ערב־ערב לחזות בטלוויזיה שלנו? והאם נאה לשלוח זר פרחים לאלמנה הנישאת שנית? ומה יעשה נהג מונית שהוא אלרגי לעישון של נוסעיו?

עד כאן — שאלות די „רלוונטיות", שההתמצאות בהן מאפשרת לנו מידה של בטחון. הלוא כולנו נקלעים למצבים שבהם אין די בחוש הטבעי. רצוי גם לדעת בבירור „איך נוהגים", קצת כללי „עשה" ו„אל־תעשה". ואז, כדברי הגברת בבלי, „או לא תבוא במבוכה, אפילו אם לא תפעיל את כל ידיעותיך".

„אל תלבין פני חברך"

אבל במקרים אחרים הופכת הקורקטיות נוסח חנה בבלי לניגודה הגמור של טבעיות. הנה, למשל, תשובתה למאזין השואל מה עושים ומה אומרים לאורח הזורק את אפר הסיגריה שלו לתוך הספל העדין והשביר, במקום להשתמש במאפרה המונחת ממש מתחת לאפו: „מגישים לו מאפרה אחרת, מחייכים חיוך מקסים, ואומרים: ,הנה, זה יותר נוח', מעמידים פנים כאילו באמת שכחת לדאוג למאפרה. זה שייך לאירוח וזה נובע מהכלל ,אל תלבין פני חברך'."

לכלל הברזל „אל תלבין פני חברך" שייכת גם הסוגיה „איך להגיד לא" (למחוריך). המומחית להליכות שעימה שוחחתי מקדישה לה בהופעותיה הרצאה שלימה.

ובכן, איך אומרים „לא"? — כלל היסוד הוא ההדרגתיות. „יש לומר לו בהדרגה ,אתה מאוד נחמד, אבל עדיין איני מכירה אותך'... או לכוון לנושא אחר את השיחה"... אבל איך אומרים אותן מילים מנומסות למיני טיפוסים שונים, נחמדים ונחמדים פחות? והאם תעמוד לנו קורקטיות שכזאת במצבים שונים ומשונים?

בת־שיחי גורסת, למעשה, קורקטיות בכל תנאי. „גם אם בניה שהחלב גלש, נשרפה העוגה, הבעל מעוצבן ובא אורח, אסור לך לומר לו ,לך לעזאזל'. את במצב־רוח? — אל תצאי לחברה. אבל השתדלי שלא לפגוע במי שתלוי בך."

„לעבוד" על חיספוסו של הצבר

לקארירה שלה כ„דוקטורית לנימוסים" לא־מוכתרת, הגיעה הגברת בגיל מתקדם, לאחר שחזרה משליחות דיפלומאטית בחו"ל. „אז עבר־עלי השוק שעובר על כל מי שחוזר לארץ, נתקל בהבלי הגדול."

אך במחשבה שניה נוכחת לדעת כי „אין מקום לשוק", מה שחסר לישראלי זה הליטוש והתידרוך. פלומר, צריך „לעבוד" על חיספוסו החיצוני. מסתבר שגם סיפוריה מאשרים את הסטריאוטיפ שהודבק לצבר. הצבר שהוא רגיש ומתוק ויפה־נפש, אבל ברו אינו כתוכו.

המקרה שהמחיש לה את חוסר הנימוס של הישראלי והיווה דחיפה נמרצת לקארירה החדשה, אינו נראה לי „מזעזע" כלל. ולמשמע שיחזורו בפיה אני נאלצת לשאול את עצמי, האם אמנם רובנו היינו שמים לב לכך שמשהו כאן לא בסדר.

מכל מקום, מעשה שהיה כך היה. „יום אחד נכנסתי לחנות באלנבי, כדי לקנות שם יריעת־בד. הזבן הצעיר קיבל את פני כשידיו תחובות עמוק בכיסיו. היססתי לרגע האם להעיר לו על כך, ולבסוף אמרתי שאם פונים לאשה מבוגרת, מן הדין להוציא את הידיים מהכיס. ,איני צריך ידיים כדי לדבר איתך' ענה לי. אך לאחר רגע קט עשה כדברי. לאחר שארז את הבד וליווני אל הפתח, אמר במבוכה: ,את יודעת, גבירתי, מעולם לא אמר לי איש שאסור לעשות מה שעשיתי.'" פגישה מקרית זו, כמו מקרים דומים אחרים, דחפה, כאמור, אשה זו „לעשות משהו כדי להקנות מעט נימוסים לאנשים שאיש לא טרח ללמדם כיצד להתנהג".

כשמדברים ב„איכות הצברית", היא נוהגת לספר את הסיפור הבא, שהזדמן לה באחת מהרצאותיה בחיל־האוויר: טייס צעיר קם ודיבר על המבוכה שנגרמה לו כאשר הוא וחברו עזרו לאשה מבוגרת להעלות חבילותיה לאוטובוס. קופסה אחת של האשה נשארה על ריצפת האוטובוס, טילטולי הדרך גרמו לפתיחתה ובתגלתה... פאה נכרית. „האם היה עלי להפנות לכך את שימת־ליבה של האשה, ולביישה?" שאל הבחור. „האם לא יכולת להושיט יד ולסגור את הקופסה?" שאלה אותו המרצה.

„לא" — ענה הטייס — „הרי החזקתי בידי את אופני הבכד של אותה אשה" (במשך שתי שעות נסיעה). „או אתה רוצה שאני אלמד אותך גימוסים?" — נזפה בו הדוקטור להליכות — „או שאתה תלמד אותי?"...

„והו" — היא חוזרת ואומרת — „זהו הנוער שלנו. אולי חסר לו קצת ליטוש, אבל הפנים כל כך טוב"...

אם כן, יש ללטשו ולעשותו קצת „מרובע" יותר?

„לא, לא זו. אני מתכוונת לליטוש כמו שנותנים לרהיט מהגוני. דרושה לו טיפת שמן כדי שיתגלה בכל יופיו".

האם כל נוהג „מערבי" מומלץ גם לישראל? — היא איננה גורסת כך. „אבל כשאומרים לי על נוהג מסויים שהוא אירופאי, אני מציעה תמיד לקרוא את המקורות שלנו: פרקי־אבות, הרמב"ם, מסכת דרך־ארץ. ביהדות אפשר למצוא את הבסיס לכל".

במקורות שלנו אומנם לא נמצאו מדריכי טלפון ואוטובוסים, אך לדבריה יש בהם תשובה לרוב שאלותינו. גם לשאלת הקיבוצניקים מה עושים עם אופנת „הקפיצה לכפר" בסוף־שבוע והביקורים (בלי הודעה מוקדמת) דווקא בעת מנוחת־הצהריים השבתית. „אילו הקיבוץ היה קיים בזמנים שבהם נהגו בירושלים העתיקה לתלות פיסת־בד בפתח הבית בשעה שהוא פתוח לאורחים, היו מצילים את מנוחת השבת של הקיבוצניק". ובמה שנוגע לקיבוץ, היא בהחלט „בעניינים".

„ללטש" את גס־הרוח?

ומה על הטיפוס שהוא חסר טאקט ועדינות מטבעו. האם אפשר „ללטשו" בלימודי גינונים?

לא לכך היא מתכוונת. „לסגל גינונים לגס־הרוח, זהו כמו למרוח לכה על שולחן מעץ פשוט. מוסיפים שכבה ועוד שכבה, עד שהשולחן נראה לפחות נסבל. כשמתכופפים ומתבוננים מקרוב, רואים שהעץ הוא פשוט. אבל אדם שהוא אוהב־בריות מטיבו, משול לרהיט לבן מיסודו".

יש לה מצוות נימוסים הנוגדות את מושגי שלי על דמוקראטיה. אבל היא רואה אותן כעניין של התחשבות בזולת, לא של דמוקראטיה. וכך, לדעתה, אל לו לנהג של אורחת רמת־מעלה מחו"ל להסב לידה בשולחן אחד במסעדה, „כמו שהשוטר בבית הלבן לא יתיישב ליד קיסינג'ר בפגישתם והטוראית לא תסב ליד הקצינה. כל אחד ומקומו שלו. בעצם, אינני מדברת על ליטוש. אני מדברת על יחסי־אנוש. אינני מדברת בכלל איך לאכול שוק של תרנגולת. על כל חשוק הייתי מוותרת לטובת הכלל ,אל תלבין פני חברך'".

הכלל הזה דורש, לדעתה, גינונים מסויימים. אפילו בין ידידים בנפש. אפילו בין בעל ואשתו. „גם לאחר עשרים שנות נישואין רצוי שהוא יפתח לה את הדלת; יעזור לה בלבישת המעיל. אנחנו דורשים זאת ממנו, כמו שממנה אנו דורשים שתקפיד על על חיצוניותה, לבל יאמר לה חלילה, ,איך את נראית'".

הכל מדברים, איפוא, על „יחסי אנוש", לא „גינונים", אבל להגדרה יש משמעויות שונות. בגירסתה של יהודית אלול, נראים הדברים כך: „ככל שאנשים יותר זרים זה לזה ופחות איכפת להם איש מרעהו, כן קל להם יותר להחמיא. הם מתקשים יותר להשמיע ולשמוע דברים בוטים הנאמרים מלב אל לב".

לדעתה, זה כמעט כלל ברזל, כי כאשר אנו אומרים דבר חיובי ויפה לאדם קרוב לנו באמת, אזי יש בדברינו התייחסות ממשית. ואז, שוב אין הם בגדר מחמאה ולא „התנהגות מנומסת".

ההופך מוחים לכליל יופי

על תיאטרונו של רוברט וילסון

מאת רות חזן

התיאטרון של מחרתיים?

„התיאטרון הנסיוני של היום, הוא התיאטרון המקובל של המחר" — הגוזה זו הולכת ומוכחת בראשית שנות ה־70 האלה: הנה הטתובבו להן משך כל שנות ה־60 להקות של אנשים חשודים, לבושים ג׳ונפנים (רבים ממוצא אמריקני), בין הארצות; עלו על במות מאולתרות; געו במקום לדבר; התפתלו במקום לנוע; הפיקו רעשים צורמניים. כל שעשו נראה לנו מוגדל, מוגזם שלא לצורך. עד שהסתבר שפרצו איזה פרץ. האכספרסיוניזם המוקם כסגנון (אפילו בארץ מתבשרים אנו על העלאת מחזאינו כוודקינד, אכספרסיוניסט מראשית המאה שהיה זמן רב במקרר).

כיון שכך, הגיעה אולי העת להציג בפני הקורא איש יוצא דופן **רוברט וילסון**, מי שתיאטרונו הוא אולי כבר — התיאטרון של מחרתיים. זאת לרגל הופעת תיאטרונו, „בירד־הופמן־סקול", בחודש שעבר בניו־יורק.

1 התמשכות בזמן

מהשם עצמו יובן שאין זה בעיקרו תיאטרון, אלא בית־ספר (המופע בו ידובר הועלה ארבע פעמים בלבד). כלומר: אסתטיקה. שיטה. דרך ביטוי שהדבר הבולט בה הוא עקרון ההאטה. בעצם הימים האלה, בהם הדולות האמנויות מהדעות של קצב מוגבר, האצת הזמן, חריפות הניגודים — מתאמנים תלמידי ה„בירד הופמן סקול" בהאטת התנועה, בהורמתה תאיטית; כה איטית עד כדי האזנה מתוחה לכל התהליכים המיקרוסקופיים המתחוללים בגוף בשעת הביצוע. עד שהליכה של אדם לכסא הקרוב יכולה להתמשך פרק זמן הנע בין מחצית השעה למחצית היממה.

גם למופעים של וילסון אותה תכונת התמשכות בזמן. כך נמשך מופעו האחרון, „חייו וזמנו של יוסף סטאלין", 12 שעות תמימות. ובמופע של הלהקה בשנת 72 בפסטיבאל של פרספוליס באיראן, עוד הגדיל עשות: מופע זה, בשם „פיסגת ההר „קא"", נמשך 4 יממות; והיה כרוך בגדידת הקהל למרום ההר יחד עם שחקניו.

מיסוד זה של תנועה מואטת בונה וילסון מעין תמונות חיות, מורכבות למדי בחלקן, מכסות זו את זו (כי במופעיו משתתפים עד 100 שחקנים). תמונות אלה נראות כעומדות, אך הן בכל זאת נעות. לא־לאט מתהווים השינויים, ופתאום כבהנף קליידוסקופ — הכל כבר אחרת. עולם חדש. יש גם שמהירות היא העולה באורח בלתי מורגש, עד שהיא כסחרחרת... אין וילסון מחפש את הביטוי האכספרסיוניסטי. מופעיו בעצם עצורים, בעלי אסתטיקה קיצונית, סמלית ומופשטת. הם הורסים את הרגלי הראיה שלנו. או אז נחשפים (לדברי וילסון וחסידיו) דרכי קומוניקאציה נסתרים, בלתי ידועים עד כה, נורמים מן הבמה לקהל ומהקהל לשחקנים. במופעיו מופיעות זו בצד זו דמויות היסטוריות (כמו במופע הנוכחי: סטאלין, איבאן האיום, טרוצקי, פרויד ובתו אנה), דמויות דמיוניות, פולקלוריסטיות, בעלי־חיים ואנשים מהרחוב. אך תשמת תמיד חוזרת, הסרת עלילת ופירוש מילולי ישיר...

2 גם אתה במקומך פה

„דרכו של וילסון אל התיאטרון ארוכה ומתלתלת. בתחילה היה ארכיטקט, שעסק גם באמנויות הפלאסטיות, עד שבשנת 1960 החליט לשנות עיסוקו והחל עוסק בפיזיותראפיה. במשך שנים ניהל כיתות של ילדים ומבוגרים נפגעי שיתוק חלקי, בעלי קשיי דיבור, או חרשים. עם תלמידים אלה בנה בשנת 68 את מופעו הראשון, בשם „מלך ספרד". עד היום חלק ניכר משחקניו באים מכיתות הפיזיותראפיה. חלק אחר נפגש בו במקרה והחל להתעניין בשיטותיו. יש בין שחקניו אמנים, פקידים, עקרות־בית, והטע שונות מאוד. אך אין ביניהם אף שחקן מקצועי אחד. במשך השנים עלו מכיתות הריפוי או המשחק (אין הבדל, הסתה ביניהם) אמנים בזכות עצמם, בעלי שיטות תנועה וביטוי משלהם. אלה נעשים למורים, ליוצרי חלקים שלמים במופעיו. זאת, לא משום שינוי מקצים אלא משום „שאנשים נוטים ללמוד מולחם. לחפש להם בחבריהם היצירתיים יותר מקור לימוד והשראה". בדרך כלל בונה וילסון את מופעיו יחד עם כ־30 איש מכיתותיו. שאר השחקנים (והוא זקוק לרבים) באים מהחוב, נאספים בעזרת מודעה בעיתון, או במסירת הידיעה על המופע מפה לאוזן והצוות הקבוע הוא שילמדם. למעשה, כל אדם הנכנס במקרה למקום החזרות הוא שחקן בפוטנציה. מתבקש להישאר. כך משתתף במופע שלפנינו איש ראדיו שבא לראיין את וילסון, נתבקש להישאר, הביא עימו גם את אשתו וסבתו בת ה־180 כי „מכל שוני, מכל אדם, יודע וילסון להוציא משהו יחודי".

למעשה, קשה מאוד לעמוד על שיטת ההוראה של וילסון. הוא עצמו טוען שאין לו כל שיטה. הנה קטעים מראיון מוקלט: „...הדבר המעניין ביותר שקרה לי באחת הכיתות של מבוגרים היה כשאחד המשתתפים החל לספר לי, החל להוכיר לי כל הזמן את כל המחתים הבלתי־נראים, והבלתי־מוחשים אפילו, הקיימים בכל זאת אצל כל אחד בגוף, ושהאנשים מבטאים אותם בכל זאת וכל אחד בדרך משלו. או התלן לקרות באמת דברים מעניינים מאוד בכיתה הזאת. כאילו אחרי שדיברנו והישגנו אותם ומן מה, המתחים האלה פשוט נעלמו... מה שאני עושה, בעצם, הוא שאני נותן פשוט לאנשים לנוע, ומנסה לעזור להם שיחושו בנוח. ואני מתחיל בזה שאני פשוט מכבה את האור, כדי שינועו מבלי שיראו עצמם, מבלי שיחושו עין חולה עליהם, אך שירגישו את האנרגיה של האחרים, של הקבוצה העולה סביבם... אחר כך אני אומר להם לחשוב עד כמה גופם יחודי. כלומר לגמרי לא כמו גוף אחר. ואני נותן להם מתמאות, מנסה לעודד אותם, כדי שכל שיתחילו לעשות יעשו מפני שהם בוטחים בעצמם. ואני מנסה להיות קשוב מאוד אליהם כדי שאוכל להגיד להם משהו על עצמם במישור האישי, ואז — בעצם זה כל מה שאני עושה, באמת...".

על פתיחותו הבלתי רגילה של וילסון, על רכותו כלפי אנשים, מעיד אריך דנבי, עיתונאי, לשעבר שהיה עם וילסון כמה שנים:

„...אלך, הוא עובד; באמת שאיני יודע. הוא לא אמר לי אף פעם שום ביקורת שום דבר. נתן לי חופש עצום ו... למשל, הצעתי לו רעיון, נוצעתי אותו מייד בהרגלי בהופעה יתרה, כי זהו אופיו; והוא קיבל אותו מייד, רק לאחר זמן־מה גיליתי שחלק ממה שעשיתי היה טוב והלק היה קלוקל, ודרקתי את המיותר. אבל מה שבאמת ויעץ אותי עד היסוד הוא, שאחרי כמה חזרות ניגשתי אליו ואמרתי לו „טוב, אני יודע שאני מוזר מדי, אבל איני יכול להתגבר על עצמי". הוא ענה: „זה נכון שאתה קצת במהר, אבל גם זה מעניין". נקודת ראות זו מצד במאי זה נראה לי פנטאסטי; חשבתי שמאחר שהוא עובד על האטת המהירות, יאמר לי משהו בעניין זה. יתן לי עצות. אבל הוא רק אמר; גם זה מעניין. כלומר: גם אתה במקומך פה. אינך מפריע!..."

3 אנדי דהגרוט־הסיבוב

באווירת חופש זו יובן אולי יותר כיצד קמו ללהקה אנשים שפיתחו מערכות תנועה יחודיות ואישיות לגמרי. אחד הבולטים שבהם הוא אנדרו ודהגרוט. היה זה איש ספאסטי, שסבל מעוויתות קשות. אך הוא פיתח מתוך מום זה שיטת תנועה סיבובית (סיבוב הגוף סביב צירו) שהפכה לשיטת מחול שלמה. „...הדבר שגיליתי כששהיתי בשנת 71 בפאריס, לשם נתינת שיעורי מחול לרקדני הבאלט של האופרה, הוא, שהאנרגיה עולה בשעת סיבוב סביב ציר הגוף מקצה חוט השדרה אל החזה. ומה שקורה אז הוא שהבטן יוצאת, הגב מתכופף יותר ויותר אחורנית, הזרועות נזרקות, וחוט השדרה מתפתל. כל זה תודות לכוח הדינאמי של הסיבוב בהכרח. אז חשבתי לי שבסיבובי הבאלט הגב מוחזק תמיד ישר ומאובן, וכלום אין זה בזבוז עצום של אנרגיה?!"... אנדי הוא הכוריאוגראף של הלהקה. במופע הנוכחי עשה את הכוריאוגראפיה של כל המערכה ה־5, המכונה „המקדש" ובנויה כולה על תנועה מחולית־טקסית סוחררת. אנדי עצמו מבצע בה מחול מהיר סיבובי נון־סטופ של 45 דקות. „...בתכניה כתוב שאני הכוריאוגראף של המערכה ה־5. אך היה זה נכון יותר, קרוב יותר לאמת, לו כתבו: „מבויים על־ידי אנדי דהגרוט בכוריאוגראפיה של כל הקבוצה". מפני שאני בחרתי למערכה זו רק אנשים הקרובים לי בתחום התנועה, שיש בינינו הבנה מלאה. כך אמנם סידרתי את הקבוצות על הבמה. קבעתי בערך את זמני וסדר ההתחלפויות. השאר, עצם המחול — זו השראת הרגע. יצירתו האישית של כל רקדן".

4 פרץ מעולם הדממה: רימונד אנדרה

בכיתות התראפית שלו מספק וילסון תרגילי תנועה למשתתפים, אך אותה עת משמשים הם לו מורים בתחום דרכי ביטוי המיוחדות להם. הוא לומד דרכי קומוניקאציה של אלה שאין בידם ללכת בדרך הרגילה, הישירה. דברים אלה הוא מעביר אחר־כך למופעים שלו.

בעת שהלהקה עבדה על מופעה הראשון, החל וילסון לעבוד עם נער חרש כמעט לחלוטין, בשם רימונד אנדרה. רימונד, שחרשותו היתה הוסכת בכל סביבה אחרת למחסום ומעצור, תרם תרומה גדולה לפיתוח האסתטיקה התיאטראלית של וילסון. לפתע היתה לו לו לרימונד סביבה חברתית מספקת, ולא עוד, אלא ניתנה לו האפשרות לביטוי אמנותי עצמי. במהרה התברר שנער זה הוא אמן בזכות עצמו: „...רימונד, עם רגישותו המיוחדת, דרכי הביטוי והקשר הבלתי־רגילים שלו, סיפק לכולנו השראה בימתית. על אף חרשותו, ולמרות שלא היו לו כמעט אמצעי דיבור, הפך מייד לחבר חם, חביב, ידידותי ואפילו קומוניקאטיבי ביותר של הקבוצה. היתה לו רגישות לכל תחושות הזולת, לנימים הדקות ביותר שפורש אדם לעבר זולתו. אלא שהוא ביטא הכל בדרך הקינאטית. חשתי בו דרכי תקשורת בלתי ידועות לנו עד כה, קשת רגשות עשירה ומגוונת יותר, כוח יצירת עצום ודוחק יותר מבאנשים אחרים... „רימונד הוא כיום השחקן הראשי ואחת הדמויות המרכזיות של ה„בירד־הופמן־סקול".

אווירת פתיחות זו יכולה להטעות באשר למופע, שתמונות רבות ממנו עומדות דווקא על „הטיימינג" המדוייק, על הפורמאליזם המרוכז, והיטב ניכר שארכיטקט לשעבר הוא שבנה אותן. הנה דוגמא של תמונה קצרה (25 רגע), „רצח הילדים", מתוך המערכה הרביעית „היער": היא מבוצעת על קוביה מוגבהת שקופה המכוסה בד לבן. על הקוביה: אשה בשחורים, ילד וילדה, המשחקים על הקרקע, שולחן מכוסה מפה לבנה ועליו בקבוק חלב, כוס, סכין וכסיות. האשה לובשת את הכסיות השחורות מעל לכסיות האדומות שלידיה, היא יוצקת חלב לכוס, מביאה לילד, חוזרת. אוחזת בסכין, מנגבת אותה פעמיים במפה, צועדת לילד, בהגיעה אליו נכנס לבמה נער. בדוקרה את הילד מפליט הנער זעקה. כשהילדה נדקרת זועק הנער שנית. אזי ניגשת האשה אל מאחוריו, מניחה כף ידה על מצחו. כשהוא מתכונן לזעוק בשלישית, היא מניחה ידה על פיו. הזעקה נעצרת אילמת. כל זה מבוצע בקצב מילבי של תנועה, בריכוז מירבי, ללא אכספרסיביות „משחקית" כמעט... תכונת כוון של מופשטות של הסיכת הקול למעין תנועה נפרדת עצמית. יש לה הרבה תמונות. ליד זה יש כמובן תמונות אחרות לחלוטין, כמו התמונה הפולקלוריסטית במעט של מחול המאמינים (אמהות כושיות) במערכה השניה, המכונה „חדר המיטות־חויס־טוריאני"; או כמו מחול בנות־היענה מהמערכה האחרונה (המכונה „פלנטה אחרת"), או כמו הטקסיות התנועה החוקה של תמונת „המקדש"...

אך אם גם לא נוכל לקלוט את אופי המופע מתוך קריאה, דבר אחד ודאי שיגרום לנו: הרהורים ואורות צלילה עמוקה לעולם בעלי־המומים. הידיעה שבנינים של יופי, של דרכי ביטוי בלתי־שגרתיים (בלתי ידועים במימדיהם).

מטמון חבוי שרוי

מאת מיכל סנונית

הוצאה חדשה של ספר שירי ילדים מאת המשוררת רחל

קורה שאתה מתגלגל לתוך פרשיה — או אז אתה הופך למרותק אליה, ומכאן משוחד לאמור לגביה. זאת קרה לי בפגישתי עם ספר ילדים צנוע מאוד למראה (במקורו), בשם „בבית ובחוץ", מאת המשוררת רחל.

מודה אני ומתוודה: החוט המקשר, הלא הוא שמה של המשוררת רחל, משוררת אשר העניקה לי מן המסעירות שבחוויות הנפשיות של ימי נעורי — לא פחות מאשר חוויות „ממשיות" שקרוני — שם זה — הוא אשר קושרני היום לפתוח לא בלא התרגשות את ספר שירי הילדים אשר כתבה. מבין אנשי וחוקרי הספרות איש לא שמע עליו, ורק כיום, הוא הוצא ופחפח במתכונתו החדשה, אבל מזכיר נשכחות של ימים רחוקים.

●

מעשה שהיה עם הספר „בבית ובחוץ" כך היה, וכל השאר הלא הוא מסופר באחרית דבר שנכתבה בידיו האמונות על נושא זה של אוריאל אופק, בספר עצמו:

בשנות חייה האחרונה של רחל, כאשר החלה המחלה לחתגבר עליה, כמעט ולא יצאה מחדרה אשר מול הים בתל־אביב. יום אחד בא אליה אדם בשם ראובן גולדברג, שהיה סוחר סדקית וצעצועים, והציע לה לכתוב חרוזים לגלויות אותן הביא מחוץ לארץ, והתכוון למכור אותן כספר ילדים, או כמשחק ילדים בחנויות. אליהן הביא את סחורתו. רחל, למרות היסוסיה — מן יש כאן מעין „תמיכה סמויה" של ידידיה אשר רצו למלא אחר מחסורה ולא בדרך של נדבנות לשמה — נאותה לבקשתו, וצירפה את חרוזיה לתמונות החיות אשר גולדברג הביא לה.

יש לשער כי לא בשירת זו ראתה המשוררת רחל את ביטויה. למרות שהספר ניתן על ידה כמתנה לילדי חבריה, הן המשוררים והן עיתונאים ואחרים — היא ראתה בהם חרוזי לוואי לתמונות, ואולי זוהי הסיבה מדוע לא נתפרסמו מאוחר יותר כמו שיריה למבוגרים, ולא נכתב אף על כריכת הספר שם הוצאה, כתובת מו״ל וכיו״ב. והרי רחל קרובה היתה לנושא זה של הוצאה וספר כשאר עמיתיה לעט...

כך או כך, נשתכחו השירים. הספר הוצא על־ידי גולדברג, זכאשר אזל — שוב לא חודש. וכך שקע בשכחה. אגב, לפני חודשים מספר פירסמתי כתבה בשם „חדר מול הים", בה תיארתי את שנות חייה האחרונות של רחל בתל־אביב, אצל משפחת לוינסון. כתבתי אז: „עבור גברת לוינסון היתה המשוררת רחל לרוחלה, דיירת המשנה המסוגרת, והחיה את חייה מחוץ לחיי העולם. רוחלה שתרגמה לה שירים, ששיחקה עם הילדה דותליה. לדותי זו פתגה הקדשה לספר הילדים המורכב מתמונות לחן כתבה חרוזים. ספר שכיום אינו נמצא בשוק, ולמעשה נשכח. עותק אחד מצוי עד היום אצל משפחת לוינסון, ובו הקדשה בכתב ידה של רחל: „לדותליה מדודה רחל". ספר זה, „בבית ובחוץ", ערכו היחיד הוא בשמה של רחל הקשור אליו".

●

כיום, כאשר ראה הספר אור במתכונת חדשה, עם ציוריו היפים של שמוליק קשה לקבוע את אותה הקביעה. לאחר שקיבל צביון חדש, הוא מושך לקחתו ולעבור בין דפיו. החרוזים מקבלים השתקפות שונה מזו שנראתה באותו ספר דהוי שהיה בידי חצי שנה קודם לכן.

גם הסיפור המרתק כ„אחרית דבר" מוסיף לו את הנופך ה„בלשי", כאמור. לא רק עבור הילד, אלא גם עבור המבוגר, שהמשוררת רחל האהובה לו את שנות נעוריו.

ההיבט הוא: שמוליק כץ מצא מעין חוט של זהב לקשר את שנות ה־30, הוא הספר, אל שנות השבעים. למרות שציוריו חדשים, הוא נתן מאופיה של אותה תקופה. חן במסגרת החיצונית, וחן בצבע המעט „דהוי" — כמו עתיק ונושן, ומשהו בקו המזכיר לנו כי זה החדש — נולד לפני עשרות בשנים וזכות הראשוניות מגיעה לספר ולמשוררת, ולאותם ימים בהם הביאו צעצועים לילדי ישראל מאירופה, נוערי גרמניה העשירות בתרבות ובסחורות. זהו שילוב המוסיף ערך על ערך.

●

וכך תשבנה גננות ומטפלות בבתי הילדים ותקראנה משירי רחל לפעוטינו:

פרה, פרתי,
בואי אתי,
אתן לתינוק
חלבך המתוק.
מו — מו — מו!

ובבית הילדים תשרה השמחה, והוריהם יחשבו לעצמם: הייתכן כי רחל המשוררת כתבה שורות אלה לפני שאנו, בשנותינו הרכות, דיקלמנו את פניה בשירה: „בוא אלי פרפר נחמד" ו והגלגל יסוב לאחור.

„בבית ובחוץ" נתגלה לאחר „מרדף", ואי אפשר שלא לציין את פעולתה של ספרית־הפועלים, במדורה של מירה מאיר לספרי ילדים, שעשה ימים כלולות בחיפושים אחר המקור. מסירותה זו, חן להדפסת הספר, חן לעוגבת הלב שחושקת, והמחשבה כיצד לעשותו מתאים לזמן, אך נאמן למשוררת שכתבה אותו — חיים ראויים לציון מיוחד, ולברכת דרך עם צאת הספר לחיים חדשים.

נעלה אם לא תהיה ברירה

מאת בנימין סופר

בדיחה יהודית כורכת את ראשית הפילאנ־טרופיה היהודית בשני יהודים היושבים יחד, כדי להחליט איזה סכום צריך לתרום יהודי שלישי. בדומה לכך יושבים תכופות ישראלים ומכינים רשימה של סיבות וטעמים, מדוע על יהודים אמריקניים לעלות לישראל.

מגדול הקיבוצים היהודיים בעולם בא רק קילוח דק לישראל; כמה מאות משפחות לשנה. ידעים אנו על יהודים סוביטיים רבים שהיו באים אך הדבר נבצר מהם. מדוע מצטרפים אלינו כל כך מעט יהודים אמריקניים? כדי לענות על כך, יכולנו לערוך סקר על־ידי הצגת השאלה: „מדוע אינך עולה ארצה?" — לאלפי יהודים. לרוע המזל, רוב האנשים האלו בוודאי לא יידעו להשיב על שאלתנו. סקרים מסוגלים לחשוף עובדות — אך רק לעתים רחוקות הם יכולים לעמוד על סיבות.

אפס, בידנו סימנים מסויימים המעידים על סיבות מיעוט העולים מאמריקה. קיימתי שיחות עם קבוצת יהודים אמרי־קניים הנראים כמועמדים הטובים ביותר לעלית לישראל. כולם קשורים קשר רגשי עמוק לארץ; כולם מקדישים חלק רב מזמנם הפנוי לאיסוף כספים בשביל המגבית היהו־דית המאוחדת, למכירת „בונדס" ולמגביות למען הטכניון וכו'. אחדים מהם למדו קצת עברית וכמעט כולם קוראים בקביעות פרסומים ישראליים בלשון האנגלית. הם ביקרו בישראל לפחות פעם אחת, אחדים היו כבר שמונה פעמים ויותר, ומהם ששהו בארץ שישה חודשים ולמעלה מזה. הם בני המעמד הבינוני, בנים למהגרים יהודים מאירופה, בעלי מקצועות חופשיים, או חופשיים־למחצה — או בעלי עסקים, וכמעט כולם סיימו אוניברסיטה.

אף כל 11 השיחות חתמנו בשאלה: „האם אי־פעם שקלת עליה לישראל?" — כמעט בכל המקרים לא ניתנה תשובה על שאלה זו. תחת זאת אמרו כי „בארה"ב יכולים אנו לעשות יותר למען ישראל מאשר בתל־אביב, ירושלים, וחולון או כל עיר ישראלית אחרת". ומיד עברו מר גולד, מר לוין או מר לטרמן להתגוננות. ברור היה שהם מרגישים כי תשובתם זו איננה אלא תירוץ שקוף, רציונ־ליזציה; הם לא שיקרו לנו ממש, אך חשו הרגשת אשמה ולא רצו שיזכירו להם את האשמה. והנה הוספנו לחקור, וככל שהרבינו לדבר אליהם, כן התברר שנבצר מהם לומר לנו ישירות מדוע הם מבכרים להישאר בארץ אשר בה נולדו. כמעט כולם השתדלו להחליף את הנושא ולדבר על ישראל ולא על עליה. אם לחצנו עליהם, נקלעו למצב בלתי־נוח עד מאוד.

לאחר שעה של ויכוח — זה „מראיין" הכיר את האנ־שים הללו עוד לפני הראיון — התחילו אחד או שניים מהם לגלות קלפים. ה„קלף" הראשון היה, כי למרות ביקורים חוזרים ונשנים בישראל יודעים הם מעט מאוד על חיי האדם הממוצע שם. הם השתתפו בסיורים וראו את כל המקומות ההיסטוריים; הם נטלו חלק בכינוסים אשר בהם נאמו פקידי ממשלה בכירים. אחדים מהם אף הוזמנו לארוחה בביתו של ישראלי זה או אחר, ואחד סיפר לנו בגאווה שאפילו לן אצל חבר למקצוע. איש מהם לא ניהל חליפת מכתבים סדירה עם ישראלי, ואיש מהם מעודו לא שוחח עם ישראלי על אורח חייו.

מתוך חוסר ידיעה זה פחדו — פחדו מפני הבלתי־נודע. כיצד ניתן למצוא מקום מגורים? כיצד מוצאים מקום עבודה? היש בנמצא „עבודה טובה" בשביל עולים חדשים? איך קושרים קשרי ידידות? הקיימת אפשרות לחסוך די כסף כדי לבקר כל כמה שנים אצל המשפחות בארה"ב?

כל האנשים הללו קוראים פרסומי ארגונים יהודיים בארה"ב ומהם הם מסיקים שהחיים בישראל קשים. הם חוששים שהחיים בישראל „אינם נוחים", רובם מוצאם משכבות עניות וזכו להצלחה חומרית ניכרת. יש להם בית פרטי נאה משלהם ושתי מכוניות למשפחה, נשיהם של אחדים מהם עובדות, אך לא מתוך כורח כלכלי. הם יכולים להרשות לעצמם בילויי קיט נעימים על שפת הים או בהרים, ובדרך כלל אין להם יסוד רב לדאגה מבחינה כספית, הם נהנים מבטחון חיים רב: כששאלנו אותם אמרו לנו בוודאות כיצד יתנהלו חייהם בעשר השנים הקרובות: תוך מעט מאוד שינויים לעומת המצב של עכשיו.

ידידינו אינם חסרי אינפורמאציה: הם יודעים כי רמת החיים בישראל נמוכה מזו שבארה"ב. ישראל סבורים הם — היננה ארץ עניה, ובפני העולה החדש ניצבות בעיות חדשות לרוב: שפה, מגורים, חוקים אחרים וכו'. כיצד — כאילו שואלים הם — אתגבר על כל הבעיות הללו ואסתדר בישראל, אם היו דרושות 10—20 שנה כדי שאגיע למצב שהגעתי אליו בארץ, שאליה הורגלתי מלידה?

לפעמים קשה לנו, בישראל, לזכור כי רק מעטים מאוד הם הישראלים אשר הגיעו לארץ מטעמים אידיאולוגיים. הרוב בינינו, אשר בא עם גל העליה לאחר השואה — לא היתה לו ברירה: פשוט, לא היה מקום אחר אם לא רצינו לשוב אל החברה אירופית, אשר אף אחרי התבוסה היטלרי לא היתה מקבלת אותנו בזרועות פתוחות דווקא. אלה בינינו שבאו מצפון־אפריקה, ושאירו מאחוריהם חיים קשים מאוד במקום אשר בו נעשה יותר ויותר קשה ליהודים לחיות. באמת — רובנו באנו לישראל משום שלא היה לנו מקום יותר טוב.

מצבו של המועמד לעליה מארה"ב הוא שונה לחלוטין: בעשרים השנים האחרונות לא היה כמעט עד לאנטישמיות גלויה. מבחינה כלכלית הוא חי ברמה העולה על זו של הישראלים — פרט לשכבה דקה מאוד. אם נבחון את מעמדו בצורה קרה ועניינית הרי יסתבר: הוא חי בבית פרטי ששטחו כ־250 מ"ר ועל המשכנתא שלו הוא משלם ריבית של 5 עד 7 אחוזים בלבד. הוא משתכר כ־10,000 ל"י לחודש ומשלם רק 20 אחוז מסכום זה מיסים. יש לו שתי מכוניות ומוסך להשאירן שם בלילה. הוא משלם 1.50 ל"י בעד ליטר נפט וקונה בשר סטייק מעולה תמורת 11 ל"י הק"ג.

אך מה בדבר „איכות החיים?" — אני שואל. כלום אין זה נכון שהפשע מתפשט ושאי־אפשר לצאת לרחוב בלילה? במקום אשר בו מתגורר המועמד שלנו לעליה אין זו בעיה מרכזית — הוא אינו גר במקומות בעלי שיעור פשיעה גבוה. אם הוא חושש לגורל ילדיו בבית־הספר, אין זה לגביו קורבן גדול לשולחם אל בית־ספר פרטי.

לעומת זאת החיים החומריים של יהודי אמריקני מת־נהלים על רמה גבוהה בהרבה מאלה של עמיתו הישראלי. אך מה בדבר הגורמים הלא־חומריים? בישראל רווחת סברה כאילו קיימת באמריקה התחרות קשה ושלמען הפרנסה בלבד על האנשים לעבוד עד אפיסת כוחות. וכאן, שוב, האמת איננה פשוטה, אך רק אמריקנים מועטים עובדים יותר מחמישה ימים בשבוע, ובשעות הפנאי יש להם די כסף כדי לבקר בקולנוע, בהצגות ובקונצרטים, לערוך מסיבות או לצאת למקומות נופש וכדי.

בסוף שאלתי את בני שיחי על הציונות, על עתידה של ישראל ועל היהודים החיים בגולת הציונות, סבורים הם — כאותם יהודים המתכננים את התרמת הזולת למטרות צדקה — היא הקמת מדינה ליהודים אחרים, אלה שאין להם לאן ללכת. יהודי הגולה יוסיפו, לדעתם, לשגשג, „חבט בכל בתי הכנסת החדשים הללו", אמר אחד מהם, „בכל המרכזים הקהילתיים החדשים, בכל בתי־הספר היהו־דיים שקמו זה־עתה!"

אין זו אמנם תמונה מרהיבה על עתיד העליה מארה"ב — אך היא מציאותית. תביעה מיהודי אמריקני לוותר על עושר וחמרי תמורת אידיאל — אין בה כוח משיכה רב. יהיו כאלה שייענו לתביעה, אך מספרם יוסיף להיות קטן. רובנו לא עמדנו בפני ברירה זו ואף בין הישראלים יבחרו רק מעטים בשינוי מסוג זה. עד שהמצב בישראל יהיה יותר טוב מזה אשר בארה"ב או עד שיציף את ארה"ב גל של אנטישמיות — ואין להניח כי אחד משני המקרים יתרחש בשנים הקרובות — קיימת רק תקווה קלושה לעליה גדולה מאמריקה.

כשלון

קטע מתוך ראיון עם משפחה שעלתה מניו־ג'רסי לישראל, ומקץ שנתיים וחצי חזרה לארה"ב. יש להם הרגשות אשמה כבדות על ש„נכשלו", והם הסכימו להתראיין רק לאחר שהובטח להם עילום שם גמור. כל השמות, המקומות והתאריכים הושמטו או שונו למען הבטחת עילום השם.

הארי: אדית ואני שוחחנו על עליה מאז נישאנו זה לזו. אדית היתה נשיאה של סניף „הדסה", הנשיאה הצעירה ביותר שכיהנה שם אי־פעם. אני עסקתי בעניינים יהודיים רבים ותמיד הייתי סבור כי ישראל חשובה יותר מאשר — למשל — בני־ברית או דברים דומים. כן — נולדו ילדים ואף פעם לא הגענו לכלל החלטה.

אדית: ברצינות התחלנו לדבר על עליה כאשר דוריס (הבת הבכירה) עלתה לבית־הספר התיכון. רוב חבריה היו לא־יהודים והיא התחילה להתאונן על הביקור בבית־הספר העברי ליד בית הכנסת. התחלנו קצת לדאוג, ולילה אחד אמר לי הארי שכדאי לבקר בישראל יחד עם הילדים. לא התכוונו להכשיר את הקרקע לעליה — אלא להעניק לילדים תחושה של מוצאם. והנה, כמה ימים לאחר־מכן, הודיע הארי כי הוא עומד לקחת חופשה של שלושה שבועות מן המוסך שלו לתיקוני מכוניות, ושכולנו ניסע לישראל.

הארי: בקיצור — נסענו ובילינו נפלא. גרנו בדירה בתל־אביב ששכרנו באמצעות בן־דודו של חבר.

אדית: אחר סיורים של שבועיים, בערב אחד בשעת הארוחה, הסתכל בי הארי ואמר: „נו?" — השיבותי ב־תנועת ראש של חיוב. הילדים התלהבו כמוני. אך הארי פעל בשיטתיות ואמר כי עלינו להתכונן במשך שנה תמימה.

הארי: למעשה זה נמשך שנתיים. הוצרכתי למכור את העסק; כולנו למדנו קצת עברית; היה עלי למצוא עבודה בישראל; תיכננו את לימודי ילדינו; צריך היה לעשות המון דברים.

המראיין: ביקשתם עזרה מן הסוכנות היהודית?

הארי: כמובן. קיבלנו שם שפע אינפורמאציה ואני מניח שהם עשו את כל שאפשר היה לעשות. לפחות הם נתנו לנו את כל העזרה שביקשנו.

אדית: אז לא דיברת כך, הארי. זכור, הרי התאוננת כי „שולחן העליה" אף פעם אינו אומר „לא" אם אפשר לומר „אולי"?

הארי: ובכן, לפחות לא העמיסו עלינו בעיות נוספות. בשנתיים האלו ביקרתי שלוש פעמים בישראל. קניתי דירה ושותפות של מחצית בחנות בעיר בקרבת תל־אביב. שתי הקניות האלו הן סיפורים ארוכים בפני עצמם ובמבט אחורנית — היו שגיאות. ראשית, אני נתתי אמון בקבלן הבניה — שגיאה גדולה מאוד. הוא לא רק רימה אותי אלא גם איחר בהשלמת הבניין. הוא שיגר אלינו כל הזמן מכתבים כי הבית יהיה מוכן לכשנגיע, וכשהגענו עוד לא עמד החצי ממנו.

אדית: שהינו 4 חודשים במרכז קליטה. למדנו קצת יותר עברית ולא היה זה קל. הארי נעדר מהרבה שיעורים: הוא נסע כמעט יום־יום לעיר כדי לראות את העסק ואת הדירה.

הארי: לבסוף נכנסנו אל הדירה והשתדלנו לנהל חיים תקינים. אך היו לנו בעיות (כאן דיברו הארי ואדית ארוכות על בעיות ההסתגלות לחייהם החדשים. הילדים הצעירים, שהיו אז בני 8 ו־10, הסתגלו במהירות. אך עם בת ה־15 היו בעיות).

אדית: היא לא הצליחה בבית־הספר ושנאה אותו. בניו־ג'רסי תמיד השתתפה בשיחה הלימודית, אך בישראל ישבה כמו אבן. השפה היוותה חלק מן הבעיה, אך חשובה מזה — סבורתני — היתה העובדה שלא הצליחה לרכוש לה ידידים. היא אומרת שהילדים האחרים שנאו אותה בהיותה אמריקנית ועשו ממנה צחוק כשהתבלבלה בין זכר ונקבה בעברית. כמעט יום־יום בכתה לפני השינה.

הארי: היה זה בית־ספר גרוע. הדגש הושם על הכנות ל„בגרות" והילדים סתם למדו בעל־פה. לימדו אותם כיצד ללמוד בעל־פה ולא כיצד ללמוד. אדית ביקרה אצל המנהל וקיבלה הבטחה שלדוריס תינתן כל עזרה מיוחדת אפשרית, אך דבר לא נעשה.

אדית: גם לי היו צרות. אף־על־פי שלמדנו ללא הפסק, לא אני ולא הארי לא היטבנו לדבר עברית. יכולתי להזמין דברים במכולת וכדומה, אך לא לנהל שיחת חולין, ולא ידענו לקרוא עיתונים... ידידים? לא ידידים קרובים ממש. התיידדתי עם נערה שהגיעה מאנגליה — לא היה לנו דבר במשותף אך לפחות יכולנו לשוחח... כן, הצטרפנו לכמה ארגונים רק כדי לרכוש ידידים ולקבל הרגשה שאנו באמת „שייכים". אך מסיבה כלשהי לא הצלחנו להגיע לכך עם שום אדם שפגשנו. הרקע וההתעניינות שלהם היו כנראה יותר מדי שונים משלנו...

הארי: עבדתי בחנות כמו חמור, אך זה לא עזר. גם לא ידעתי לדבר היטב עם הלקוחות. כשאני חושב עכשיו על שותפי, סבורני כי היה בחור נחמד, אם־כי אז לא חשבתי כך. הוא חי בישראל מאז ילדותו המוקדמת, ואני משער שפשוט פעל בצורה שונה מזו שהייתי רגיל לה... אם אי־אפשר היה לעשות משהו היום הוא דחה אותו למחר, ולא היה לו איכפת. רציתי להישאר בחנות גם אחרי הסגירה כדי לגמור, והוא חשב שנטרפה דעתי. ואשר לבעיות עסקיות: מחצית הזמן לא יכולנו לקבל את הסחורה שהזמנו או שהספקים לא שלחו בדיוק מה שביקשנו, ואותו עניין עם הצ'קים הדחויים. פשוט לא יכולתי להתרגל לתת לאנשים צ'קים בלי כיסוי. זה הציק לי... אחר 9—10 חודשים התווכחנו ללא הרף. בסוף הסכים לקנות חזרה את חלקי ב־90 אחוז ממה ששילמתי. דומני שיצאתי די בזול... החלטתי לקבל לכמה שנים עבודה כמכונאי רכב רק כדי ללמוד את השיטה... קיבלתי עבודה בעיר אחרת ונאלצנו למכור את הדירה שלנו ולעבור. שלושה חודשים בערך גרתי שם ובאתי הביתה רק לשבתות. לבסוף מכרנו את הדירה ושכרנו אחרת, בקרבת מקום עבודתי. שכר הדירה בלע כמעט את כל משכורתי!

אדית: גם אני ניסיתי לקבל עבודה, אך בגלל העב־רית העלובה שלי הדבר היחיד שיכולתי לעשות היה לעבוד במכונת תפירה — תמורת פחות כסף משאני משלמת כאן בארה"ב לשמרטף. שנאתי את העבודה. היא היתה משע־ממת עד זוועה ולא יכולתי אפילו לדבר עם הנשים האחרות. רובן דיברו ביניהן ערבית, צרפתית, רומנית וכדומה. אף אחת מהן לא דיברה אנגלית, והעברית שלי! — קשה היה לי להפעיל את המכונה ולדבר עברית באותו זמן!...

הארי: אכלנו את חסכונותינו ופשוט לא היינו מאושרים. אין זו „ארץ זבת חלב ודבש" המוסך לתיקונים אשר בו עבודתי נוהל בידי בחור די נחמד. אך הוא צפצף על איכות העבודה שעשינו. יתר האנשים שעבדו שם — פרט לנער מארוקני — השתדלו לעבוד מעט ככל האפשר. ביקרתי בכמה מוסכים אחרים וגם שם המצב לא היה שונה. תמיד השתוממתי שאותם בחורים, בהיותם בצבא, „קורעים את התחת" כדי שהמשאיות יהיו בסדר, אך בשביל לקוח הם לא מוכנים לנקוף אצבע...

אדית: לשיא הגענו לאחר שגשם בלתי־פוסק ריתק את כולנו לבית במשך שבוע תמים. צפופים באותה דירה קטנה בגדו בנו עצבינו, ואני ביקשתי מהארי לקחת את כולנו לקולנוע. בסוף הוא הסכים, ואז התחילו הילדים לריב על כך, לאיזה סרט ללכת. עוד בטרם ידענו זאת, צעקנו זה על זה, והילדים ואני בכינו... הארי ואני שוחחנו במשך מחצית הלילה והגענו לכלל מסקנה שפשוט לא הצלחנו. אין אנו מסוגם של אותם אנשים המסוגלים להסתגל לישראל... שלושה חודשים לאחר־מכן חזרנו לארה"ב.

המראיין: מה היתה בעייתכם הגדולה ביותר?

הארי: אינני יודע — היו הרבה בעיות, לעזאזל. שנאתי את האופן שבו נעשים עסקים בישראל — אין שום מוסר, לאיש לא איכפת על טוב ורע, הכול רק רוצים לעשות כסף... והאנשים פשוט אינם ידידותיים. אתה יודע איך האנשים דוחפים באוטובוס בישראל? אנו הרגשנו את עצמנו כל הזמן נדחפים.

אדית: אף־כי לא ידעתי זאת אז, דומני שמה שהפריע לי יותר מכול היה חוסר הפרטיות! כאן יש לנו כפליים מקום בביתנו, ודשא (גינה) גדול מסביב. בישראל, המקום היחיד שבו יכולתי להיות לבדי היה חדר האמבטיה!

המראיין: אם כן, מדוע, לדעתכם, „לא הצלחתם" כדבריכם?

הארי: אני משער שהיינו מפונקים ממה שהיה לנו בניו־ג'רסי. וחוץ מזה, פשוט לא יכולנו לחיות כדרך שחיים הישראלים.

אדית: אני חושבת שהארי צודק, אך רק באופן חלקי; לו מישהו היה מסביר לנו פנים ייתכן שהיינו מצליחים. אנו פשוט הרגשנו עצמנו כל הזמן כזרים. הלא תדע, בטרם עלינו חשבנו שבבואנו לישראל נרגיש עצמנו כ„שבים הביתה". קרוב־לוודאי היו לי יותר מדי ציפיות — סבורתני שרוב האנשים שפגשנו היו פשוט יותר מדי טרודים מכדי שיוכלו לדאוג לנו...

*

הערת המראיין: העולים שנכשלו מתגוררים כעת ב־מקום אחר בארה"ב, ולא בזה שממנו עלו. יש להם ידידים חדשים והם נראים מרוצים. לאיש מבין הידידים הללו לא סיפרו פרטים על השנתיים וחצי בהן שהו בישראל; הם הצטרפו לבית־כנסת אך מבקרים בו רק לעתים רחוקות. הם נמנעים מכל מגע עם ארגונים יהודיים אחרים.

הארי ואדית מאשימים כנראה את עצמם על כשלונם. נכון, הם ביקשו רק עזרה מועטה מן הסוכנות היהודית ומן הממשלה — אך נכון באותה מידה, שאיש לא עקב אחרי התקדמותם כדי להושיט יד עוזרת כשהיתה דרושה. אכן, השאלה לגבינו היא: „מי נכשל?"

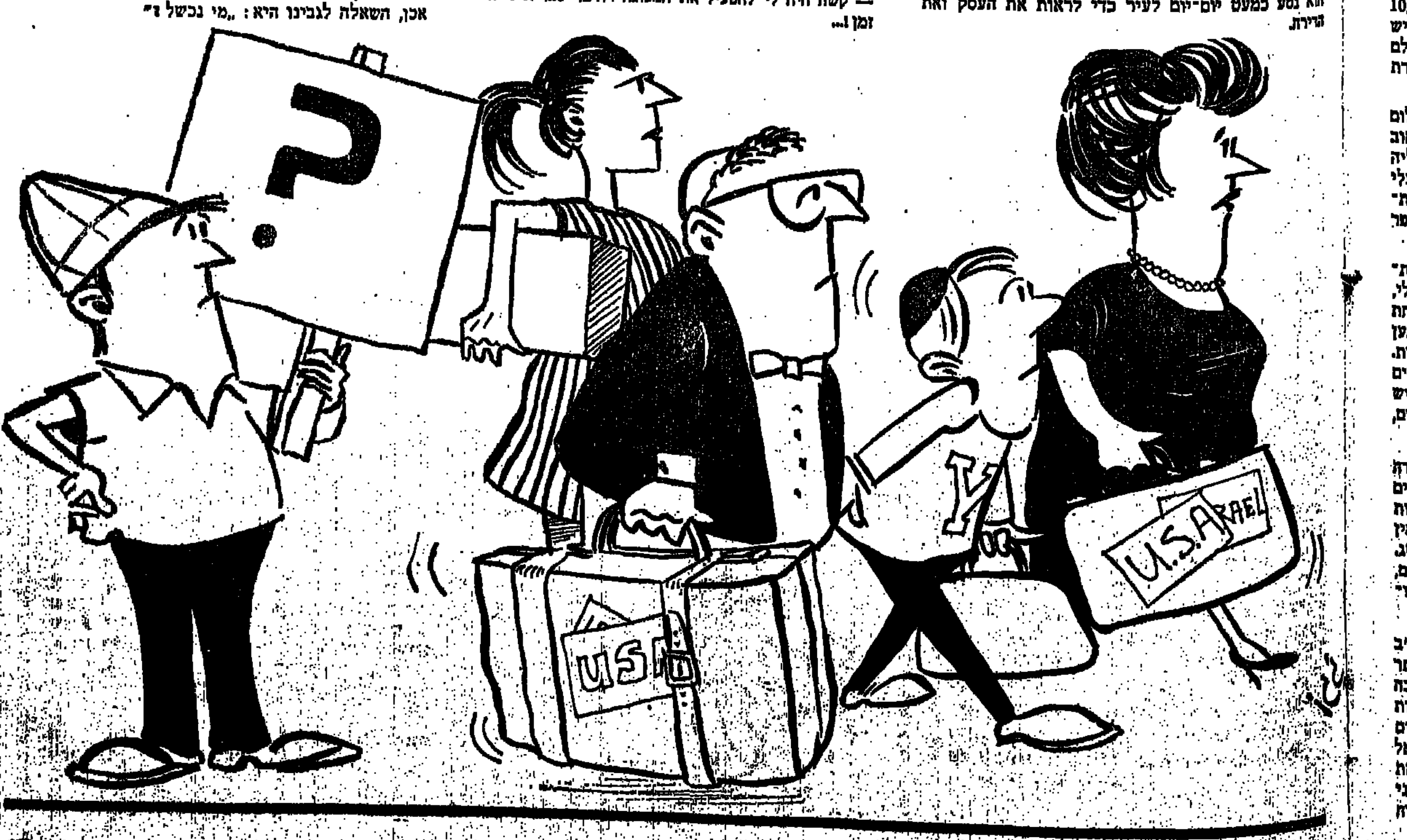

עד חצי האמת

דוד שחם

מה שמדאיג אותי ברשימתו של אהרון בכר („סוף הדרך"), שהופיעה כאן בשבוע שעבר, אינו שהכותב בטוח שערפאת „הרס במחי יד אחת את כל הסיכויים, את כל התקוות הכמוסות" לשלום. אף לא שכעת הוא „יודע מעבר לכל חילוקי-דעות" ש„גם בעתיד ימשכו החיים בארץ הזאת בין מלחמה למלחמה".

אחרי הכל, גם אני אינני בטוח שלא כך הדבר. גם אני חושש ש„כל החלומות היפים" אין להם שחר ויום אחד נעלה כולנו בעשן — עם האויבים או בלעדיהם. מה שבטוח הוא, שלא נעלה אותם בלעדינו, הם פשוט רבים מדי ואין לנו די גפרורים. על-כל-פנים, אין לי שום הוכחה פוזיטיבית שמצב הדברים אינו כך. הנסיון המר לימד אותנו, די והותר, כי גם כשאתה מתכונן לגרוע ביותר — מתברר שיש גרוע ממנו. מה שמדאיג אותי ברשימתו של אהרון בכר, הרי זו המסקנה שלו, ש„עד עכשיו אפשר היה לבוא בטענות על ישראלים שהעדיפו להתנחל בשכם במקום לדבר על דו-קיום", אבל — „עכשיו כל זה נגמר".

מה נגמר, אהרון בכר?

שום דבר לא נגמר. מה שהיה אמת לא נעשה שקר. מה שהיה שקר — ודאי לא נעשה אמת. בין אם ערפאת רוצה בשלום או שאינו רוצה, בין אם סאדאת רוצה — או שאינו רוצה — יש קו התנהגות ישראלי, שהוא נכון בשני המקרים ההפוכים, ויש קו שאינו נכון — בשניהם!

ברור — ועל כך כמעט אין חילוקי-דעות — שגם אם יקרה הנס ובוקר בהיר אחד ייוודע לנו שכל מנהיגי מדינות ערב מוכנים לשלום-של-פשרה — לא נתפרק מנשק המלחמה. לא, תודה רבה, עד כדי כך איננו תמימים.

אבל ממש כך — כן, ממש כך! — אסור להתפרק מנשק השלום, הנשק העשוי (עשוי, אמרתי, לא אמרתי יביא, אבל אם משהו עשוי — רק הוא עשוי!) להביא את השלום, גם אם המלחמה היא בגדר ודאות.

ומהו נשק השלום?

עד עכשיו אמרו לנו: כשישתכנע האויב שאי-אפשר לגבור עלינו במלחמה — אז, ורק אז, יבוא השלום.

זו אמת. אבל רק מחצית האמת. אינני אומר, כדברי הפתגם, שמחצית האמת גרועה משקר, אבל לכל הדעות אין היא האמת כולה.

על-כל-פנים, ככל שהפלאנו לשכנע את האויב שאין לו סיכוי לגבור עלינו במלחמה — לא ראינו שהשלום נעשה קרוב יותר.

האמת כולה היא, שהשלום יבוא כאשר ישתכנע האויב שאינו יכול לנצח אותנו במלחמה, אבל יחד עם כך ייווכח שהשלום יביא לו תוצאות טובות יותר מן המלחמה.

יד על הלב, אהרון בכר. האם עשינו כל מה שהיה דרוש, בכל השנים האחרונות, לשכנע אותו שיש לנו לא רק שוט מכאיב ביד אחת, כי אם גם קלח גזר ביד השנית? האם התנחלות בשכם תשכנע אותו שיש לו אי-פעם סיכוי, או להיפך?

לדעתי, מי שמשתכנע שאין הבדל בין שלום ובין מלחמה — בין כך ובין כך לא יקבל כלום — בוחר בכל זאת במלחמה. למה? ככה. טבע הוא באדם להאמין, שבכוח ישיג יותר מאשר ברצון הטוב של זולתו.

לשלום דרושים שניים, אומר הפתגם, ומה נכון! לבדנו לא נביא את השלום. אבל אבוי לנו אם נתפרק מנשק השלום, גם כאשר אנחנו בטוחים שהצד האחר אינו רוצה לאחוז בו. למלחמה לא יוסיף הדבר כלום. אבל בלי שנהיה חמושים גם בנשק השלום — יאבד הסיכוי שיבוא אי-פעם.

מהו נשק השלום, אם כך? — נשק השלום הריהו כל הדברים העשויים לשכנע את האויב שהשלום כדאי לו יותר מן המלחמה, כיוון שבמלחמה לא יזכה בשום הישגים אבל בשלום, בשלום — כן!

אהרון בכר, ידידי, את האמת בבקשה: האם אינך יודע מה הם הדברים האלה?

במה ידינו

אברי בן־שלום

נאמנים לרוח הנושבת עתה במדינה, החליטו גם מוסדות הספורט להנהיג משטר של צנע וקיצוצים. צמצום הפעילות — מה גם פעילות בינלאומית (חסכון במטבע חוץ!) — זאת סיסמה פטריוטית מאד בימים אלה של הידוק החגורה, וכשאתה שומע הכרזות נמרצות, נוסח „וותר על המותרות! לא ניסע לחו"ל! לא נארח קבוצות זרות!" — אתה ממש מתמוגג מנחת.

דברים דומים שמענו — ראינו — כבר אחרי משחקי עמי אסיה בספטמבר. הענפים שלא הצדיקו את התקוות „הוענשו", ומשלחות הקלעים ומרימי-המשקולות לאליפות העולם צומצמו אחרי חוסר ההצלחה בטהראן. זאת, כמובן, השיטה ה„יעילה" ביותר לבלימת ההתפתחות בענפים אלה, ורק מי שהחליט בשעתו על הצמצומים יוכל, אולי, להסביר, כיצד אפשר לדרבן ספורטאי, המגיע לצמרת, לשפר את תוצאותיו, אם אין לפניו אתגרים בינלאומיים. והרי ידוע לכל מה רבות האפשרויות הניתנות לספורטאים הישראליים לנסות את כוחם בתחרויות רציניות בחו"ל... מעמדנו בקהילת הספורט העולמית ידוע אף הוא, ונכונותנו לגזור על עצמנו שיתוק כמעט מוחלט בפעילות בינלאומית תזכה לבטח להערכה כנה בחוגים רבים. שוב לא נגרום כאבי ראש מיותרים למתאחדויות השונות, שהיו חייבות לשתף אותנו במפעלים הרשמיים, רק מפני שהדבר נקבע בתקנון. מארגני התחרויות והמזמינות אשר נאלצו עד עכשיו לארח ספורטאים ישראליים ולהתגבר על כל הבעיות הבטחוניות הכרוכות בכך, יוכלו מן הסתם לנשום לרווחה. כך גם הנבחרות והקבוצות הידידותיות, כביכול, שהוזמנו לבקר בארץ — ודחו לרוב את בואן — בנימוס ובאדיבות. מעתה לא יישלחו הזמנות ולא יהיה צורך בתירוצים והסברים מביכים.

אפילו באסיה יוכלו כבר לבטל בלב שקט את החרם שהוטל על הכדורגלנים הישראליים.

הלא ממילא אנו מוותרים מראש על הופעותיהם במפעלי היבשת.

אם יתברר לעולם הנאור כי קברניטי הספורט בישראל נשארים עקביים במדיניותם, נוכל לחיות שוב בגורם רצוי וידידותי בזירת הספורט הבינלאומי. כולם יהיו בסדר גמור — וגם אנחנו, כמובן. מרצוננו החופשי ולפי החלטה פטריוטית נמלא את רצונם של כל המתאמצים מזה שנים לגזור עלינו בדידות מדינית גם במישור הספורטיבי. וכלל לא אתפלא אם יום אחד תתקבל בוועד האולימפי איגרת ברכה, בחתימת:

„אש"פ — יחידת מבצע מינכן 1972".

קוץ אחד של גנות באליית השבח

א"ש

בראיון שהעניק שר-הבטחון, מר שמעון פרס, לעיתון „במחנה נח"ל", הוא אמר גם את הדברים שלהלן (כלשון הבאתם ב„ידיעות אחרונות" מיום 19.11.74):

„אינני מזמין מצוקות, אבל מכיוון שאלה הזדמנו בדרכנו — אינני מצטער על כך. אני חושב שבמצבים קשים צומחים אנשים גדולים".

אני, הקטן, חסר הבטחון שעליו מופקד שר-הבטחון, מצטער מאד על המצוקות, ולא פעם, בהיחבא, מקלל על קיומן ומבכה את הקורבנות שאנו נאלצים להקריב על מזבחותיהן התובעניות הנמאסות.

אומר בפירוש: אני מרוצה מהדרך בה ממלא שר-הבטחון את תפקידו, אני חושב שהוא אדם אחראי, המתאים ומסוגל בהחלט לעמוד בראש משרד הבטחון. ודווקא משום כך, מקבלת תדהמתי ממדים כבדים של אי-הבנה בקראי את הדברים המובאים.

התגובה הטבעית ביותר, כמו גם התגובה המבוקרת והשקולה ביותר של אדם המצוי במצוקה היא — נסיון להיחלץ ממנה. אי אפשר, לדעתי, להיחלץ ממצוקה בשעה שאין מצטערים על קיומה. אינני אומר שהצטערות עליה מסייעת, בהכרח, להיחלץ ממנה, אבל אי-הצטערות עליה מדגישה אופן מסויים של השלמה עימה, נוסח „כך זה".

אני חושב ששמעון פרס אינו תבוסתן. והצהרותיו מוכיחות, אמנם, את ההפך. הוא נוקט קו תקיף, יוזם, מתרה — כמו שראוי לה, לתפיסתנו הבטחונית, להיות מבוארת ומודגשת לאחרים, ובכלל זה אף לאויבינו. אף על פי כן — משהו „לא נוח" יש בצלצולו של המשפט הזה, משהו צורם בהתהודתו, משהו שאינו מתיישב עם הכוח המניע והדוחף לחדוף את התרגשותם עלינו של כל מיני „פרדיסטינציות", של תכתיבים, של מהלכים כפויים, כאשר כל מה שנותר לנו, ברווח ההולך ונסגר של שפיות דעתו של „העולם הנאור" הסובב אותנו, הוא, לזעוק נגדם בקול ענות חלושה.

ובאשר לחלקו השני של המשפט, על צמיחת אנשים גדולים במצבים קשים. משהו מוזר וטעון הסבר מלבן ומשקיט מחוייב ממנו.

לדעתי, אפשר לקבל את הדעה הזו רק אם הצמיחה היא פועל יוצא של המצבים הקשים. בשום אופן לא כקו מנחה, המונחת ע"י העדפה מחושבת של האינטרס האישי וטיפוחו השקדני היזום, „חובק העולם", על חשבון אנשים שקשה להם, בידי האדם המכין את גדולתו על גבם.

איננו יכולים להרשות לעצמנו לשמש כר גדילה ותשבחת לרוממותה של אישיות כלשהי, המייחלת, לפעמים, למצבים קשים שיאפשרו לה „להוכיח את עצמה".

אני רוצה לא להיות תמים, ולהאמין שמר פרס מתרחק וסולד מיצירת תנאים שיאפשרו לו להבליט את כישוריו המנהיגותיים. הם אינם מוטלים בספק ואינם זקוקים להדגשות או לחיזוקים. אני חושב, שאנשים גדולים הם אנשים המתבוססים עם כולם באותה מצוקה גזורה, יונקים כאב מאותם שורשים, שבכל פעם מכריזים עליהם האויבים מלחמות, שותפים לאותן חרדות אך יודעים לגבור ולהשליט עליהן איזון ואי-היתפסות ל„נסיגות נפשיות", שהן מפתות; ופרס, למרות ההסתייגויות שהסתייגתי כאן מדבריו, וחרף הערצתו והעצבתו בי הדים לא טובים של מינוח צורם, הוא כזה, אחד מאותם שירשו מ„הנפילים" את הברק והזוהר של כוכבים נופלים. אדם מנוסה ו„משופשף" שאפשר לסמוך עליו. לא הייתי רוצה לחשוד, ואף לא לרגע, שהוא מנסה להיבנות מהמצוקה על חשבון נושאיה, על חשבוננו, אשר דק בנו מאד הגבול, ואשר לא פעם קרובה עלינו שפת התהום של התייחסות לקורבנותית. ובמאמר מוסגר: אם הבטחון שלי אמור להיות פונקציה של קבלתי והזדהותי עם השר הממונה עליו, אזי אני אדם בטוח.

איך לחסל את המחבלים

אהרון בכר

במחשבה שניה ומפוכחת ניתן להבחין ללא קושי ביתרונות העצומים שישראל יכולה להפיק מהכרת האו"ם בארגון לשחרור פלשתין, ולא רק מפני שהכרה זו עשויה להפוך אותו מחבורה של רוצחי ילדים לכנופיה של ג'נטלמנים מתוגגים ומעונבים, שילמדו במשך הזמן להשתמש בשפה דיפלומאטית חלקלקה ולסגל לעצמם את הגינונים המתאימים. סביר להניח שתוך פרק זמן קצר יכיר הארגון הבינלאומי בצורך להקים מדינה ערבית בתחומי ארץ-ישראל, בלי להעלות בכלל על הדעת שבכך הוא חורץ, למעשה, את דינה.

בו בערב ייצאו המוני בית-ישמעאל אל הרחובות ואל הכיכרות בריקודים ובמחולות-עם ומנהיגיהם יתכנסו להכריז, במעמד חגיגי ורב-רושם, על הקמת המדינה ולחתום על מגילת-העצמאות. זה יהיה, כמובן, הצעד השני לקראת הסוף.

לא יעברו אלא שבועות מעטים — וד"ר ג'ורג' חבש יביא להם, אל חופי-הארץ, אוניית-נשק. הוא יטען, כמובן, שהנשק מיועד להגנת העם והמדינה — אבל את יאסר ערפאת לא עשו באצבע. הוא יורה להפגיז את האוניה בתותח קודש. במשך דור שלם יתנהל ויכוח אקטואלי נוקב סביב אוניית-הנשק, והוא יהיה הוויכוח החשוב ביותר שיתנהל אי-פעם במדינה החדשה. ההידרדרות תהיה הרבה יותר מהירה מכפי שהדברים נראים כיום, בימי המדינה-שבדרך. שר הקיצוב, נאיף חוואתמה, יחלק לאוכלוסיה תלושי-מזון והשוק השחור יפרח בשולי השווקים. עובדה זו תעניק למדינה לא רק את דיוקנה המוסרי, אלא גם תשתית למבנה הכלכלי והחברתי שלה.

הסוכנות הערבית תשלח המוני שליחים לכל קצווי-תבל והמגבית הערבית המאוחדת, יחד עם החברה לישמעאל, יהפכו תוך זמן קצר מאוד למפעל הרנטאבילי האחד והיחיד.

תוך זמן קצר הם יקימו בארצם יישובי-פיתוח, עיירות עולים, מפעלים מאושרים, יבנו שיכונים בכל מקום אפשרי תחת השמש, ילמדו שהארץ היתה שממה, יושיטו ידם לשלום לעבר השכנים וילטשו עיניהם מזרחה, אל המדבר המתעורר, נחלת אבותיהם ההיסטורית שהיא גם קו הגנה נדיר ומחסום אנטי-טנקי אידיאלי.

הצלחותיהם במלחמות הנצח נגד האויבים הזוממים לכלותם יסובבו להם את הראש. הם יקימו היאחזויות והתנחלויות ויתעקשו לטעון שהעולם כולו נגדם מפני שתמיד היה נגדם. תוך שנים מעטות יהפכו חלק מן הפליטים לשעבר לאנשים עשירים, וחלקם ימשיכו לחיות כפי שחיו במחנות הפליטים בעזה וביריחו, לפני הקמת המדינה. הם יקראו לזה פער וידברו, במלוא הרצינות, על חיסולו. הדיבורים לא יפריעו לעשירים להשקיע בוואדוז בשם האידיאלים הנעלים של העם הערבי האציל ולהדק את חגורתם של מעוטי-היכולת, שהיו מאז ומתמיד אלמנט בלתי-אחראי.

תוך שנים מעטות יפשוט האידיאל של התנועה הלאומית הערבית ותנועת התחיה הפלשתינאית את הרגל. סביבו יפרחו פרשיות, עסקי-ביש, סקנדאלים, שחיתויות, מחדלים, מעשים חריגים ושערוריות שהשתיקה יפה להן.

ואז נופיע אנחנו בפתח, לקטוף את הפרי הבשל מן העץ.

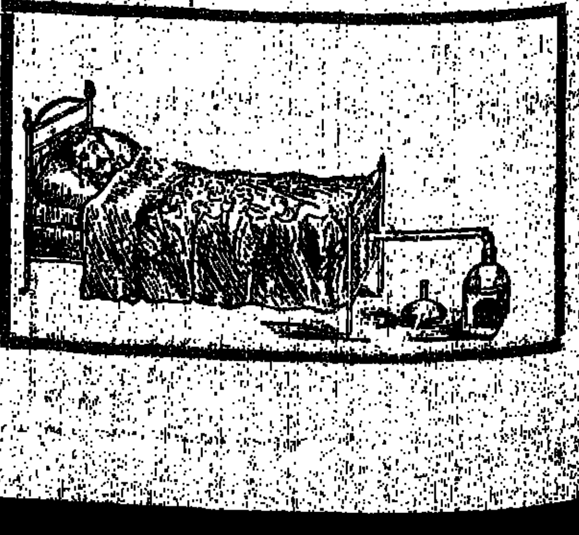

הבה נחסוכה

לזר

כיצד תיערך ועדת תרבות לנושא החסכון? על חודש החסכון בקיבוץ נחשון מספר רכז הוועדה:

א. לוח המודעות

בכניסה לחדר האוכל נתלה לוח מודעות מקרטון (מקרטון ולא מדיקט) ובו מדורים מדורים שעיקרם — חסכון: מדור השיתוף — בפינה זו הקצינו מקום לפניות שיתוף של חברים כגון: „מי מעוניין להשתתף אתי בנסיעה להורים?" „בנות המעוניינות להתחלק במיטה-זוגית — שתרשמנה"; „מבוקש חבר המוכן להשתתף אתי בהוצאות אחזקת אדם" וכו'. חברים מתבוננים, מתרשמים, נרשמים. מדור השוויון — כאן בחרנו להביא לידיעת הציבור כמה הדברים שווים היום. הידעתם למשל כמה שווה קילו סוכר בתוך ליטר בנזין; שהחזקת חבר פלוס כלב שווה להחזקת שני ילדים פלוס אקוואריום; מדור הקיצוצים — כאן הציעה ועדת תרבות כי כל חבר במשק ישים קצוץ לפחות פעם אחת בשבוע, וניתנה הדרכה כיצד לשים כבד קצוץ, בצל קצוץ ועוד.

ב. פינת השבוע

ובפינה הפעם: מוצגים בהם ניתן לעשות שימוש חוזר בטרם ייזרקו לאשפה. האפשרויות מרובות: גרב ניילון קרועה היכולה לשמש כמסננת או כמסכה לשוד מזויין; נעל בית ישנה אותה ניתן בקלות להפוך למאפרה דקורטיבית; בקבוקים ריקים מהם נעשה כסילופון וארגז שבור אשר יהפוך לכלוב שימושי לחזירוני-ים לבנים.

ג. לילות שבת

באמתחתנו שתי הצעות מרכזיות. האחת: ערב חידות ושעשועים בנושא החסכון, לקבוצות ולבודדים. מתוך המגוון הכולל נזכיר רק כמה:

מי היתה הדייסה שהיתה?

בארוחת הערב אכלת פשטידה שבהרכבה נכללו פריטים שהוגשו במרק של צהרי יום אתמול ובדייסה של מוצאי שבת. מי היתה הדייסה? מה היה במרק? מה יעשו בפשטידה?

החסוך השלישי

— שעשועון זה מבוסס בעיקרו על משחק הראדיו הידוע „האדם השלישי", ובמהלכו מתבקש הצוות לזהות נתון אחד אמיתי מבין שלושה. לדוגמא: מבין שלושת הניצלים המוצגים לפניך, רק אחד השתתף בחגיגות יום העצמאות תשל"ג. זהה את הניצל וכו'.

חידות בנושא החסכון יש למכביר. חכמינו זכרונם לברכה התייחסו בכובד ראש לנושא החסכון. ציין פסוק המורה על התייחסות זו, מי אמרו ובאילו נסיבות נאמר? (התשובה הנכונה: חושך שבטו שונא בנו). סוג אחר של חידודי לשון האהוב על הקהל: היא — אותה זורקים לסל, קפד ראשה, היא מאכל (פסולת, סולת), הוא — שוכן ימים הגון, קפד חייו, הוא לטיגון (דג), וכדומה.

הערב השני אותו אנו מציעים הוא ערב ויתורים. הקישוט לערב: כתובת מרכזית: „כל המוותר נפש אחת מישראל, כאלו ויתר עולם מלא". הערב בנוי בנוסח מכירה פומבית ובמהלכו יוותרו חברים על פריטים שונים לטובת כל המרבה בוויתורים. החבר פלוני-אלמוני מוותר על תורנות-שמירה תמורת ויתור דומה על תמיסת-עופות, וכיוצא בזה. כאן אולי המקום לציין, כי מאחר שבעיצומו של המשחק העמיד חבר מסויים לוויתור פומבי את רעייתו, כדאי מראש להגביל את תחום הוויתורים המותרים.

ערב נוסף שבדעתנו לבצע הוא ערב חסכון באמצעות, אמן חוץ. בערב זה תחסוך הוועדה לקיבוץ הופעת אמן אורח והחברים יישלחו לטלוויזיה.

עד כאן חודש החסכון, ועל איך לארגן חג חנוכה צנוע, בשבוע הבא.

דקדוק מזרח תיכוני

יהושע סובול

עבר

הזמן פעל לטובתי
הזמן פעל לטובתך
הזמן פעל לטובתו
הזמן פעל לטובתנו
הזמן פעל לטובתכם
הזמן פעל לטובתם
יהי זכרו ברוך.

הווה

אני לא מכיר בך
אתה לא מכיר בי
הוא לא מכיר בו
אנחנו לא מכירים בכם
אתם לא מכירים בנו
הם יעשו לכולנו אזכרות.

עתיד

אני אצחק אחרון
אתה תצחק אחרון
הוא יצחק אחרון
אנחנו נצחק אחרונים
אתם תצחקו אחרונים
הם יצחקו אחרונים
ירחם אלוהים על כולנו.

„חופש העיתונות מתבלה רק כשלא משתמשים בו"

רשות השידור מודיעה
לרגל עונת הקיצוצים, ה-פסטיבל הים תיכוני, שעמד להיערך ב-12 בדצמבר, בו-טל ובמקומו יובא בשידור חוזר פסטיבאל אגם-הביר-בורים.
(פרטים במודעות)

yoiyoi

עורכת: המערכת
השבוע: צביה, תמר, יהושע, זוה, אברי, דורית, אליעזר ב.
גרפיקה: טובה
המערכת עלולה לתמוך בממשלת חירום לאומית

לא צפויה מלחמה!

האסטרולוג הנודע מ. חד-עין שחזר בשבוע שעבר, אמר גרדתו מחמטוס כי אינו צופה בזמן הקרוב מלחמה במזרח התיכון. האסטרולוג, אשר תחזית דומה שלו אומתה באוק-טובר 73, טען כי לאור נסיון העבר, מן הראוי לתתייחס לדבריו ברצינות יתרה.

חוגים מקורבים מסרו לנו כי התחזית נשקלת בכובד ראש ובמידת שיימצא לה בסיס, יתוגבר מייד מערך המילו-אים של צה"ל.

ספורט

מקצועות חדשים באולימפיאדה

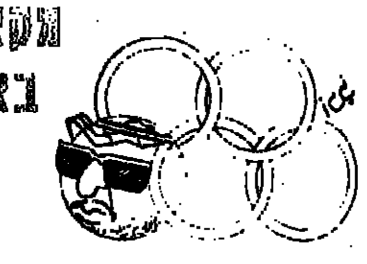

ענפי ספורט חדשים, ברוח הזמן, יוכנסו לתחרויות האו-לימפיות הבאות, על מנת לאפ-שר לאש"ף לשלוח נציגות הו-למת גם לאולימפיאדות.

כך למשל תוענק מדליית וילהלם-אבו-טל — על קליעה למטרה מרובה-סער לראשו של תינוק ממרחק 3 מטר. הטלת דיסקוס תוחלף בהטלת רימון לתוך גן ילדים והדיפת כדור גדול — בהדיפת בן-ערובה מתוך הדלת האחורית של מטוס — אך רק אחרי תקיעת כדור בעורפו.

כמו כן יתקיימו תחרויות ב-חניקה, הרעלה חופשית וזריקה מגבוה על ארון מתים המכיל את התנ"ך, הברית החדשה, כת-בי אפלטון ואריסטו, תורת ה-מידות של שפינוזה וביקורת התבונה המעשית של קנט. ה-מרבה לירוק יזכה בחוקרה בינלאומית ובזכות להגדרה עצמית.

מקום התחרויות טרם נקבע, אך לאור שמינכן התכבדה ב-אירוח האולימפיאדה ה-20, יב-חר הוועד האולימפי הבינלאו-מי במושבו הקרוב בין טרזינ-שטאדט לבין מאוטהאוזן.

מדור רכב

על מדרכות הכרך

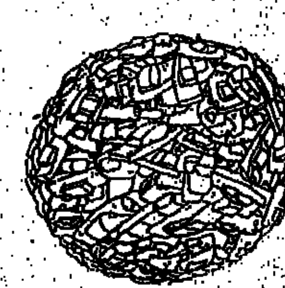

„מדרחוב" החדש של עיריית ת"א הוכתר בהצלחה מלאה. בימי שישי אחה"צ נסגר קטע מרכזי של רח' דיזנגוף לתנועת כלי רכב ומייד נעל-מו כל פקקי התנועה שאפ-יינו את הקטע החסום במשך שנים. מעודדת ע"י ההצלחה החליטה הנהלת העיר להרחיב את המבצע על רחובות מר-כזיים נוספים ולפתור בדרך זו את בעיית התנועה בעיר, ש-מאז ומתמיד סבלה מכבישים מעטים מדי ועמוסים מדי.

כדי לאפשר בכל זאת תנו-עת רכב כלשהי בתוך העיר, שוקדת עתה ההנהלה על שיכ-לולים בכיוון הפוך: בעוד הולכי הרגל יטיילו להנאתם על הכבישים, תזרום תנועת המכוניות על המדרכות. הזי-קות, אם מבצע „כביש-מדרכה" יוכתר אף הוא בהצלחה, בדומה ל„מדרחוב", תארגן העירייה פיקניקים המוניים בלב העיר-על מנת לפנות את הגנים הצי-בוריים והפארקים מהקהל ול-הסבם לאוטוסטראדות.

שיחת היום

— קראת את הסקר החדש
— העם מסימי. 82% מדופר-סים. יש רק פתרון אחד
— מהו?
— כמובן, להקים ממשלת ליכוד.
— אתה חושב שזה ישנה את המצב הכלכלי והמדיני?
— לא. אבל זה ישפיע על הסקר הבא בצורה משמעותית.
— ?
— החשבון פשוט. 33% של הליכוד יהיו מאושרים מהגש-מת חלומם. כך שיישארו רק 49% מדופרסים.
— תוסיף גם אותי ביניהם.

כלכלה

השבות לכל דורש

„אחת הדרכים להבראת המשק היא היענות חיו-בית לדרישותיהן של כל קבוצות הלחץ — הצהיר אמש פרופסור לכלכלה ה-מבקש להישאר בעילום שם — אולם בתנאי שכל קבוצה תקבל את מה שדו-רשת האחרת.

הפרופסור הבהיר כי לפי שיטה זו יוענק פטור ממס נסיעות לחו"ל לבעלי מש-פחות המונות 10 ילדים ויותר והמתגוררות בעיי-רות הפיתוח, ולעומת זאת לכל טייס אל-על המשתכר פחות מ-2,000 ל"י לחודש ישולם מענק של 50 ל"י לכל ילד, החל בילד הרבי-עי.

פרסי תנחומים למעוטי-היכולת!

מעוטי היכולת אשר יש-לחו עד סוף החודש חמש עטיפות ריקות של „סוכר סולכר" או שתי שקיות של „סולכר ליטר פלוס" ויש-לימו את הסיסמה: „נה לא יקר זה רק..." יזכו ב-חבילות שי של „נקע שבע" — כך אמר אמש במסיבת עיתונאים השר יששכר ב-הסבירו את פרטי התוכ-נית הכלכלית החדשה.
„לא נפקיר את השכבות החלשות" — הבטיח השר ועוד!

ליקוי הירח!

כתבנו לענייני כוכבים ומזלות מדווח.
ממקור מוסמך ביותר (ירחון מצפה הכוכבים העירוני בגבעתיים) נודע לי כי הלילה יבוצע פיחות הירח. הירח ייכנס לצל כדור הארץ והליקוי המלא יימשך כחמש וחצי שעות. לישראל — המקופחת כרגיל — יגיע הירח מופחת כבר מתחילה. הוא יזרח בשעה 16.50. כשעתיים וחמש דקות אחרי תחילת הליקוי. אולם שיא הליקוי — בשעה 17 ו-3 דקות, ייראה גם אצלנו. הליקוי יסתיים בשעה 20 ודקה אחת בדיוק.
הממשלה פונה לציבור הרחב בבקשה לא להיבהל להיסחף לבהלת האגירה וארגוני הצרכנים מבקשים להודיעם על כל מקרה של ספסרות באור הירח.

ליכוד לאומי

אורח השבוע

השכנה שלי סוניה בעד ליכוד לאומי. כשיש תאונה בכיכר הקרובה — סוניה אומרת: צריך ליכוד לאומי! שביתה בתנובה ולנכדה של סוניה אין חלב כמעט חצי יום — ודאי וודאי שאין מנוס מליכוד לאומי! בקופ"ח מוכרים סוכריות רק לפי רצפט לחולי סכרת, וסוניה מייד שואגת לקטיה, השכנה ממול: ליכוד! את שומעת! רק ליכוד לאומי!

„כזה עם קטן וכל כך הרבה ויכוחים — אמרה לי פעם — אצלי בבית נוישה לא מתווכח. אנחנו גוף אחד ונפש אחת. כשיש איזושהי בעיה אני קובעת מה לעשות ואנחנו מחליטים ביחד. ברוב העולם אין ממשלות של ליכוד לאומי אבל אנחנו עם בחירה, לא! אור לגויים, לא! בליכוד לאומי יהיה כוח בלגן כמו היום! בליכוד לאומי ירוויחו בבית חרושת פחות מאלף לירות לחודש! הפקידים יחיו על חשבון הציבור! ערפאת ינאם באו"ם! אתה תלך למילואים רק חודשיים בשנה! סוניה תגור עם מוישה בדירה בת 4 חדרים כבר 20 שנה רצוף!"

אצל סוניה אין חוכמות. כשהיא מכינה עוגה כל השכנים אוכלים. אז למה שהמערך לא יתן לליכוד ביס!

נתי רוזנבאום

ראש עיריית ירושלים הודיע, כי במסגרת תוכניות החסכון יעבור מ„ואליאנט" ל„וולוו". בתשובה לשאלה כתב יו"ן אוזר טדי קולק, המופתע:
„מה זה פורד אסקורט? קרוב של נשיא ארה"ב?"

„...החולצה מבית אופנת „סריג-קל"; החצאית מ-בוטיק „לאקי", החזיה תוצרת בית חרושת ללבני עלית (כוה)"

שיכון עובדים

כל הדירות שבמלאי במחירים שלפני הפיחות

עד ה-31 בדצמבר 1974

משכנתא עד 40.000 ל"י לדירות שמחירן עד 205.000 ל"י
משכנתא מיוחדת תינתן לדירות ששטחן פחות מ-100 מ"ר.

ירושלים
רח' הבנאי
4 חדרים
גבעת מרדכי
4 חדרים
גבעת מרדכי, דירות גג
3 חדרים
גבעת מרדכי, דירות גג
4 חדרים
רמת דניה, בתים מדורגים
4 חדרים
בית שמש
נוה שרת
4 חדרים

תל-אביב
נוה צה"ל
3½ חדרים
אפקה
רח' האוניברסיטה
4 חדרים
רח' האוניברסיטה
5 חדרים
גבעתיים
דרך הגבורה
4 חדרים
דרך הגבורה
3 חדרים
רמת-גן
רח' אנה פרנק
3½ חדרים

יפו
שדרות ירושלים
4 חדרים
חולון
רח' ויצמן
4 חדרים
רח' אנילביץ
3½ חדרים
רח' ביאליק
4 חדרים

פתח-תקוה
רח' קפלן
3½ חדרים
נתניה
רח' איכילוב
4 חדרים
קרית נורדאו
3½ חדרים
רמלה
3½ חדרים

חיפה
נהריה
רח' קרן היסוד
4 חדרים
כרמל מערבי
דרך הים
4 חדרים
קרית שפרינצק
רח' סוטין
4 חדרים
מנחמיה
4 חדרים

באר-שבע
רח' דרך אילת
4 חדרים
רח' דרך אילת
3 חדרים
ערד
רובע טללים
3½ חדרים
דימונה
שכ' לדוגמא, דו משפחתי
4 חדרים

אשדוד
רח' עוזיה
3 חדרים
ראשון-לציון
רח' רוטשילד
4 חדרים
רח' הרקפת, דו משפחתי
4 חדרים
אשקלון
שכ' ברנע, דו משפחתי
5 חדרים
שכ' ברנע
3 חדרים
שכ' ברנע
4 חדרים

פרטים והרשמה: ירושלים, רח' הלל 6, טל. 233??
פרטים והרשמה: תל-אביב, רח' לה-גרדיה 58, טל. 30721
פרטים והרשמה: חיפה, רח' החלוץ 43, טל. 660915
פרטים והרשמה: באר-שבע, רח' מצדה, בנין "מרכז הנגב" טל. 78547
פרטים והרשמה: אשדוד, רח' רוגוזין 12 טל. 31216

יום שישי — 29.11

טלויזיה

15.00 הקוסם השחור
15.25 שלום לבוא שבת
17.30 סרט עלילתי בצבעים: „האהבה המובטחת"
19.45 חדשות
20.10 השבוע
21.10 סרט קולנוע. שם הסרט: „האציל הצרפתי"
22.40 חדשות.

רדיו

רשת א'

יום שבת — 30.11

טלויזיה

18.04 ריש עם שיר
18.32 חידושים והמצאות
18.45 ערבי שירה
19.30 חדשות.
20.00 המבדיל בין קודש לחול
20.30 מבט לחדשות
21.10 אירונסייד
22.00 מבט ספורט
22.50 חדשות.

רדיו

רשת א'

יום א' — 1.12

טלויזיה

17.32 הקוף ואני
18.00 למה כובע — עלילה בריהר
18.32 סרט דוקומנטרי — „בזיכה"
19.30 חדשות ויומן השבוע
20.00 סלם ועליבה
20.30 מבט לחדשות
21.00 הבוחה — „סותר האדם"
21.50 תיק בסיפול
22.40 חדשות.

רדיו

רשת א'

יום ב' — 2.12

טלויזיה

17.32 „חלונות"
18.00 „הצריף של תבור"
18.32 ספורט
19.17 זרקור
19.30 חדשות
20.00 כל ההתחלות — „האשה האמריקאית"
20.30 מבט לחדשות
21.00 פסטיבל הזמר החסידי הששי
22.00 „יום בחייו של איואן דניסוביץ'"
22.45 חדשות

רדיו

רשת א'

יום ג' — 3.12

טלויזיה

17.42 סדרת טבע
18.10 [illegible]
18.25 [illegible]
18.32 [illegible]
18.45 [illegible]
19.00 למשפחה
19.30 חדשות
20.00 [illegible]
20.30 מבט לחדשות
21.00 בקלאיד
22.10 [illegible]
22.55 חדשות

רדיו

רשת א'

יום ד' — 4.12

טלויזיה

17.32 משפחת פרטרידג'
18.00 סרטים מצוירים
18.52 לנוער
19.05 הכר את ישראל
19.30 חדשות
20.00 האזובות והפרופסור
20.30 מבט לחדשות
21.00 סרט טלויזיה „הפוליטיקאי"
22.30 חדשות.

רדיו

רשת א'

יום ה' — 5.12

טלויזיה

17.32 קרקס
17.40 עולמו של וולט דיסני
18.32 סרטים מצוירים
18.45 יום בספר
19.30 חדשות
20.00 כליבו סק
20.30 מבט לחדשות
21.00 הוואי חמש אפס
21.50 ניקי ראש
22.30 מבחק השבוע
22.55 חדשות

רדיו
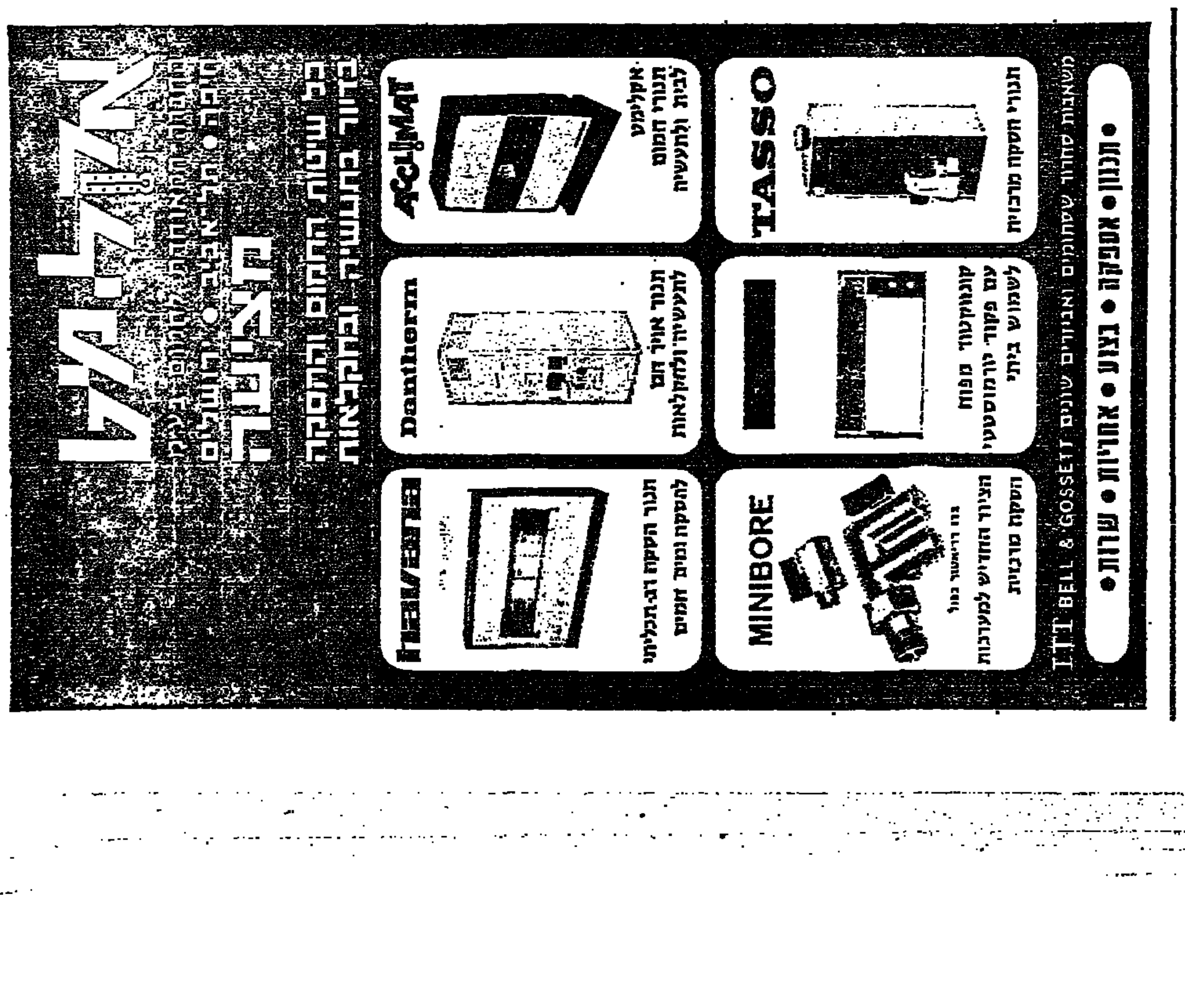
רשת א'